

**T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
İŞLETME BİLİM DALI**

8

**TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE
BİREYSEL KREDİLER VE
BANKACILIK ALTYAPISININ PAYLAŞIMI
(ORTAK ATM VE POS KULLANIMI)**

Yüksek Lisans Tezi

Erdal AKSOY

Danışman : Yrd. Doç.Dr. Mustafa TURHAN

İstanbul, 2005

ÖZGEÇMİŞ

Erdal AKSOY

1963 Sinop Gerze doğumludur. İlköğretimi Gerze, Çalboğaz Boypınar İlköğretim Okulu'nda Ortaöğretimi Samsun 50. Yıl Lisesi'nde ve Lise öğrenimini Perşembe Öğretmen Lisesi'nde tamamlamıştır.

Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünden 1983 yılında mezun olmuştur. 1984 yılında Emlak Kredi Bankası Müfettiş Yardımcısı olarak bankacılığa başlamış olup, 1987 yılından 1992 yılına kadar Müfettiş olarak görev yapmıştır. 1993 yılında Emlak Bankası Genel Müdürlük Kredi Değerlendirme Müdürü 1996 yılında Kredi İnceleme ve Kontrol Müdürü, 1998 yılında Gayrettepe Şubesi Müdürü olmuştur

2001 yılında Personel Daire Başkanı görevini yürüten adı geçen, Emlak Bankasının Ziraat Bankası ile birleşmesi sonucu Beşiktaş Şubesi Müdürü olmuştur. 2004 yılından bu yana Ziraat Bankası Avcılar Şubesi Müdürü olarak görev yapmaktadır.

1995 yılında kurucu üyesi olduğu Sinop İş Adamları Derneğinin Genel Sekreter ve Denetim Kurul Üyeliği görevlerinde de bulunmuş olup, evli ve iki çocukludur.

Autobiography of Erdal Aksoy

He was born in 1963 in Gerze in Sinop. He attended alboğaz Boypınar Elementary School in Gerze. He attended 50. Yıl Secondary School in Samsun and attended Öğretmen High School in Perşembe.

He graduated from the department of Business Administration University of Uludağ in Bursa. He started as a vice inspector at Emlak Kredi Bank in 1984. He had worked as an inspector from 1987 to 1992. He worked as a Credit Analysis and Credit Control Management in Emlak Bank in Head Office in 1996, he worked as a head of credit analysis management in Bank of Emlak in 1993. He worked as the director of Gayrettepe Branch from 1998 to 2001. In 2001 he became the Chief of Personal Executive and after joining the two banks (Ziraat and Emlak Banks) he became the director of Beşiktaş Branch. Since 2004, he has been the director of Avcılar Branch.

In 1995, he had carried out the duty of the founder member of Sinop Businessmen Society and had been the General Secretary and Member of Supervision Committee and he is married with two children.

ÖNSÖZ

Ülkemizde bankacılık yeni bir arayışın içinde bulunmaktadır. Sağladıkları kaynakların maliyeti ile satış fiyatı arasındaki farktan oluşan karlılık sürekli azalmaktadır. Bu nedenle karlılığı oluşturacak yöntemler, sağlanan kaynaklarla oluşturulacak ürün yelpazesinden çok, öncelikle sunulan hizmet kalitesi üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Teknolojik gelişmeler her ne kadar işgücü kullanımını azaltsa da, işlerin yürütülmesinde kullanılan diğer araç ve gereçlere ödenen bedeller, kısa zamanda değiştirilmesi mümkün olmayan maliyetler durumundadır. Bu nedenle, bankacılık sistemi, yakın bir gelecekte sabit maliyetlerini önemli ölçüde azaltabilme olanağına sahip olamayacaktır. Bu nedenle, ülkemiz bankaları için gerek mevcut sistemin algılanışı ve gerekse gelecekteki yapılanış konusundaki öngörüler, karlılık için mesleki işbirliği ve dayanışmanın yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bankacılık sisteminin, aktifindeki bazı sabit unsurları tüm kullanıcılarla paylaşarak, maliyetleri azaltabilme olanağına sahip olduğu düşünülmektedir. Buna bağlı olarak, bankacılık altyapısını oluşturan ATM (Automatic Teller Machine) Otomatik Para Çekme Makinesi ve POS (Point Of Sale) Satış Noktası Terminallerinin tüm bankalarca ortaklaşa kullanımı ve maliyetlerin paylaşımının en kısa zamanda gerçekleştirilmesi gereken bir uygulama olarak öngörülmektedir.

Türk Bankacılığındaki bir başka ürün, maliyet fiyatı ile satış fiyatı arasındaki farkın hala karlı olduğu en önemli ürün bireysel krediler olmaktadır. Gerek nakit olarak kullandırılan tüketici kredileri ve gerekse kredi kartları, bankalara hala önemli karlılık olanakları sunmaktadırlar.

Mevcut ekonomik ortam, bankalarımızın artık enflasyona bağlı yüksek karları elde edemeyeceklerini göstermektedir. Hatta mali yapıları yeterli olamayan bankalar, karlılığın azaldığı bu süreçte tasfiye olmak veya yerli/yabancı sermaye ile ortaklık oluşturarak faaliyetini sürdürmek seçenekleri ile yüzleşeceklerdir. Bu nedenle, karlılığın zorlaştığı bu yeni ekonomik ortam, sistemdeki tüm oyuncuların işbirliği içinde olmalarını gerektirmektedir.

Bankalarımızca, bankacılık altyapısının ortak kullanılmasını öngören bu çalışmada, kaynak temini desteği sağlayan Ziraat Bankası İstanbul Avcılar Şubesi Uzmanı Sayın Kayhan Kaymazoğlu ile birlikte, bilgileri ile katkı sağlayan T.C.Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü Alternatif Dağıtım Kanalları Daire Başkanı Sayın Zafer Demirarslan, Kredi Kayıt Bürosu Genel Müdür Yardımcısı Sayın Kazım Derman, Bileşim A.Ş.Genel Müdürü Sayın Dr. Soner Canko, görüşleri ve desteğiyle çalışmayı yönlendiren tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr Mustafa Turhan ile Jüri Üyeleri Sayın Yrd. Doç Dr Esra Karadeniz ve Yrd. Doç Dr Haluk Kul'a çok teşekkür eder, çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TABLolar LİSTESİ	V
KISALTMALAR	VI
1.GİRİŞ	1
2.FİNANSAL SİSTEM	
2.1.Finansal Sistemin Temeli.....	4
2.1.1 Para Piyasası Kurumları.....	5
2.1.2 Sermaye Piyasası Kurumları.....	6
2.2 Finansal Aracılar.....	6
2.3 Finansal Aracıların Fonksiyonları.....	7
2.3.1 Fon Maliyetini Dengelemek.....	7
2.3.2 Riski Dengelemek.....	8
2.3.3 Vadeyi Dengelemek.....	8
2.3.4 Miktarı Dengelemek.....	9
2.3.5 Finansa Danışmanlık.....	9
2.4 Finansal Aracıların Türleri.....	10
2.4.1 Para Yatırmayan Finansal Aracılar.....	10
2.4.2 Para Yaratın Finansal Aracılar.....	10
3.PARA YARATAN FİNANSAL ARACILAR	
3.1 Ticaret Bankaları.....	14
3.1.1 Bankaların Fonksiyonları.....	15
3.2 Dünyada Bankacılığın Gelişimi.....	16
3.3 Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi.....	19
3.3.1 Cumhuriyet Öncesi Bankacılık.....	19
3.4 Cumhuriyet Dönemi Bankacılık.....	25
3.4.1 Ulusal Bankacılık Dönemi 1923-1944.....	26
3.4.2 Özel Bankacılık Dönemi 1945-1960.....	29
3.4.3 Planlı Dönem Bankacılığı 1961-1979.....	31
3.4.4 1980 Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi Bankacılığı.....	33
3.4.5 Planlı Dönemlerde GSMH’nın Sektörsel Dağılımı.....	39
3.4.6 Serbestleşme Dönemi Bankacılığının Sorunları.....	40

4.MEVCUT FİNANSAL SİSTEMİN GENEL ANALİZİ

4.1 Dünya Finansal sisteminin Büyüklüğü.....	49
4.2 Avrupa ve Türk Bankacılık Büyüklüğü.....	50
4.3 Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri.....	52
4.4 Türk Bankacılık Sistemi.....	53
4.4.1 Bankaların Aktifleri, Mevduat ve Kredileri.....	56
4.4.2 Bankaların Sektörel Payları.....	58
4.4.3 Bankaların Aktif Pasif Görünümü.....	59
4.4.4 Bankaların Kaynak Yapısı.....	60
4.4.5 Bankacılık Sisteminde Krediler.....	69

5.BİREYSEL KREDİLER VE UYGULAMASI

5.1 Bireysel Kredi Türleri.....	72
5.2 Nakdi Bireysel Krediler(Tüketici Kredileri).....	72
5.3 Nakdi Bireysel Kredilerin (Tüketici Kredileri)Çeşitleri.....	74
5.3.1 Tüketici Kredisi.....	75
5.3.2 Taşıt Kredisi.....	75
5.3.3 Eğitim Kredisi.....	76
5.3.4 Kariyer Kredisi.....	76
5.3.5 Kişisel Gelişim ve Hobi Kredisi.....	76
5.3.6 Evlilik Kredisi.....	76
5.3.7 Faturalı Alışveriş Kredisi.....	76
5.3.8 Tatil Kredisi.....	77
5.3.9 İnşaat Tamamlama Kredisi.....	77
5.3.10 Onarım ve Dekorasyon Kredisi.....	77
5.3.11 Doğalgaz Dönüşüm Kredisi.....	77
5.3.12 Konut Kredisi.....	77
5.4 Bireysel Kredilerin Yarar ve Sakıncaları.....	78
5.4.1 Yararları.....	78
5.4.2 Sakıncaları.....	79
5.5 Gayri Nakdi Bireysel Krediler(Kredi Kartları).....	80
5.5.1 Dünyada Kredi Kartlarının Tarihsel Gelişimi.....	80
5.5.2 Türkiye'de Kredi Kartlarının Tarihsel Gelişimi.....	86
5.6 Kredi Kartı Tanımları ve Kavramları.....	88
5.7 Kredi Kartı Sistemleri.....	94
5.7.1 İki Taraflı Sistem.....	94
5.7.2 Üç Taraflı Sistem.....	94
5.7.3 Karma Sistem.....	95
5.8 Kullanım Alanlarına Göre Kartlar.....	95
5.8.1 Ödeme Kartı / Harcama Kartı.....	96
5.8.2 Kredi Kartı.....	96
5.8.3 Debit Kart / ATM Kartı / Banka Kartı / /EFT POS.....	96
5.8.4 Çek Kartı / Eurocheque Kartı / Garantili Çek Kartı.....	97

5.8.5 Co Branded Card / Orataak Kart / Affinity Card / Mağaza Kartı.....	97
5.8.9 Smart Kartı / Akıllı Kart / Chip Kart.....	97
5.8.7 Sanal Kart (Virtual Kart).....	98
5.9 Kullanım Amaçlarına Göre Kartlar.....	98
5.10 Ödeme Sistemleri Açısından Kartlar.....	99
5.11 Visa ve Mastercard Kredi Kartları.....	100
5.11.1 Visa Kredi Kartının Özellikleri.....	100
5.11.2 Mastercard Kredi Kartının Özellikleri.....	101
5.12 Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması.....	101
5.12.1 Lisan Sözleşmesi.....	101
5.12.2 Kart ihracı.....	102
5.13 Kredi Kartı Uygulaması.....	103
5.13.1 Kredi Kartının Hukuki Niteliği.....	103
5.13.2 Kredi Kartının Kıymetli Evrakla İlişkisi.....	104
5.14 Kredi Kartı Alınması.....	105
5.15 Kredi Kartı Uygulamasında Taraflar Arasındaki İlişkiler.....	107
5.15.1 Kredi Kartı Çıkaran Kurum İle Üye İşyeri Arasındaki İlişki.....	109
5.15.2 Kredi Kartı Hamili ile Üye İşyeri Arasındaki İlişki.....	109
5.15.3 Kredi Kartı Çıkaran Kurum İle Kart Hamili Arasındaki İlişki.....	110
5.16 Kredi Kartlarında Dolandırıcılık.....	115

6.BİREYSEL KREDİLERİN SİSTEM İÇİNDEKİ YERİ

6.1 Bankaların Nakdi ve Gayri Nakdi Bireysel Kredileri.....	117
6.2 Bankaların Gayri Nakdi Bireysel Kredi Limit ve Riskleri.....	118
6.3 Bankaların Nakdi ve Gayri Nakdi Bireysel Kredi Faiz oranı.....	120
6.3.1 Bankaların Kredi Kartı Faiz oranları.....	121
6.4 Bankaların Tasfiye Olunacak Bireysel Kredileri	123
6.5 Kredi kartında Limit Tahsis Yöntemi ve Taksit Sistemi.....	126

7.BİREYSEL KREDİ DESTEK KURULUŞLARI

7.1 Bankalar Arası Kart Merkezi (BKM A.Ş).....	130
7.1.1 BKM ‘nin Görevleri	131
7.1.2 BKM ‘nin Ortakları	132
7.1.3 BKM Üyesi Bankaların Anlaşmalı Olduğu Kuruluşlar.....	132
7.1.4 Sayılarla Plastik Kartlar.....	136
7.1.5 Plastik Kartların İşlem Hacmi.....	137
7.2 Kredi Kart Bürosu A.Ş (KKB A.Ş).....	142
7.2.1 Kredi Referans Sistemi.....	143
7.2.2 Üyelere Verilen Bilgi ve Hizmetler.....	147
7.2.3 Risk Değerlendirmesi ve KRS’nin Yararları.....	149
7.2.4 Dünyada Benzer Şirketler ve Sorgulama Sonuçları.....	152

8.BANKACILIK ALTYAPISININ PAYLAŞIMI

8.1 Bankaların ATM ve POS Yatırımları.....	154
8.2 ATM ve POS'ların Bankacılık Sistemine Maliyeti.....	156
8.3 ATM (Automatic Teller Machine)'lerin Ortak Kullanımı.....	158
8.4 POS (Point Of Sale)ların Ortak Kullanımı.....	162

9.EMEKLİLERE VERİLEN ATM KARTLARININ GELECEĞİ

9.1 Cevaplanması İstenilen Sorular.....	167
9.2 Cevapların Değerlendirilmesi.....	168
9.3 Sonuç.....	178

10.SONUÇ VE ÖNERİLER.....182

10.1 Kredi Kartlarının Limit Tahsis Yöntemi ve Taksit Sistemi.....	182
10.2 ATM ve POS'ların Ortak Kullanımı	184
10.2.1 ATM 'lerin Ortak Kullanımı.....	186
10.2.2 POS'ların Ortak kullanımı	188
10.3 Emeklilere Verilen ATM Kartları.....	191

EKLER.....193

KAYNAKÇA.....194

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1	: 1864 – 1910 Döneminde Kurulan Yabancı Bankalar.....	23
Tablo 2	: 1913 – 1922 Döneminde Kurulan Milli Bankalar.....	24
Tablo 3	: 1923 – 1932 Döneminde Kurulan Bankalar.....	27
Tablo 4	: 1933 – 1945 Döneminde Kurulan Bankalar.....	28
Tablo 5	: 1950 – 1962 Döneminde Kurulan Bankalar.....	30
Tablo 6	: 1985 – 1989 Döneminde Kurulan Bankalar.....	35
Tablo 7	: 1990 – 1994 Döneminde Kurulan Bankalar.....	37
Tablo 8	: 1996 – 2000 Döneminde Kurulan Bankalar.....	38
Tablo 9	: GSMH’ nın Sektörel Dağılımı.....	39
Tablo 10	: Zorunlu Banka Birleşmeleri.....	42
Tablo 11	: Dünya Finansal Sisteminde Seçilmiş Büyüklükler.....	49
Tablo 12	: AB/Türk Bankacılığı.....	50
Tablo 13	: Türkiye Ekonomisinin Görünümü.....	52
Tablo 14	: Türk Bankacılık Sistemi.....	54
Tablo 15	: Aktifler/Mevduatlar ve Krediler.....	56
Tablo 16	: Bankaların Sektör Payları.....	58
Tablo 17	: Bankaların Aktif Pasif Görünümü.....	59
Tablo 18	: Bankaların Kaynak Yapısı.....	60
Tablo 19	: Bankaların Ortalama Kaynak Maliyeti.....	62
Tablo 20	: Bankaların Faiz Gelir ve Gideri.....	63
Tablo 21	: Yurtdışından Sağlanan Kaynaklar (Krediler).....	66
Tablo 22	: Bankaların Kredileri.....	69
Tablo 23	: Bankaların Bireysel Kredileri.....	117
Tablo 24	: Bankaların Kredi Kartı Limit ve Riskleri.....	118
Tablo 25	: Bankaların Bireysel Kredi Faiz Oranları.....	120
Tablo 26	: Bankaların Kredi Kartı Faiz Oranları.....	121
Tablo 27	: Tasfiye Olunacak Bireysel Krediler.....	123
Tablo 28	: ABD’deki Ödenmemiş Tüketici Kredileri.....	125
Tablo 29	: Ödenmeyen/Gecikerek Ödenen Bireysel Kredi Müşterileri.....	126
Tablo 30	: Bankaların Kredi Kartı Üyelikleri.....	132
Tablo 31	: Kredi Kartı Sayıları.....	136
Tablo 32	: Banka Kartı Sayıları.....	136
Tablo 33	: POS Banka Kart İşlem Adet ve Tutarları.....	137
Tablo 34	: Kredi Kartlarının Yurtiçi Kullanım Adetleri.....	137
Tablo 35	: Kredi Kartlarının Yurtiçi Ciroosu.....	138
Tablo 36	: Kredi Kartlarının Yurtiçi Yurtdışı Kullanım Adetleri.....	138
Tablo 37	: Kredi Kartlarının Yurtiçi Yurtdışı Kullanım Ciroosu.....	139
Tablo 38	: BKM Kredi Kartları Kullanım Adetleri.....	139
Tablo 39	: Kredi Kartları Döviz Girdisi ve Çıktısı.....	141
Tablo 40	: ATM ve POS Sayıları.....	154
Tablo 41	: Bankaların ATM ve POS Sayıları.....	155

KISALTMALAR

BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BKM A.Ş.	: Bankalar Arası Kredi Kartları Merkezi
D.İ.E.	: Devlet İstatistik Enstitüsü
KKB A.Ş.	: Kredi Kayıt Bürosu A.Ş.
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İMF	: Uluslararası Para Fonu
AÜAÖF	: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi
LİBOR	: Londra İnterbank Offering Rate
ATM	: Automatic Teller Machine
POS	: Point Of Sale
TP	: Türk Parası
YP	: Yabancı Para

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	:Erdal Aksoy
Ana Bilim Dalı	:İşletme Yönetimi
Program	:İşletme
Tez Danışmanı	:Yrd. Doç. Dr. Mustafa Turhan
Tez Türü ve Tarihi	:Yüksek Lisans – Haziran 2005
Anahtar Kelimeler	:Bireysel Krediler

Ö Z E T

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE BİREYSEL KREDİLER VE BANKACILIK ALTYAPISININ PAYLAŞIMI

Bankacılık, Finansal Sistemin temelini oluşturmaktadır. Bilindiği gibi, finansal sistem kaynak fazlası olan ile kaynak talebi olan kişi ve kuruluşları bir araya getirmektedir. Bu süreçte, kaynak fazlalıkları kısa vadeli yatırımlar için para piyasasına, uzun vadeli yatırımlar için sermaye piyasasına yönelmektedir. Bu işlevleri yapan kuruluşlar finansal aracılar olarak adlandırılmakta olup, aynı zamanda fon maliyetini, vadesini, miktarını ve riskini dengelemekte ve finansal danışmanlıkta bulunmaktadırlar. Finansal aracılardan bir kısmı kalkınma ve yatırım bankaları veya sosyal güvenlik kuruluşları gibi para yaratamazken, TCMB ve Ticaret Bankaları ise para yaratan finansal aracılardır.

Para yaratan ticaret bankalarının oluşumu, bir değer karşılığı verilmesi ile başlamaktadır. Banko üzerinde işlem yapmaktan başlayan ve bir süre sonra bu isimle anılan bankacılık faaliyeti, emisyon bankalarının kurulması ile farklı bir fonksiyonu üstlenmiştir. Günümüzdeki Merkez Bankalarının fonksiyonu ile çalışan söz konusu bankalar, ekonomide farklı etkilere sahip olmaya başlamışlardır.

Ülkemizde Galata Bankerlerince yapılan bankacılık faaliyeti esas itibarıyla Cumhuriyetin kurulmasıyla gelişmeye başlamıştır. Ekonomik kalkınma programları ülkemizdeki bankacılık gelişmesini de aynı ölçüde etkilemiştir. Dışa açılma dönemlerinde yabancı bankaların da ülkemize gelmesiyle, günümüzdeki rekabetçi bankacılık ortamı oluşmuştur. Ülkemizde yaşanan ekonomik sorunlardan etkilenen bankacılık sektörü, özellikle 2001 yılında yaşanan mali krize bağlı olarak önemli devir tasfiye ve birleşmelere sahne olmuştur. Bu gelişmeler, Türk Bankacılık Sisteminde Bakanlar Kuruluna ait olan bazı yetkilerinin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna aktarılmasını ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun daha da fonksiyonellik kazanmasını sağlamıştır.

Dünya ve Avrupa Birliği ölçeğinden bakıldığında, Türk Bankacılık Sisteminin henüz gelişmekte olduğu görülmektedir. Enflasyonist bir ekonomik yapının sonucu olarak, kaynakları çok kısa vadeli bir oluşum içinde bulunmaktadır. Ekonomik istikrar arayışları devam eden günümüzde, bankacılık sisteminde kaynak / kullandırım arasındaki fiyatlama farkı sürekli azalmaktadır. Aynı zamanda kaynak / kullandırım arasında vade uyumsuzluğu bulunan Türk Bankacılık Sistemi, sendikasyon kredileri ile bu sorunu aşmaya çalışmaktadır. Ancak, kullandırdığı mevcut kredilerinden sağladığı faiz gelirleri ile kabul ettiği mevduatlara ödeyeceği faiz giderlerini karşılayamamaktadır. Bu nedenle, ülkemiz bankacılık sisteminin, plasman yapma gereği kısaca kredi kullandırma zorunluluğu bulunmaktadır.

Yeni ekonomik yapılanış ve enflasyonun düşmesi paralelinde, bankacılıkta karlılıklar da sürekli azalış içinde bulunmaktadır. Bu süreçte, mevduat kaynağının fiyatı ile satış fiyatı arasındaki farkın hala muhafaza edildiği bireysel krediler önem kazanmaktadır. Nakdi olarak kullandırılan tüketici kredileri yanında, kredi kartlarının borç bakiyesinden önemli gelir sağlanmaktadır. Bankacılık sisteminin kaynak yapısı ve azalan karlılıklar nedeniyle, karlı bir kredi türü olarak bireysel kredilerin önemini uzun bir süre daha koruyacağı görülmektedir.

Türk Bankacılık Sistemi 2004 yılı sonu itibarıyla mevduat bankalarının plase ettiği toplam 77 Katrilyon TL kredinin yaklaşık 27 Katrilyon TL. sı bireysel kredilerden oluşmaktadır. Söz konusu kredilerin yine yaklaşık 14 Katrilyon TL. sı kredi kartlarının borç bakiyesinden oluşmaktadır. Bankalar özellikle kredi kartlarının borç bakiyesine yüksek faiz uygulayarak riski yönetmeye, hatta geri gelişini çabuklaştırmaya çalışmaktadırlar. Ancak, özellikle kredi kartı limiti tespitinden kaynaklanan irrasyonel yapı nedeniyle, söz konusu plasmanlar gelecekte sorun oluşturacak bir yapıya doğru gelişimini sürdürmektedir.

Bankacılık Sisteminde karlılığın azaldığı ve uluslar arası rekabetin arttığı bu süreçte, bankaların sabit maliyetlerini kısa zamanda azaltmaları mümkün görünmemektedir. Bu durumda, bankacılık altyapısını oluşturan ATM ve POS ların ortak kullanımı büyük önem taşımaktadır.

Bankacılık hizmetlerinin yürütülmesinde ATM kartlarının önemi her geçen gün artmaktadır. Elemansız hizmet sunulmasını olanaklı hale getiren bu kartların, emekli müşteri grubunun iletişim ihtiyacını gideremediği gözlenmiştir. Söz konusu müşteri grubuna yönelik olarak yapılacak hizmetlerde, iletişim ihtiyaçlarının da göz önünde bulundurulması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Rekabetin hızla arttığı günümüzde, hizmet kalitesi açısından müşteriye önemseyen bankacılık anlayış ve uygulamalarının, daha da önemli hale geldiği görülmektedir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	:Erdal Aksoy
Field	:Business Administration
Programme	:Business Administration
Supervisor	:Ass.Prof. Mustafa Turhan
Degree Awarded and Date	:Master – June 2005
Keywords	:Retail Loans

ABSTRACT

RETAIL LOANS AT THE SYSTEM OF TURKISH BANKING AND SHARING OF BANKING SUBSTRUCTURE

Banking is the base of financial system. As it is known, financial system brings the companies which need people who have source excess and source demand. In this process, source excess leads to the money market for short-term investments and to the market price for long-term investments. Those companies, involved in these activities, are called financial brokers and they become financial advisors, ballancing the cost of fund, terms, amount and the risk. Some of them can't supple money just like advanced and investment banks or social security foundations but Turkish Central Bank(TCMB) and trade bank are always the financial foundatons that supply the money.

Trade banks are based on a value which is given as loan banking activities always have procedure on bench and in a short time later ,it is called the same name has a different function with the establishing of emmission banks. The banks which have the same function with today's central banks started to have different effects in economy.

The banking activities which is carried out by GALATA money bankers, actually, has developed with the foundation of Turkish Republic. Economical development programs have affected the banking process in Turkey equally. Trading with foreign banks and those banks having trade in Turkey have also created the competition banking. The banking sector which has been influenced by the economical crises in Turkey, particularly related to 2001 crises has gone into liquidation and joinings. These happenings have caused new functions making more active of the turkish Saving Deposit Insurance Fund T.M.S. F by transferring to the banking regulation and supervision agency which are under the control of the council of ministers.

As a global viewing, it is noticed that Turkish banking system has still been developing. The sources are in the process of short-term formation as a matter of fact an economic issue of inflation . In the days of seeking economical stability, the difference of source and usage has been reducing constantly at banking field. At the same time, Turkish banking system which has lack of term harmony in the source and usage has been trying to overcome this problem with the loans of trade-union. Unfortunately it can't compensate the interest expenses that accepted to pay for the bank deposits and with the interest incomes which it supplied from the existing loans.

For that reason, The banking system of Turkey has to obligate to give loan invest.

In the parallel way of decreasing inflation and the new economical developmet, the profits have always been hecreasing at banking in this case, retail loans are getting important as keeping the balance between the selling price and the source of money. Retail loans, which have been used in cash or non in cash, by credit cards, have got considerable profits. As a result of the source structure of banking system and derceasing profits it seems that it will protect the importance of retail loans as a profitable credit kind for a while.

The Turkish banking system, consists of 27 quadrillion retail loans out of 77 quadrillion that to be used by deposit banks in the late of 2004. And nearly 14 quadrillion TL of the loans are the result o credit cards debts and this is a very great amount o profit.Banks always try to increase the debt rate of the credit cards, thus, they control the risk and even quicken the return of money . But especially at credit limits, it is proceeding its development sometimes irrational structure and it causes some problem for the future system.

It is impossible to reduce their costs in a short time, as there is international competition and there is less profit at banking system. In this case, it becomes very urgent and important to share the ATM and POS together.

ATM cards have been getting important at the service of banking day by day. Although we don't need anyone to use them at ATM machines it has been obeserved that it doesn't work out to serve for pensioners wishes. This case should be considered carefully when the service will be given for them .

It is easily seen that, the competition has been increasing among banks and companies. So the quality of service that gives importance to customers should be improved.

1. GİRİŞ

1984 yılı itibarıyla, Türk Bankacılığı farklı arayışlara tanıklık etmeye başlamıştır. 1980'li yıllar, serbestleşme döneminin ilk yılları olduğundan, toplumumuz bankerlerle ilgili problemleri yaşamaya başlamışlardı. Bankerlerce yüksek oranlarda vaat edilen faizler, ticari işlemlerden kazanılamıyordu. Kazanılamayan faizler de, taahhüt edilen mudilere bir süre sonra ödenemeyecekti.

Bankerlerin yüksek faizle topladıkları kaynakların bir kısmını, bankalarca ihraç edilen (tasarruf aracı olarak sunulan) mevduat sertifikalarına yatırmaları, nakit akışının düzenlenememesi sorunlarına, zaman içinde bankaları da dahil edecekti. Özellikle, bankerlerle işbirliği içinde olan bankalar, dolaylı olarak mali sorunlar yaşamaya başlamışlardı.

Serbestleşmenin devam ettiği yıllarında, bankacılıkta rekabet hep mevduat tarafında yaşandı. Yurtdışı kaynaklarından daha sınırlı yararlanılabildiği bu dönemde, bankalar müşterilerine mevduat faizleri ile yakın olma çabasında idiler. Bu yıllarda ülkemizde plastik kredi kartları, sadece özel müşterilere sunulan ayrıcalıklı bir hizmet görünümünde idi. Ülkemizde gelir grubu yüksek kişiler, Diners Club kartı ile harcama yapıyorlardı. Referans sistemi ile sahip olunan bu kart, kişilere bulundukları ortamlarda ayrıcalık sağlamaktaydı.

1990'lı yıllarda, bankacılıkta bireysel krediler cılız, hatta çok düşük düzeydeydi. Ticari kredilendirmelerde ise, tekstil yatırımları nedeniyle tüm bankalar orta vadeli kredi kullandırma çabası içine girmiş, hatta fon kaynaklı kredilerle de, bu yatırımların devlet desteği ile gerçekleştirilmesi hedeflenmişti.

1994 yılında yaşanan küçük çaplı döviz krizi, bankaların risklerini tabana yayma, yani bireylere yönelmeleri gerektiğini hatırlattı. Çünkü bankaların kredi müşterilerinin önemli kısmı bu süreçte ithalat yapmaktaydı. Tam krizin yaşandığı bu süreçte mallar ithal edilmiş, ülke içinde satılmış ve bedelleri bile tahsil edilmişti. Bankaların garantileri ile vadeli olarak ithal edilmiş olan söz konusu malların bedellerinin ödenmesi (transferi) için, ithalatın vadesini beklemekteydi.

Döviz kurları yükseldiğinde, tahsil edilen satış bedelleri, ödenecek bedellerin 1/3'ü düzeyinde kalmıştı. İşleme kredili firması adına imza koyan banka da, bu bedeli ödemek zorunda kalmış, ancak müşterisinden tahsilini sağlayamamıştı. İşte tam bu sırada bankalar riskin tabana yayılması gerektiğini tecrübe ettiler. Riskler büyük miktarda olarak belli sayıdaki ticari firmalar yerine, küçük miktarda ve yaygın olarak gerçek kişilerin üzerinde oluşturulmalıydı. Bu süreç, bankacılıkta yeni rotanın bireysel kredilere yöneleceğini gösteriyordu. Keza, 2000 yılı Kasım ayında ve 2001 yılı Şubat ayında yaşanan krizler de, bu politikaların güçlenmesini sağladı. Belirtilen krizlerin hemen sonrasında, piyasa gerek nakit bireysel kredilerle ve gerekse kredi kartı gibi gayri nakdi bireysel kredilerle desteklenmeye başlandı.

Bankaların riskin tabana yayılması politikalarının bir sonucu olarak, 15.10.2004 tarihi itibarıyla tüketici kredileri ile kredi kartlarının borç bakiyesinden oluşan bireysel krediler 24,4 katrilyon TL düzeyine ulaşmıştır. Firmalar dışındaki gerçek kişilere kullandırılmış olan söz konusu kredinin 12,2 katrilyon TL. sı nakdi bireysel kredi, 12,2 katrilyon TL. sı ise kredi kartlarının borç bakiyesinden oluşmuştur. 30.09.2004 tarihi itibarıyla, 58,2.milyar \$'lık ihracatı ve 90,3 milyar \$'lık ithalatı gerçekleştiren ülkemiz ekonomik büyüklüğü ise, 15.10.2004 tarihi itibarıyla bankacılık sisteminden 50 katrilyon TL kredi kullanmıştır.

2004 yılının son çeyreğine girerken, ülkemizin toplam 148,5 milyar \$.lık dış ticaret işlem hacmi ve 405 katrilyon TL. lık (yaklaşık 300 milyar \$) GSYİH ekonomik büyüklüğü, bankacılık sisteminden sadece 50 katrilyon TL kaynak (yaklaşık 37 milyar \$) kullanırken, kişilerin tüketim harcamaları için kullandıkları 24 katrilyon TL (yaklaşık 18 milyar \$) kaynak düzeyi, üzerinde önemle durulması gereken bir kredi büyüklüğünü oluşturmuştur.

Ülkemiz bankacılığının riski tabana yayma amaçlı plasman politikalarına bağlı olarak yaşanan rekabet sonucu, bireysel krediler çok hızlı bir gelişme içinde bulunmaktadır. Nakit bireysel krediler kişinin ödeme gücüne bağlı olarak geliştiğinden, daha sorunsuz görünümündedir. Ancak, başlangıcı dışında kişisel gelire bağlı olmadan yükseltile limitler nedeniyle (gayri nakdi bireysel kredi olan) kredi kartlarında, durum sorunlu bir yöne doğru gelişme içinde bulunmaktadır. Üstelik bu uygulamayı ülkemizdeki tüm bankacılık sistemi, birbirinden bağımsız bir yarış ortamı içinde

sürdürmektedirler. Dolayısıyla bu iki konu, bizim açımızdan incelemeye muhtaç bir başka alan olarak tespit edilmiştir.

Bankacılık sisteminde karlılıkların azalmasına rağmen, kredi kartlarında olduğu gibi gerek POS (Satış Noktası Terminali) ve gerekse ATM (Otomatik Para Çekme Makinesi) lerde, aynı şekilde bir yarış yaşanmaktadır. Pazar kapma yarışı, sonunda tüm bankaların aynı masrafı yapmak zorunda kalmalarına yol açmaktadır. Oysa karlılığı azalan finans sistemi, daha güçlü sermaye yapıları nedeniyle özellikle yabancı bankalarla rekabet açısından, bazı alanlarda işbirliği yapmalarını zorlayan bir sürece doğru gitmektedir.

Mevcut rekabet ortamında, bankacılık sistemi sabit maliyetlerini kısa bir zamanda azaltamamakta ve kaynak maliyeti/satış fiyatı arasındaki farkın azalmasına bağlı olarak, önceden olduğu gibi karlı işler yapamama noktasına doğru yol almaktadır. Bu süreçte, sistemde önemli bir sabit maliyet unsuru olan ATM ve POS ların, tüm bankalarca ortalığa kullanılarak, maliyetlerin azaltılması ve bu işbirliği ile karlılıkların artırılması mümkün bulunmaktadır.

Ülkemizde emeklilere yapılan maaş ödemeleri, fiziki yetersizliklere bağlı yoğunluk içinde sürdürülmektedir. Bu sadece kamu bankalarının bir görevi olarak addedilmekte, özel bankalar yüksek ücretli emekliler dışındaki kesime ilgi duymamaktadır. Bu görevi çok uzun bir süredir yapmakta olan bir kamu bankasında, şubelerdeki sıraların ortadan kaldırılması için nasıl bir önlem geliştirilebileceği konusunda bir vaka çalışması yapılmıştır.

Kurum açısından, emekli olan kişilere ATM kartı verilmesi, o kişilerin maaşlarını almak için şube içinde beklemeleri sorununu çözebileceği varsayılmaktadır. Bu varsayım doğrultusunda yapılan vaka çalışmasında, kültür düzeyi yüksek olan söz konusu bir emekli grubunda farklı bir durum ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaya göre, iletişime ihtiyaç duyan emeklilere ATM kartı verilmesi, onların maaşlarını almak için şubede beklemek zorunda kalmaları sonucunu değiştirememiştir. Bu tespit, plastik kartların geleceği planlanırken, göz önünde bulundurulması gereken önemli bir başka olgu olarak, çalışmamızda yer almıştır.

2.FİNANSAL SİSTEM

2.1 Finansal Sistemin Temeli

Bir ülke ekonomisini oluşturan ekonomik birimlerinden elde edilen gelirlerin tamamı tüketilmez. Bir kısmı tasarrufa ayrılır. Gelirin tüketilmeyen kısmı, gelecekte daha fazla tüketim olanağı amacıyla kullanılıyorsa, yatırıma dönüştürülmesi mümkün olur. Birey olarak tasarrufları doğrudan yatırıma dönüştürme olanağı bulunmakla birlikte, genellikle gelişmiş ekonomilerde tasarruf yapanlarla, yatırım yapanlar farklı kişi ve kuruluşlar olmaktadır.

Finans sektörünün ortaya çıkış sebebi, bir ülke ekonomisinin gelişmesi açısından öngörülen yatırım ile öngörülen tasarruf arasındaki dengesizliktir. Bu nedenle, tasarruf ve yatırımların farklı kişi ve kuruluşlar tarafından yapıldığı ekonomilerde, tasarrufların yatırıma dönüşmesi süreci, bir finans sisteminin varlığına ihtiyaç gösterir.

Finansal sistem, genellikle gelişmiş ekonomilerde belirli kurumların ve pazarların bir arada ve karşılıklı olarak, birbirlerini etkileyen temel fonksiyonlarını gerçekleştirmek amacıyla, bir araya gelmeleri sonucu oluşmaktadır. Ekonomik sistem içerisinde, fon arz eden ve fon talep edenler arasında fon akımını sağlayan kurumlar ve bu akımı gerçekleştiren araçlar ile bütün bu sistematik yapıyı düzenleyen hukuki ve idari kurallar bütünlüğü, finans sisteminin temel çatısını oluşturmaktadır.¹

Finansal işlemlerin aynı zamanda bir hizmet faaliyeti olarak ta sürdürülmesi nedeniyle “finansal hizmetler sektörü”, bir ekonomi içerisinde, Finansal Piyasalar, Finansal Kurumlar ve Finansal Araçlar olarak adlandırılan üç unsurdan oluşmaktadır.²

Belirtilen finansal sistem, bir ekonomik yapı içerisindeki, fon açığı ve fon fazlalığı olan ekonomik birimler arasında aracılık yapmaktadır. Sistemdeki birim ve kurumlar arasındaki fon aktarımı ise, dolaylı veya dolaysız bir yöntemle sağlanmaktadır.

¹ İlhan Uludağ ve Erişah Arıcan, **Finansal Hizmetler Ekonomisi**, İstanbul: Beta Basım, 1999, s.114

² Nazım Erken, **Finansal Hizmetler Sektörü**, Para Finans Ansiklopedisi Creative Yayıncılık 1996 s. 575

Dolaylı finansman yönteminde, fon arz edenler ile fon talep edenler arasında doğrudan bir ilişki oluşmamaktadır. İki kesim arasındaki fon aktarımını, söz konusu kurum ve ekonomik birimler yerine getirmektedirler. Finansal Araç türü itibarıyla bir kısım müşterilerden sağlanan mevduatın, bir kısım müşterilere kredi olarak aktarılması, bu yönetime bir örnek oluşturmaktadır.

Dolaysız finansmanda, fon arz edenler ile fon talep edenler, finansal araçlar aracılığı ile doğrudan karşılaşırlar. Bu kesimce, uzun vadeli fon aktarımına bağlı olarak, genellikle sermaye piyasası araçları kullanılır. Bunlar ise hisse senedi, tahvil ve finansman bonusu gibi Finansal Araçlar olmaktadır.

Finansal Piyasalar, kısa ve uzun vadeli fon hareketlerinin yaşandığı piyasalar olarak ta adlandırılabilir. Bu durumun bir sonucu olarak, bir yıldan daha kısa süreli yatırım araçları para piyasasında işlem görmekte olup, bir yıldan daha uzun süreli yatırım araçları ise, sermaye piyasasında işlem görmektedir. Ancak, fon arz edenlerle fon talep edenler, her iki şekilde de işlem yaptıklarından, bu piyasalar iç içe geçmiş olarak görünür.

Sermaye piyasaları, uzun vadeleri itibarıyla belirli bir getiriye karşın belli bir riski de içerdiğinden, o riski satan kurumun finansal ürününe belirlendiği satış fiyatı ile alınan riskler de fiyatlandırmaktadır.

Finansal Aracılar olarak ta adlandırılan Finansal Kurumlar olarak, kısa vadeli fon hareketlerinin yaşandığı para piyasası kurumları ile uzun vadeli fon hareketlerin yaşandığı sermaye piyasası kurumları kısaca şöyle sıralanabilir.³

2.1.1 Para Piyasası Kurumları

Bankacılık Kesimini, Merkez Bankası ve Diğer Bankacılık oluşturmaktadır.

Bankacılık Dışı Mali Kesimleri ise, Finansal Kiralama Şirketleri, Factoring Şirketler, Forfaiting Şirketleri ve Sigorta Şirketleri oluşturmaktadır.

³ Uludağ. s. 112

2.1.2 Sermaye Piyasası Kurumları

Aracı Kurumlar, Yatırım Ortaklıkları, Yatırım Fonları, Yatırım Danışmanlığı, Portföy Yöneticiliği, Genel Finansman Ortaklığı oluşturmaktadır.

2.2 Finansal Aracılar

Bir ekonomide fon arz edenlerle fon talebi olanların doğrudan ilişki kurmaları halinde, finansal araçlara ihtiyaç bulunmamaktadır. Böyle bir ortamda fon arz eden, parasını en akışkan şekilde değerlendirmek ve belli bir süre sonra geri almak isteyecektir. Fon talep eden de, borcunu en uzun vadede ödemek ve bu borçlanmadan bir finansman olarak en etkin bir şekilde faydalanmak isteyecektir. Fon arz edenin fona tekrar ihtiyaç duyma süresi, fon arzının vadesini oluşturmaktadır. Fon talep edenin ödeme süresinin buna uygunluğu ile ödeme gücünün sağlıklı olarak değerlendirilebilmesi, profesyonel bir çalışmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışma, her fon sahibi tarafından yapılamayacak bir bilgi birikimini gerektirmektedir. Fon arzı ve talebinin karşılaşması sırasında oluşabilecek bütün bu sorunları ortadan kaldıracak bir kuruma / organa / aracıya ihtiyaç duyulmaktadır. İki kesim de, aralarındaki ticari ilişki güvenliğini sağlayacak bir aracı vasıtası ile işlem yapmaktadırlar. Aracılar, fon arz edenlerin fonlarını belli bir gelir ödeme vaadi ile satın almakta, fon talebi olanlara da, belli bir gelir elde etme beklentisini içeren bir sözleşme ile satmaktadırlar. Bu oluşum, yukarıda da belirtildiği gibi, finansal sistemde dolaylı bir yöntem olarak adlandırılmaktadır.

Finansal araçlar, fon oluşturmaları sırasında, dolaysız finansman yöntemi ile yani doğrudan kaynak sağlamış olmaktadır. Bu kaynağın fon talep edene aktarılması ise, başkasına ait olan kaynağın yine başkasına transferini ifade etmektedir. Fon arz eden açısından doğrudan kaynak sağlanmasını ifade eden bu yöntem, fon talep eden açısından ise dolaylı bir finansman şeklini oluşturmaktadır. Bunu yapan finansal araçlar doğrudan finansman sağlamakta olmalarına karşın, dolaylı finansman aktarmak faaliyetini yerine getirmiş olurlar. Buna örnek olarak bir finansal aracı olan bankalar, mevduat, sendikasyon kredisi, hisse senedi, tahvil gibi finansal araçlarla doğrudan

kaynak sağlayıp, kredi, hisse senedi, tahvil ve iştirak gibi yöntem ve finansal araçlar karşılığı, talep edenlere fon satabilirler.

2.3 Finansal Aracıların Fonksiyonları

Fon arz edenlerle fon talep edenlere aracılık ederek hizmet sunan finansal araçlar, her iki tarafın da sahip olamadığı profesyonel bilgiye sahiptir. Bu bilgi ve deneyimleri sayesinde fon arzı ile fon talebi arasındaki;

- Fon Maliyetini,
- Riskini,
- Vadesini,
- Miktarını,
- Finansal Danışmanlık.

gibi faaliyetleriyle denge oluşumunu sağlamaktadırlar.⁴

2.3.1 Fon Maliyetini Dengelemek

Finansal araçlar, portföy yönetimi, piyasa araştırması işlemleri, finansal analiz ve yatırım faaliyetlerini, bağımsız bir şekilde çalışan birçok fon sunucularından veya kullanıcılarından daha düşük maliyetle yerine getirerek, maliyet tasarrufu sağlar.⁵

Fon talep edenler, fon arz edecek kişi ve kurumları, birbirlerinden bağımsız olarak bulmaya çalışmaları halinde, bir maliyete katlanmak zorunda kalacaklardır. Ayrıca fon arz edenlerin, fon talebi olanları ayrı ayrı araştırmaya kalkmaları da, aynı sorunu doğuracaktır. Belirtilen her iki durum da, finansal araçların gerekli bilgi ve tecrübeye sahip elemanları tarafından, sağlıklı bir şekilde sonuçlandırılabilir. Bu faaliyetin, tüm fon arzı ve talebi olanlar adına yapılması halinde, birim başına maliyet,

⁴ Davut Aydın, **Finansal Aracılar, Fonksiyonları, Türleri**, Para Finans Ansiklopedisi, Creative Yayıncılık, 1996 s. 557

⁵ Aydın, s. 557

bağımsız yapılacak faaliyetlere göre kıyaslanmayacak ölçüde azalacaktır. Ayrıca, finansal işlem miktarının artması ile, işlem başına ortalama maliyetler daha da düşmüş olacaktır.

2.3.2 Riski Dengelemek

Finansal araçlar, çok değişik sektörlerle, yine değişik miktarlarda fon arz ederek riski dağıtabilirler. Hatta genel ekonomik karar ve tercihler doğrultusunda, fon arzlarını tamamen gelişen veya gelişme potansiyeline sahip sektörlerle aktararak, olası riski dengelerler. Fon arz edenlerin, bu faaliyeti tek başlarına yapmaları olanaksız olduğu gibi, farklı sektörlerle fon sağlayarak dağıtmak için, buna yetecek kadar fona sahip olmaları gerekecektir.

2.3.3 Vadeyi Dengelemek

Fon arz edenin geri dönüşü açısından ihtiyaç duyduğu süre, fon talep eden açısından ödeme vadesi anlamını taşımaktadır. Oysa talep edenin ihtiyaç duyduğu vade, çoğu zaman fon arz edenin beklentisinden daha uzun bir süreye ihtiyaç duyacaktır. Fon arz eden, kaynağını akışkan bir şekilde değerlendirmek isterken, fon talep eden de, bu kaynaktan en etkin şekilde faydalanmak ve daha uzun bir sürede geri ödemek isteyecektir.

Diğer taraftan, fonların çekiciliğini arttırmak ve fon talep edene mümkün olduğunca uygunluk sağlamak için, farklı farklı vadelerde fon arzı oluşturacaktır. Bu nedenle finansal araçlar, fon arzı ile fon talebi arasındaki vadeyi, değişik vadedeki finansal enstirumanlarla dengelemektedirler.

Bir işletme olarak finansal araçlar, kısa vadeli kaynakları kısa vadeli kullanımlara, uzun vadeli kaynakları uzun vadeli kullanımlara tahsis etmek durumundadırlar. Buna bağlı olarak vade uyumu, finansal borçların finansal alacaklarla ödenebilmesini olanaklı hale getirecektir.

2.3.4 Miktarı Dengelemek

Fon arz edenlerin küçük küçük tasarruflarına karşın, fon talep edenlerin büyük miktarlı kredi talepleri olabilmektedir. Fon arzı ile talebi arasındaki bu denge, finansal aracılar tarafından sağlanmaktadır. Çünkü finansal piyasalarda, fon arzı ile fon talebi olanların ihtiyaçları farklılıklar gösterir. Fon arz edenler küçük miktarlı kaynaklarını, likit ve kısa sürede geri almak beklentisi içinde iken, fon talep edenler de, likiditesi düşük ve daha uzun vadeli büyük bir kaynak beklentisi içindedirler. “İşte finansal araçların piyasadaki başarısı, bu farklı gereksinimleri dengeleme çabasına bağlıdır.”⁶⁶ Bu nedenle, finansal aracılar ve finansal piyasalar, birbirinden farklı, hatta birbirine karşıt talepleri, birbiri ile uyumlaştırmak zorundadırlar.

2.3.5 Finansal Danışmanlık

“Finansal aracılar, dolaylı ve dolaysız finansal araçların alım satımı işlemlerinde uzmanlaşmış kurumlardır.”⁷

Finansal aracılar, fon arz ve talebine ilişkin finansal analiz, vade ve miktar uyumu, işletmenin aktif ve pasif dengesi, arz ve talebe karşı piyasa analizi ve yatırımın başarısı gibi konularda geniş bir tecrübeye sahiptirler. Ellerindeki nitelikli elemanları, bilgi ve deneyimleri ve kullandıkları bilgi kaynakları gibi yardımcı unsurlarla, hem fon arz edenlere ve hem de fon talep edenlere danışmanlık yapmaktadırlar. Onlarda bu uzmanlık vasıtasıyla, fonlarını rasyonel bir şekilde yönetme olanağına sahip olmaktadır.

⁶ Aydın, s. 558

⁷ Aydın, s. 558

2.4 Finansal Arac¸ların Türleri

Finansal arac¸lar, para yaratmayan finansal arac¸lar ve para yaratan finansal arac¸lar olarak iki grupta tasnif edilmektedir. Para yaratmayan finansal arac¸ların borçları para dışındaki diğer tüm finansal araçlardan oluşurken, para yaratan arac¸ların borçları ise paradan (banknot ve vadesiz mevduat) oluşmaktadır⁸

2.4.1 Para Yaratmayan Finansal Arac¸lar

Para yaratmayan finansal arac¸lar, Yatırım ve kalkınma bankaları, sosyal güvenlik kurumları (Emekli Sandığı., SSK, Bağ Kur) özel sigortalar (hayat, mal ve kaza sigortaları) kefalet ve kredi kooperatiflerdir. Bu kurumlar uzun vadeli projeksiyonlarına bağlı olarak sağladıkları kaynakları, daha çok sermaye piyasası araçları ile fon talebi olanların hizmetine sunmaktadırlar.

2.4.2 Para Yaratan Finansal Arac¸lar

Para yaratan finansal arac¸lar, mevduat toplayarak kendi paralarını üretirler. Merkez Bankası, bu finansal arac¸lar arasında, emisyon ve reeskont yöntemi ile para yaratan bir kuruluştur. Para yaratan diğer finansal arac¸lar kamu ve özel ticari bankalardır. Topladıkları kısa vadeli kaynakları, kısa ve orta vadeli fonlara dönüştürerek kullanılmasını sağlarlar. Bu süreçte, Merkez Bankası, disponibilite ve munzam karşılık oranları ile piyasayı etkilemekte ve piyasadaki fon miktarını azaltıcı ve ya arttırıcı düzenlemelerle, kredi olanaklarının daraltılmasını ve ya genişletilmesini sağlamaktadır.

2.4.2.1 Merkez Bankası

Merkez bankasının temel fonksiyonu, ekonomik ve sosyal hedeflere uygun biçimde, para ve kredi politikalarını kurup uygulayarak ekonominin likiditesini (para arzını) yönetmektir.⁹

⁸ Aydın, s.558

⁹ Aydın, s.559

Merkez Bankası, devletin para yaratma organı olması yanında, reeskont oranları, açık piyasa işlemleri ve mevduat karşılıkları unsurlarını kullanarak piyasayı kontrol etme olanağına sahiptir.

Merkez Bankasının fon kaynakları tedavüldeki banknotlar, mevduat karşılıklarından, kullanımlar ise altın, döviz, avans reeskont işlemleri devlet tahvili ve hazine bonosundan oluşmaktadır. Merkez bankasının aktif ve pasif yapısının kısa vadeli oluşu, merkez bankasını para piyasalarına yatırım yapmaya yönlendirmektedir. Bu nedenle merkez bankası sermaye piyasasından çok para piyasalarında işlem gerçekleştirmektedirler.

Merkez bankası ancak açık piyasa işlemleri, devlet tahvili ve hazine bonusu yatırımı ve banka mevduatlarına ilişkin munzam karşılıkların orta ve uzun vadeli plasmanlara yönlendirmeleri ile sermaye piyasasına direkt etkide bulunabilirler. Endirekt etkisi ise, faiz oranları, para arzı (emisyon), bankalara açılan krediler gibi araçlarla olabilmektedir. Yani mevduat munzam karşılık oranlarının düşürülmesi veya artırılması ile açık piyasa işlemlerinin büyüklüğü, bankaların mevduat ve kredi olanaklarının artmasına veya azalmasına neden olmaktadır

Merkez Bankasının para yaratma fonksiyonu, bu bankaca çıkarılan banknotlar ve hazine tarafından çıkarılan metal paralar ile gerçekleştirilmektedir. Söz konusu paraların toplamına Asli Para, ticari bankalar tarafından yaratılan paraya da Kaydi Para denilmektedir

2.4.2.2 Ticaret Bankaları

Ticaret bankaları, fon fazlası olanlardan topladıkları kaynakları, fon ihtiyacı olanların hizmetine sunarlar. Bu süreçte, fon talebi olanların borçlanmak için çıkardıkları, hisse senedi veya tahvillere karşılık kredilendirme yaparlar. Ancak ticaret bankalarının yatırımları, fon arz edenlerden topladıkları kaynaklarla sınırlıdır.

Müşterilerin nakit akışlarını dengeledikleri, bir anlamda likiditelerini düzenledikleri için, bankalar finans dünyasında para piyasası oyuncusu olarak değerlendirilir. Ancak, artan uzun vadeli fon ihtiyacı ve vadeli mevduatlardaki artışlar,

bankaları sermaye piyasasında işlem yapmaya yönlendirmektedir. Bu doğrultuda, Ticaret Bankalarının sermaye piyasasındaki etkileri şöyle sıralanabilir.¹⁰

- 1- Yatırım bankaları ve broker gibi pazarlama kurumlarına fon sağlayabilirler.
- 2- Brokerler gibi müşterileri adına finansal araç alım satımı yapabilirler.
- 3- Müşterileri adına portföy yönetimi yapabilirler.
- 4- Yeni çıkan kıymetli evrakları, kendi garantileri ile fon arz edenlere satabilirler.
- 5- Yatırım ortaklıklarına kefil olma ve yatırım danışmanlığı gibi teknik hizmetleri yerine getirebilirler.
- 6- Bankacılık faaliyetlerinde bulunan işletmelere ve sanayi işletmelerine katılımda bulunabilirler.
- 7- Fon kullanıcılarının gereksinimleri için orta ve uzun vadeli kredi sağlarlar.

Bu ve benzeri sermaye piyasası işlemleri, bankaların günümüzdeki işlevlerinin değiştiğini göstermektedir. Bugün artık ticaret bankaları kısa vadeli fon arzı yanında orta vadeli fon talebi olanlarında ihtiyaçları için işlem yapmaktadırlar.

Ticari bankaların, banka sistemi içinde en önemli faaliyetlerinden birisi, kaydi para (banka parası) yaratmalarıdır. Kaydi Para, bankaya mevduat olarak yatırılan paranın, sırasıyla önce krediye ve sonra mevduata dönüşme sürecindeki fazlalaşmasını ifade etmektedir.

¹⁰ Aydın, s.559

Bankaya yatırılan mevduatın, kanuni karşılık miktarı düşüldükten sonra, tekrar kredi olarak verilmesi sonucunda oluşan kaydi para, özellikle çek sisteminin etkin bir şekilde uygulandığı gelişmiş ülkelerde büyük bir role sahiptir.¹¹

Bankanın yarattığı paraya kaydi paraya, mevduat parası da denilmektedir. Banka parasının yaratılma yöntemi, aşağıdaki bir örnekle kısaca açıklanmaktadır.

Mevduatla kaynak sağlayan bankalar, bu mevduat karşılığında kredi verirler. Bu süreç aynı zamanda paranın yaratılması sürecidir. Şöyle ki, mevduatla oluşturduğu kaynaklar karşılığı kredi veren bankalar, 1000 YTL mevduatın % 10 'sini munzam karşılık ve % 5 disponibilite olarak ayrılmakta olduğunda varsayalım. Bu durumda, 1000 YTL mevduat için ayrılan 150 YTL mevduatın dışında kalan, 850 YTL kredi olarak kullanılacaktır.

Kullandırılan 850.- YTL'lik kredi, (kendilerine ödeme yapılacak kişi veya kurumlara verilen çelerle) sistemin içinde bir bankaya mevduat olarak dönecektir. Bunun da 128 YTL si munzam karşılık ve hazır para olarak tutularak, 722 YTL si yeniden kredi olarak verilebilecektir. Sisteme dönen 722 YTL mevduatın 109 YTL munzam karşılık ve disponibilite olarak tutulacak, kalan 613 YTL ise yeniden kredi olarak verilebilecektir

Bu süreç devam ettikçe, her defasında sistemdeki mevduat, kaydi para olarak çoğalarak krediye dönüşecektir.

¹¹ Tezer Öcal ve Diğerleri, **Para Banka Teori ve Politika**, Ankara: Gazi Kitabevi, 1997, s.41, Aktaran: Eyyüp Yılmaz, **Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri**, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2000, s.45

3. PARA YARATAN FİNANSAL ARACILAR

3.1 Ticaret Bankaları

Banka; fon arzı ile fon talebinin karşılaştığı, etkinliği ve buna bağlı saygınlığı artmış en önemli finansal araçlardan biridir. Bankaların tanımı çok çeşitlidir. Bir ticari işletme ve finansal aracı olarak bankalar, Anglo-Sakson yazarlarınca çeke tabi mevduat kabul eden kuruluşlar olarak tanımlanırlar. Bazı yazarlara göre para kazanmak için para satan kurumlardır.¹² Bir diğer görüş bankaları, para ve kredi ticareti yapan kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır.¹³

Bu tanımların her biri doğru olarak kabul edilmekle birlikte, Bankaları belli bir sermaye ile kurulmuş, belirlenen amaçlara göre örgütlenmiş, bazı hizmetleri yerine getirerek gelir sağlayan hissedarları, borçluları ve alacaklıları olan birer işletme diye ifade etmek mümkündür.

İşletme iktisadi mal ve hizmet üretmek ve pazarlamak için faaliyet gösteren birer kuruluş olarak tanımlanırsa, bankalar hizmet üreten işletmeler denebilir. Dolayısıyla işletmeler için geçerli olan temel amaç ve politik bankalar içinde geçerli olmaktadır.¹⁴

Yukarıdaki belirtilenlerin ışığında bankaların tanımlaması yapıldığında, belli bir amaç ve bu amacı gerçekleştirecek bir sermaye ile kurulduğu, fon fazlalarını toplayarak fon ihtiyacı olanlara kullandığı, faaliyetleri itibarıyla para ve kredi ticareti yanında, sunduğu hizmetlerden de gelir sağlayan bir ticari işletme olduğu anlaşılmaktadır.

¹² Öcal ve Diğerleri, s.40, Aktaran: Yılmaz, s.5

¹³ Salih Durer, **Türkiye’de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapı ve Yeterliliği Üzerine Bir İnceleme**, Yapı Kredi Bankası Bankacılık Araştırmaları Dizisi, No: 8 1988 s 15, Aktaran: Fikret Çankaya ve Mehmet Öz, **Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi**, Bankalar Birliği Yayınları 2001, s.7

¹⁴ İsmet Mucuk, **Modern İşletmecilik**, Türkmen Kitabevi, İstanbul: 1998, Aktaran: Çankaya ve Öz, s.8

3.1.1 Bankaların Fonksiyonları

Ülkeden ülkeye bazı farklılıklar göstermekle beraber, bankaların yerine getirdiği temel işlevler şöyle sıralanabilir.¹⁵

- Fon fazlası olan kişi ve kuruluşları bu fonlarını mevduat olarak toplamak,
- Fonları fon ihtiyacı olanlara kredi olarak plase etmek,
- Kişi ve kuruluşlara finansal bilgi, aracılık ve hizmet sunmaktır.

Yukarıda belirtilen bu işlevlere, aşağıdaki görevler de ilave edilebilir.¹⁶

- Fon fazlası olan bireylerle fon açığı olan bireyler arasında, kısa ve orta süreli fon transferine aracılık etmek,
- Tasarrufların ülke ekonomisi yararına ve etkin olarak kullanılmasını sağlamak,
- Atıl tasarruf fonlarının yatırıma dönüşmesini sağlamak,
- Kaydi para yaratmak,
- Bireylere yaşamlarını kolaylaştırıcı hizmetler sunmak.

Bankalar bir ekonomideki fon arzını, fon talebi ile karşılaştıran, fon fazlalıklarının fon ihtiyacı olan ekonomik birimler tarafından kullanılmasını sağlayan, çok önemli finansal araçlardan biridir. Finansal araçların fonksiyonları bölümünde bahsettiğimiz gibi, fon arz edenlerin bu kaynaklarına ilişkin vadeyi, miktarı ve riski dengelemekte, maliyeti düşürmekte, ayrıca finansal danışmanlık yaparak, gerek fon arz edenler ve gerekse fon talep edenlere önemli faydalar sağlamaktadır.

Bankalar, bir ülkedeki finansal sistemin vazgeçilmez bir oyuncusu olarak, yatırımların ve istihdamın artışına ve ülke ekonomisinin gelişmesine katkı sağlarlar.

¹⁵ Ramazan Geylan, **Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticari Bankalarının Temel Yönetim Sorunları**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No.86 İİBF Yayınları No.22 Eskişehir: 1985 s.4 Aktaran: Çankaya ve Öz, s.8

¹⁶ Cevat Sarıkamış, **Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No.957, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları No:526, Eskişehir: 2004, s.172

Şöyle ki; bankalar, küçük fon arzlarını birleştirerek, daha büyük fon ihtiyaç olan kişi ve kuruluşlara aktarılması yolu ile ülke kalkınmasında önem taşıyan sektörlerle, kredi vererek veya bu alanlarda iştirak ve ortaklıklar oluşturarak, ülke ekonomisinin gelişmesine katkı sağlarlar. Bankaların kredi verdiği alanlar, ülke ekonomisinin gelişmesinde de büyük önem taşımaktadır.

Bankalar, kişi veya kurumların ihtiyaç fazlası paralarını vadeli veya vadesiz mevduat olarak toplayarak, kaynak oluşmasının sağlarlar. Mevduat hesabı bulunan kişi veya kurumlara, kaydi para yaratma aracı olan çek vererek hizmet sunar ve bu hizmetlerinden gelir sağlarlar. Bu süreçte biriken tasarruflar, yine bankalar vasıtasıyla yatırım alanlarına aktarılırlar. Toplanan mevduatların yatırımlar için kredi olarak kullandırılmaları, belli yasal kurallar doğrultusunda yapılmaktadır.

Bankalar belirtilen temel işlevlerinin yanında, her türlü finansal hizmet sunma veya aracılık etme şeklinde de fonksiyonlara sahiptir. Kambiyo senedi tahsili, havale, EFT, kiralık kasa, vergi tahsili, borsa aracılığı gibi hizmetleri tüm müşterilerine sunmaktadırlar.

Sonuç olarak bankalar, ülkenin para politikasını etkilemekten ekonomideki sektörler arasındaki kaynak dağılımını değiştirebilmeye, toplumdaki gelir ve servet dağılımından yatırımların verimli alanlara aktarılmasına kadar, pek çok hayati fonksiyona sahip olduğunu söylemek mümkündür.¹⁷

3.2 Dünyada Bankacılığın Gelişimi

Günümüz ekonomik hayatında önemli yer tutan bankacılık 19. yy.da ortaya çıkmakla birlikte, ticaretle birlikte çok eski bir geçmişe sahiptir. Bir değerlin ödünç alınıp verilmesi hizmeti bankacılığın başlangıcı olarak varsayılırsa, bankacılığın başlangıcı M.Ö. 2000'li yıllara kadar uzanmaktadır. Sümer ve Babil medeniyetlerinde kredi ve mevduat işleri yapan, tarım kredisi veren kişi ve kuruluşların bulunduğu ileri

¹⁷ Çankaya ve Öz, s. 9

sürülmektedir. Daha sonra Mısır, Yunan ve Roma medeniyetlerinde genellikle din adamlarının ve bazı kuruluşların, bankacılık faaliyetlerini geliştirdikleri görülmüştür.¹⁸

Her ekonominin kendi ihtiyaçları için başka ekonomilere ihtiyaç duyması, ekonomiler arasında mübadeleyi gündeme getirmiştir. Yıllar içinde malın malla değiştirilmesi şeklinde yapılan mübadeleler, zaman içinde malın para ile değişmesini esas alan bir sisteme dönüşmüştür. Paranın bir mübadele aracı olarak kullanılması, ticaretin daha da büyümesini sağlamıştır. Gelişen ticaret de, doğal olarak para ile ilgili sorunların oluşmasına yol açmıştır. Bu süreçte Orta Çağda İtalya da sarraflar ortaya çıkmıştır. Sokaklarda önlerindeki masa üzerinde paranın ayarını, ağırlığını ve değerini kontrol eden, paraları birbiri ile değiştiren, bunları başkaları adına muhafaza eden bu sarraflar, “12. yüzyılda “Banherius” adıyla anılmışlardır. Bu kişilerin önlerindeki masa “Banko” olarak adlandırılmış ve bu tanım bugünkü banka isminin temelini oluşturmuştur.

Zamanla ticaretin gelişmesi ihtiyaçların çeşitlenerek artması, bu Banherius’ların kredi ticareti yapmaya başlamalarına neden olmuştur. Daha sonrasında mevduat kabul etmeleri, kredi vermeleri ve paranın transferine aracılık etmeleri, bunların belli bir sabit yerde faaliyetlerini sürdürmelerini zorunlu hale getirmiştir. Bu aşama, günümüzün bankacılığının oluşmasına giden sürecin temelini oluşturmuştur.¹⁹

1500’li yıllarda oluşan mali krizle birlikte Venedik’teki Banherius’ların tümünün iflası, 1581 yılında adı Banco Della Piazza Del Rialto olan ilk Venedik resmi bankasının kurulması ile başka bir süreç başlamıştır. Özel bankacılığın kaldırılması sonucu oluşan bu banka, mevduat kabulü ve bir başkasına aktarılmasına aracılık yapmakta, ancak mevduatı kullanamamaktaydı. Venedik’in ikinci resmi bankası Banco del Gino söz konusu ilk banka ile birleşerek Venedik Bankası oluşmuştur. Bu banka diğer fonksiyonlara ilave olarak, deniz aşırı ticaretle ilgilenen kişilere ve gemi sahiplerine açtığı orta vadeli kredilerle, ticaretin gelişmesine katkıda bulunmuştur.²⁰

¹⁸ Geylan, s.6, Aktaran: Çankaya ve Öz, s.9

¹⁹ Geylan, s.6, Aktaran: Çankaya ve Öz, s.9

²⁰ Geylan, s.6, Aktaran: Çankaya ve Öz, s.10

Amerika'nın keşfi ile Avrupa'ya çok miktarda altın ve gümüş gelmeye başlamıştır. Bununla birlikte, Avrupa da kullanılan sikkelerin farklı değerlerde olması ile oluşan bu farklılık bazı sorunlara yol açmıştır. Bu sorunlar, 1609 yılında Hollanda Amsterdam Bankası'nın kurulmasına neden olmuştur. Bu banka mevduat kabulü ve ödemesi yapabilmesi yanında, sikke veya külçe karşılığı ödeme hizmetini yürütmüştür.²¹ Amsterdam Bankası hesaplarını sabit kıymetli bir para üzerinde tutmasıyla, bankacılıkta daha önce olmayan farklı bir yöntem kullanılmaya başlanmıştır. "Florin Banco" denilen yöntemle tuttuğu hesapları ile Avrupa'nın önemli bir bankası haline gelmiştir. Kredi vermeye başlaması ve Fransa – Hollanda savaşında altın stoklarının tamamının kullanılması sebebiyle, 1814 yılında tasfiye edilmiştir. Daha sonra banknot ihraç yetkisi olan "Flemenk Bankası" kurulmuştur.

Amsterdam Bankasının yönetimi diğer bankaları da etkilemiştir. 1619 yılında kurulan Hamburg Bankası da, kabul ettiği mevduat, para, külçe altın ve diğer kıymetleri defterlerine "Mera Banco" sabit hesabı üzerinden izlemeye başlamıştır. Bankaya Hamburg belediyesince garantisi verilmesiyle, halkın güveni sağlanmıştır. 1875 yılında banka paritesini yitirdiğinden, faaliyetlerine son vermiştir. Böylece 12. yy.da Bancherios ile başlayan bankacılık süreci, tevdiat, transfer yanında, kredi imkânlarıyla gelişimini sürdürmüştür.²²

Emisyon bankalarının ilki olarak bilinen, Stocholm Bankası ve Bank of England bankalarının, günümüz çağdaş bankacılığına giden yolda önemli yerleri bulunmaktadır. 1694 yılında kurulan Bank of England, devlet hazinesinin bankası ve yardımcısı olma fonksiyonuyla sürdürdüğü faaliyetler ile, İngiliz Bankacılığının temelini oluşturmuştur. Fransız ihtilali, doğal olarak batı da her şeyi etkilediği gibi, bankacılığı da etkilemiştir. Bu süreç, günümüz çağdaş bankacılığının doğuşunda etkili olmuştur.

Emisyon bankalarının para ve kredi konusundaki fonksiyonları, diğer ülkelerde de bankacılık uygulamalarına temel oluşturmuştur. İngiltere Bankası örneği, 19.yy. da tüm Avrupa ülkelerinde, emisyon bankalarının kullanılmasına neden

²¹ Burhan Ulutan, **Bankacılığın Tekâmülü**, Ankara 1969 s.45, Aktaran: Çankaya ve Öz, s.10

²² Selim Tarlan, **Tarihte Bankacılık**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayın No.1996/231 Ankara: 1986 s.21-22, Aktaran: Çankaya ve Öz, s.10

olmuştur. Tüm bu gelişmeler sonucunda yüzyılımızda modern anlayışa uygun, statüsü anonim şirket olan, çok şubeli bankaları kurulmaya başlamıştır. Bugün hizmet çeşitleri hızla artan bankalar, hizmetleri yanında mali piyasalara etkileri itibarıyla birleşerek, uluslar arası faaliyetleri ile de önemli bir mali güç oluşturmaktadırlar.²³

3.3 Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi

Dünyadaki bankacılığın geçmişi incelendikten sonra, ülkemizdeki bankacılığın gelişmesi incelenecektir. Ülkemizdeki bankacılık, temel olarak cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası bankacılık başlıklarıyla incelenecektir.

3.3.1 Cumhuriyet Öncesi Bankacılık

Osmanlı İmparatorluğunda para, altın standardına bağlı olarak altın sikkeler, gümüş sikkeler ve Osmanlı Bankası banknotlarından oluşmaktaydı. Savaş yıllarında artan masrafların karşılanması için 1915 yılında ilk kâğıt para çıkarılmıştır. Ancak sanayileşme ve ekonomik kalkınması Avrupa gibi olmayan Cumhuriyet öncesi dönemde, finans sektörü de yine Avrupa da görülen gelişmelere ihtiyaç duymamıştır. Bankacılık, azınlıkların oluşturduğu Galata bankerleri tarafından sürdürülen bir faaliyet alanı olmuştur.

Cumhuriyet öncesi Osmanlı Devletinin hazinesinde borçlanma gereksinimi artışına bağlı olarak 1856 yılında İngiliz-Fransız ortak sermayesi ile Osmanlı Bankası kurulmuştur. Bunu takiben çok sayıda yabancı sermayeli banka şubesi açılmıştır. 1863 yılında “Ziraat Bankası”, 1868 yılında “İstanbul Emniyet Sandığı” kurulmuştur. Ziraat Bankası tarım kesimine kredi sağlamak, Emniyet Sandığı ise halkın tasarruflarını toplamak ve saklamak amacıyla faaliyette bulunmuşlardır. Cumhuriyet öncesi ilk Milli Banka ise 1917 yılında kurulan “İtibari Milli Bankası”dır.

Bu banka milli sermaye ile kurulmasına rağmen, Cumhuriyet öncesi bankacılık gelişmemiştir. Bu bankanın yönetiminde Avusturyalı Genel Müdürü ile birlikte % 90

²³ Hüseyin Al, **Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi- Tanzimat’a Kadar Osmanlı Devletinde Bankacılık Faaliyetleri**, Active Bankacılık ve Finans Dergisi, Sayı.1 (Haziran-Temmuz 1998) s.88, Aktaran: Çankaya ve Öz, s.11

oranında yabancı personel istihdam ile hizmet vermesi, Cumhuriyet öncesi bankacılığın genel görünümünü ifade etmektedir.

1908–1923 döneminde toplam 25 yeni banka kurulmuştur. Bankalardan 11 tanesi İstanbul’da 14 tanesi Anadolu’da il ve ya ilçe bazında faaliyet gösteren düşük sermayeli teşebbüsler oluşmuştur. Bu nedenle, bu bankaların önemli bir kısmı, kısa bir süre sonra kapanmak zorunda kalırken, ancak çok az bir kısmı Cumhuriyet sonrasında da faaliyette sürdürmüştür.²⁴

Kişi Başı Milli Gelir bilgileri tam sağlıklı olmamakla beraber, 20.yy başlarında Batı Avrupa’da 170 \$ civarındadır. Osmanlı İmparatorluğunda 44 \$ civarındadır. İstanbul’da 66 \$ yükselen bu gelir, Irak’ta 35 \$ civarındadır. Ülke ekonomisinin çoğunlukla tarıma dayalı olması ve Avrupa’da yaşanan sanayi devrimine ilgi duyulmayan bir yapı nedeniyle, gelişmemiş bir sanayi söz konusudur.

Osmanlı İmparatorluğunun son 50 yılında gerçekleşen sermaye birikimi ile oluşan ulaştırma, ticaret ve bankacılık gibi hizmet sektörlerinde azınlıkların ve yabancı sermayenin hâkimiyeti bulunmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında yaşanan, ayaklanma ve savaşlar sebebiyle meydana gelen toprak kaybı da, geliri ve sermaye birikimini olumsuz etkilemiştir.²⁵

Cumhuriyet öncesi finansal sektörün sınırlı gelişmesi nedenleri olarak; tasarrufların yetersizliliğine bağlı olarak sermaye birikiminin sağlanamaması, finans konusunda eğitilmiş eleman olmaması, dini nedenlerle faize karşı çekingenlik ve halkın bu kurumlara karşı güvensizlikleri sıralanabilir.²⁶

Cumhuriyet Öncesi Bankacılık, Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Sonrası Bankacılık şeklinde incelenecektir.

²⁴ İlyas Şıklar, **Türkiye Ekonomisi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No.1149, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları No. 608, Eskişehir: 1999, s.38

²⁵ Şıklar, s.32

²⁶ Şıklar, s.39

3.3.1.1 Tanzimat'tan Önce Türk Bankacılığı

Dünyadaki bankacılık sarraflarla başlamıştır. Zaman içindeki ihtiyaçların çeşitlenmesi sonucu, bu faaliyetler bankacılığa dönüşmüştür. Ülkemizde de paranın değişimi gibi, bankacılık faaliyetlerini yapan sarrafların olduğu bilinmektedir.

Ülkemizde genellikle azınlıkların yürüttüğü bu faaliyetler;

- 1 Hazineye ve saraya ihtiyaç duyduğu parayı vermek,
- 2 Paraları birbirleri ile değiştirmek,
- 3 Senet alımı ve satımı yapmak,
- 4 Başkalarının paralarını işletmek,
- 5 Vergilerin iltizamını almak,
- 6 Devlet adamlarına ait malların yönetimini yapmak şeklindeydi.²⁷

Sarraflar Galata'da çalıştıklarından ve çalıştıkları yerlerin adı ile özdeşleştiklerinden, daha sonra isimleri Galata Bankerleri olarak anılmıştır. Osmanlı hükümetlerinin mali yetersizliği nedeniyle, Galata Sarafflarına başvurmak zorunda kaldıkları ve her yeni borçlanmada daha ağır şartlarla borçlandıkları bilinmekteydi. Osmanlı hükümetleri gelirlerinin yeterli olmaması nedeniyle gelecek yıllara ait vergi gelirlerini dahi kırdırmak / iskonto ettirmek peşin almak durumunda kaldığından, sarafflar uzun yıllar önemli paralar kazanmışlardır.²⁸

3.3.1.2 Tanzimat'tan Sonra Türk Bankacılığı

18.yy.dan itibaren Osmanlı-Avrupa ilişkileri, ticari anlamda gelişmeye başlamıştır. Ancak, ekonomik açıdan yetersizlik nedeniyle, zorda bulunan Osmanlıya mal satışı için belli bir Pazar oluşturmağa çalışmışlardır. Ticari ilişkiler, özellikle

²⁷ Teoman Yazgan, **Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi**, Ankara: Baylan Basım ve Ciltevi, 1969 s.11, Aktaran: Çankaya ve Öz, s.11

²⁸ Yazgan s.12, Aktaran: Çankaya ve Öz s.12

İstanbul'da, Avrupa ile ilişkileri sürdürecektir bir para ve sermaye piyasasının oluşmasını sağlamıştır.

1831 yılında ilan edilen Tanzimat'ın gerektirdiği harcamalar, mali açıdan yeterli olmayan Osmanlı İmparatorluğu'nu daha da güç duruma düşürmüştür. Para darlığına karşın, hazinenin harcama yapma zorunluluğunun bir sonucu olarak, 1840 yılında, "Kaime-i Muteber-i Nakdiye" adıyla Osmanlı parası basılmıştır. Başlangıçta altına göre önemli bir farklılık göstermeyen kâğıt para, zaman içinde kambiyo işlemlerinde oluşan kararsızlık sonucu, kambiyo istikrarının sağlanmasını zorunlu hale getirmiştir.²⁹

Galata Bankerleri Teodor Botozzi ve Jalleon'a, senelik 2 milyon kuruş ücretle kambiyo istikrarı görevi verilmiştir. 1 İngiliz lirası 110 kuruş olmak kaydıyla işlemler başlatılmıştır. Aynı kişilerce 1847 yılında Osmanlı devletinin ilk banka işletmesi "İstanbul Bankası" (Banque De Constantinople) kurulmuştur.³⁰

Osmanlı parasının değerini koruması konusunda önemli hizmetlerde bulunan banka, devlet borçlarının ödenmemesi üzerine 1852 yılında iflas etmiştir.

Kırım savaşı sonrasında, hükümetin mali ve ekonomik düzeni geliştirmek amacıyla, 1856 yılında "Banka-ı Osmanî" (Otoman Bank) kurulmuştur. İngiliz girişimcilerce kurulan ve daha sonra banknot çıkarma imtiyazı verilen banka, 1863 yılında kurulan "Banka-ı Osman-i Şahane" (Imperial Otoman Bank) ile birleşerek, bu isimle faaliyetine devam etmiştir. (Merkez Bankası kuruluncaya kadar, banknot ihracı devam eden Osmanlı Bankası, 2002 yılında Garanti Bankası ile birleştirilmiştir.)1870 yılında kurulan Türkiye Bankası, bir yıl faaliyet gösterdikten sonra iflas etmiştir.

Kırım savaşı sonrası, borçlanma ihtiyacının arttığı ekonomik ortamda, Osmanlı devleti tamamen dış sermayeye açık bir hale gelmiştir. Borçlanma artışı ile paralel olarak, ülkede birçok yabancı banka kurulmuştur. Dış borçların ödenemeyecek duruma gelmesi ile 1881 yılında Duyun-u Umumiye İdaresi kurulmuştur. Devletin vergi

²⁹ Yazgan s.12, Aktaran: Çankaya ve Öz, s.12

³⁰ Kazgan Haydar, **Osmanlı'dan Cumhuriyete Türk Bankacılık Tarihi**, TBB Yayını, 1997, s.26 Aktaran: Çankaya ve Öz, s.13

gelirlerinin bir kısmı, bu idareye devredilmiştir. Böyle bir idarenin oluşu, birçok yabancı bankanın ülkeye girişini teşvik etmiştir.³¹

Bu doğrultuda; Credit Lyone- İstanbul ve İzmir’de, Deutsche Bank İstanbul’da şube açmıştır. Yine bu süreçte; Deutsche Orient Bank, Alman Filistin Bankası ve Rus Ticareti Hariciye Bankası kurulmuştur. Ayrıca, Galata Bankerleri ile Türk girişimciler de, ortaklaşa bankalar kurmuşlardır. 1864–1910 Döneminde Kurulan Yabancı Bankalar aşağıda tablo halinde verilmektedir.

Tablo 1
1864 – 1910 Döneminde Kurulan Yabancı Bankalar

Kuruluş Tarihi	Bankanın Adı	Tasfiye Tarihi
1864	Şirketi Umumiye Osmaniye Bankası	1893
1866	Şirketi Maliye-i Osmaniye Bankası	1868
1869	İtibari Umumi-Osmani Şirketi	1899
1870	Avusturya-Osmanlı Bankası	1873
1870	Avusturya- Türk Bankası	1873
1872	İkinci İstanbul Bankası	1894
1872	Kambiyo ve Esham Şirketi Osmaniyesi	1899
1891	Midilli Bankası	1903
1910	Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası	1914
1910	Osmanlı Ticaret Bankası	1914

Kaynak: Teoman Yazgan 1969 s.14

Osmanlı Devleti zamanında kurulan ulusal bankalar, İtibari Milli Bankası; Adapazarı Bankası ile Emniyet Sandığı ve Ziraat Bankasıdır. Birkaç mahalli bankada kurulmuş olmakla birlikte, bunlar faaliyetlerini kısa bir süre sonra tasfiye etmek durumunda kalmışlardır. 1913 – 1922 döneminde kurulan milli bankalar aşağıda tablo halinde verilmektedir.

³¹ Yazgan, s.13–14, Aktaran: Çankaya ve Öz, s.13

Tablo 2

1913 – 1922 Döneminde Kurulan Milli Bankalar

Kuruluş Tarihi	Bankanın Adı
1913	Türk Ticaret Bankası
1914	Milli Aydın Bankası
1914	Milli Karaman Bankası
1914	Emlaki Gayrimenkul ve İkrizat Bankası
1916	Akşehir Bankası
1917	Manisa Bağcılar Bankası
1917	İtibari Milli Bankası
1917	Konya Ahali Bankası
1917	İktisadi Milli Bankası
1919	Eskişehir Çiftçiler Bankası
1919	Adapazarı Emniyet Bankası
1920	Konya Türk Ticaret Bankası
1922	Bor Zürra ve Tüccar Bankası

Kaynak: Teoman Yazgan 1969 s.15

Niş valisi Mithat Paşa, 1867 yılında görevli bulunduğu Yugoslavya - Bulgaristan sınırındaki Pirot kasabasında, ziraat kredisi veren memleket sandıklarını kurmuştur. Büyük bir hızla gelişmekle beraber, sermaye yetersizliği nedeniyle gelişme hızı kaybetmesi üzerine, aşar vergisinin de 1/10 oranında arttırılarak kaynak ayrılması sağlanmıştır. Bu ibareye menfaat hissesi dendiğinden, sandık 1883 yılından itibaren “Menfaat Sandıkları” ismini almıştır.1888 yılında Ziraat Bankasının kurulması ile 2 milyon lira civarında sermayesi ve 250 civarında şubesi olduğu tahmin edilen menfaat sandıkları, bu bankaya devredilmiştir.

Yine Mithat Paşanın öncülüğünde, 1868 yılında halkın elindeki tasarrufların birleştirilerek ihtiyaç duyanlara kullandırmak üzere İstanbul Emniyet Sandığı kurulmuştur.³²

Bunların dışında, Şeri'ye Mahkemelerinin yönetimi ve denetimi altında bulunan Eytam Sandıkları (Yetim Sandıkları)'nın, da kredi ödünç verilebilen bir kurum olduğu görülmektedir. Cumhuriyet sonrası bu sandıklar, Emlak ve Eytam Bankası olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

3.4 Cumhuriyet Dönemi Bankacılık

Başlangıçtan bu yana anlatılanlarda da görüldüğü gibi, borçlu ekonomisi ve yeterli sermaye birikimi olmayan Osmanlı devletinde, bankacılıkta batıdaki gibi bir gelişme olmamıştır. Yabancıların etkinliğinde faaliyette bulunan bankalardan, Osmanlı hazinesinin ihtiyaç duyduğu krediler sağlanmıştır. Ancak, cumhuriyetin ilanı ve siyasi bağımsızlık sonrasında, bankacılıkta da önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Bu dönemde, hem kamu sermayeli hem de kamu sermayesinin iştiraki ile bankalar kurulmuştur. Bankacılık sektörünün bu dönemindeki gelişmesini ulusal ekonomik politikalarında bir uzantısı olarak dört bölüm şeklinde değerlendirilmektedir.³³

Ulusal Bankacılık Dönemi 1923 – 1944

Özel Bankacılık Dönemi 1945 – 1960

Planlı Dönem Bankacılığı 1961 – 1979

1980 – Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi

³² Yazgan s.14, Aktaran: Çankaya ve Öz, s.14

³³ Tansu Çiller ve Murat Çil Akça **Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri**, İstanbul: Yenilik Basımevi, 1989, ASO Medya, **Günümüzde Bankacılık Sektörünün Durumu**, Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı, (Kasım 1998) s.31, Aktaran: Çankaya ve Öz, s.15

3.4.1 Ulusal Bankacılık Dönemi 1923 – 1944

Türkiye ekonomisini oluşturan kuruluşların sağlıklı gelişme süreci, Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla başlamaktadır. Bu açıdan, Ulusal Bankacılık ve Özel Bankacılık dönemini kapsayan 1962 yılından önceki ekonomik gelişmeleri, Kuruluş Yılları (1923–1932 Dönemi), Devletçilik ve Savaş Yılları (1933–1945 Dönemi) ve Savaş Sonrası ve Enflasyoncu Büyüme Yılları (1946–1962 Dönemi) olarak üç dönem olarak değerlendirmek mümkündür.³⁴

3.4.1.1 Kuruluş Yılları Dönemi 1923 – 1932

1923 Şubat ayındaki İzmir İktisat Kongresi ile Cumhuriyet sonrası ekonominin idari ve yasal düzenlemelerinin temel ilkeleri belirlenmiştir. Ülke kendine özgü ekonomik politikaları benimsemiştir. Bunun sonucu olarak, ekonomik faaliyetlerin devlet ve özel sektörün birlikte yürüttüğü karma bir ekonomik yapı, kredi ve sanayi kurumlarının devletin etkinliğinde bulunması ve hükümetin ortak olacağı “Ticaret Ana Bankası” kurulması şeklinde, koruyucu bir ekonomik yapı ortaya çıkmıştır.

İzmir iktisat kongresinde belirlenen ana ticaret bankası politikası doğrultusunda, 1924 yılında İş Bankası, 1925 yılında Türk Sanayi ve Maden Bankası, 1926 yılında ise, Ziraat Bankasının statüsü Anonim Şirket şekline dönüştürülmüş ve sermayesi arttırılmıştır.

Ülkenin imar edilmesi ve bu sektöre kredi sağlanmak amacıyla Eytam Sandıkları 1927 yılında Emlak ve Eytam Bankasına dönüştürülmüştür. 1930 yılında banknot çıkarma yetkisi ile Merkez Bankası kurulmuştur. Daha önce Osmanlı Bankasında olan para çıkarma imtiyazı da, bu oluşumla kamu bankasına geçmiştir.

Ancak, Lozan anlaşmasının Kongrede alınan, ulusal sanayinin gümrük duvarları ile korunmasına yönelik kararların uygulanmasını engellemesi, kamu fonlarının özel sektöre aktarılmasındaki zorluklar, altyapı ve teknik bilgi yetersizliği ve uzun süre devam eden savaşın oluşturduğu yoksulluğa ilave olarak, özel sektörün

³⁴ Ergül Han, **Türkiye Ekonomisi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No.1149, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları No.608, Eskişehir: Kasım 1999 s. 44

sermaye birikiminin yeterli olmaması, bu dönemde özel sektörün istenilen hedeflere ulaşmasını engellemiştir.³⁵

Ülke ekonominin yeniden şekillendirilmeğe çalışıldığı bu dönemde kurulan bankalar, tablo halinde aşağıda verilmektedir.

Tablo 3
1923 – 1932 Döneminde Kurulan Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Yılı
Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924
Türkiye Tütüncüler Bankası Yaşar Bank A.Ş.	1924
Türkiye Emlak ve Eytam Bankası	1926
Eskişehir Bankası T.A.Ş.	1927
İktisat Bankası T.A.Ş.	1927
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927
Egebank A.Ş.	1928
Türkiye İmar Bankası T.A.Ş.	1928

Kaynak: TBB Bankalarımız 1998 (02.06.1999)

3.4.1.2 Devletçilik ve Savaş Yılları Dönemi 1933 – 1945

1929 Dünya ekonomik buhranı ve izleyen yıllar, devletin ekonomiye etkin bir şekilde müdahale etmesine yol açmıştır. Devlet plan ve programlarla ekonomiye yön vermeye çalışmıştır. Daha önce kurulan Sanayi ve Maden Bankasının, sermaye yetersizliği nedeniyle işlevini yerine getirememesi üzerine, 1933 yılında Sümerbank kurulmuştur. Bu banka, Sanayi ve Maden Bankasının etkinliğinde olan kuruluşları, devletin payı olan işletmeleri ve kurulacak işletmeleri, planlamak, kurmak ve işletmek şeklinde görevlerle donatılmıştır.

³⁵ Han, s. 46,

Sümerbank'ın kuruluşu ile belirlenen amaçlar ve ekonomik tercihlere bağlı olarak, 1934–1938 yıllarındaki 1. Beş Yıllık Sanayi Planı ile uygulamaya konulmuştur. Ulusal sanayinin ihtiyaçları ile ulusal hammadde olanakları doğrultusunda, özel sektörün ilgi göstermediği, yoğun sermayeye ihtiyaç duyan alanlardaki yatırımlar yapılmıştır. 2. Beş Yıllık Sanayi Planı 1936 yılında hazırlanmaya başlanmıştır. Bu planda özel sektöre önemli bir görev düşünülmemiş olup, öncelikle ülkenin ihtiyaç duyduğu yatırım malları üretimine önem verilmiştir. Savaş nedeniyle, madencilik dışındaki hususların uygulanma olanağı bulunamamıştır.³⁶

Dünyada savaşın ve ülke ekonomisinde ise, ilk kez planlamanın yapıldığı bu dönemde kurulan bankalar, tablo halinde aşağıda verilmektedir.

Tablo 4
1933 – 1945 Döneminde Kurulan Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Yılı
İller Bankası	1933
Sümerbank A.Ş.	1933
Belediyeler Bankası	1933
Etibank A.Ş.	1935
Denizcilik Bankası	1935
Halk Bankası ve Halk Sandıkları	1935
Yapı Kredi Bankası A.Ş.	1944

Kaynak: TBB Bankalarımız 1998 (02.06.1999)

1923–1944 yılları, genel olarak savaş ve bağımsızlık sonrası dönemin ekonomik politikalarının da etkisi ile ulusal bankacılığın geliştiği dönem olma özelliğini taşımaktadır. İzmir iktisat kongresinde oluşturulan temel ekonomik politika ve kararlar doğrultusunda ülkenin kalkınmasını finanse etmek ve ekonomide öncelik taşıyan

³⁶ Han, s. 49.

sektörleri maddi imkân sağlamak amacıyla, bu dönemde devlet tarafından yukarıda belirtildiği gibi, çok sayıda banka kurulmuştur.³⁷

3.4.2 Özel Bankacılık Dönemi 1945 – 1960

Özel bankacılık dönemini oluşturan 1945–1960 dönemini, bu dönemin ekonomik gelişmeleri ışığında, Savaş Sonrası Dönem (1946–1949 Dönemi) ve Enflasyonlu Büyüme Dönemi (1950–1962 Dönemi) şeklinde iki bölüm halinde incelemek mümkündür.

3.4.2.1 Savaş Sonrası Dönemi 1946 – 1949

Çok partili bir siyasi sürecin başlamasıyla, ekonomik devletçilikte sorgulanmaya başlanmış, siyasi anlayışta Avrupa'ya yakınlaşma çabaları, ekonomik kalkınma önceliğinin yerini almıştır. 1943 yılında düşük oranlı ve 7 Eylül 1946'da ise % 50 oranlı bir devalüasyon oluşmuştur. Bu dönemde, devletçilik politikasında gevşeme ve gelişmekte yavaşlama, belirgin hale gelmiştir. 1948–1949 yıllarında, 50 Milyon \$'lık Marshall planı ile devlet ilk kez yabancı yatırım ve dış borçlanmaya yönelmiştir.³⁸

Bu dönemde özel bankacılığın ilk örnekleri oluşmaya başlamış ve 1946 yılında “Garanti Bankası”, 1947 yılında ise “Akbank” kurulmuştur.

3.4.2.2 Enflasyoncu Büyüme Dönemi 1950 – 1962

Liberal ekonomik anlayışla dış ticaretin % 75 oranında serbestleşmesi ve özellikle desteklenen tarım kesiminin geliştirilmesi sonucunda, 1958 yılında ithalatın iki yılda yaklaşık 2 katına çıkmasını, ülke içindeki kredi hacminin ise 6,7 katına yükselmesini sağlamıştır.

1954 yılından itibaren dış ticaret açığının artması, tarımsal verimliliğin durması, ekonomik konjonktür yanında yapısal dönüşüm ihtiyacı, enflasyonist baskıları

³⁷ Geylan s.10–11, Aktaran: Çankaya ve Öz, s. 15

³⁸ Han, s. 51

gündeme getirmiştir. Bu gelişmeler, 4 Ağustos 1958 kararları olarak bilinen “İstikrar Tedbirlerinin” alınmasına ve devalüasyon yapılmasına yol açmıştır.³⁹

Diğer taraftan, planlamanın ekonomiye bilinen olumlu etkileri gözlenmiş ve 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur.

1945 yılında siyasi olarak çok partili sisteme geçilmesi paralelinde, 1945 -1960 dönemi özel bankacılığın filizlendiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde kurulan özel ve devlet bankalarının faaliyetleri sonucu. Mahalli bankaların çoğu kapanmak zoruna kalmış, yabancı bankalar eski gücünü yitirmişlerdir.⁴⁰

Özel Bankacılığın, Türk Bankacılık Sisteminde kendini hissettirmeye başladığı, bu dönemde kurulan bankalar aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 5
1950 – 1962 Döneminde Kurulan Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Yılı
Türkiye Sınai Kalkınma Banksı A.Ş.	1950
Demirbank T.A.Ş.	1953
Şekerbank T.A.Ş.	1953
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954
Pamukbank T.A.Ş.	1955
Bayındır Bank A.Ş.	1958

Kaynak: TBB Bankalarımız 1998 (02.06.1999)

³⁹ Han, s. 53

⁴⁰ ASO Medya s. 31

3.4.3 Planlı Dönem Bankacılığı 1961 – 1979

Planlama ile elde edilen olumlu sonuçlar, Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasını sağlamıştı. Bu organ vasıtasıyla, ülkedeki mevcut kaynaklarla, öngörülen ekonomik hedefler için ihtiyaç duyulan kaynakların planlanarak, ekonomik gelişmelere yön verilmeğe çalışılmıştır.

3.4.3.1 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi 1963 – 1967

1. Plan kararlı ve dengeli bir ekonomik ve sosyal gelişmeyi temel almıştır. Planlanan gelişmenin ilk etapta 15 yıllık bir dönemde düzenlenmesi amaçlanmıştır.

BBYKP'nda, milli gelirde yıllık ortalama % 7'lik bir artış öngörülmüş, bu oran % 6,7'lik olarak gerçekleşmiştir. En yüksek büyüme hızına % 10,5 ile 1966 yılında ulaşılmıştır. Planda yatırım harcamalarının GSMH'daki payının sürekli olarak artacağı öngörülmüş ve bu oranın 1967 sonunda % 19,4 olacağı tahmin edilmiştir. Plan döneminde söz konusu oran, cari fiyatlara göre artarak gelişmiştir.

Plan döneminde, tarım kesiminden sanayi ve hizmet kesimine bir istihdam kayması kendini göstermiş, milli hâsılada tarımın payı azalmış, buna karşın sanayi ve hizmetlerin payı artmıştır. Ayrıca enflasyon oranı 1970'lere kadar yıllık ortalama % 5 civarında gerçekleşmiştir. 1. Plan, ülkenin sanayileşme ve kalkınmasında önemli ölçüde başarılı olmuştur.⁴¹

Devlet Planlama Teşkilatı ile planlamanın yapıldığı bu dönemde, uzun vadeli yatırımlara finansman için 1963 yılında Sınai Yatırım Bankası A.Ş., 1964 yılında ise Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş. kurulmuştur.

3.4.3.2 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi 1968 – 1972

Bu dönemde, ekonomik gelişmeler büyüme hızına bağlı olarak planlanmış ve dış kaynak bağımlılığının azaltılmasını amaçlanmıştır. İBYKP'nda ithal ikamesi politikasının sınaî üretim artışına katkısı, ihracat artışının da etkisiyle % 10'a ulaşmıştır.

⁴¹ Han, s. 61

Yapım (imalat) sanayi üretim bileşiminin değişimine rağmen, üretimde tüketim mallarının hala en büyük paya sahip olduğu söylenebilir:

Plan dönemi için hedeflenen yıllık ortalama % 7'lik büyüme hızı, % 6,9 olarak hemen hemen aynen gerçekleştirilmiştir. 1968 fiyatlarına göre kişi başına düşen milli gelirden % 4,4'lük yıllık bir artış hedeflenmiş ve bu da aynen gerçekleştirilmiştir. Sektörel büyüme hızları tarımda % 4,1, sanayide %12, hizmetlerde de % 9,7 olmuştur.

İkinci plan döneminde, sanayi sektörü öngörüldüğü ölçüde büyüme gösterememiştir. Bunda, büyük ölçüde 1970 yılında yaşanan döviz krizinin ve yaklaşık % 50 oranında yapılan devalüasyonun etkisi olduğu söylenebilir. Bu yılda sanayi üretimindeki artış hızı % 3,1'e düşmüş, ancak 1972'de tekrar yükselme göstererek % 10,7'yi bulmuştur.⁴²

Bu dönemde bankacılık alanında önemli bir gelişme yaşanmamıştır.

3.4.3.3 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi 1973 – 1977

3. Plan döneminde ekonomik ve sosyal yapının sanayileşmiş bir toplum yapısına dönüşmesi için, özel sektörün özendirilmesi, kamunun itici güç olarak kullanılması ve dışa bağımlılığın azaltılması amaçlanmıştır.

Hızlı bir sanayileşme ile dışa bağımlılığı azaltan bir sınaî yapının oluşturulması için, bu plan döneminde yapım sanayi içinde ara ve yatırım malları sanayilerinin payının arttırılmasına önem verilmiştir. Üçüncü plan yıllık ortalama % 7,9'luk bir ekonomik büyümeyi hedeflemiş, ancak bu oran % 6,5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Üçüncü plan döneminde, tüketim malları üretiminin toplam yapım sanayi üretimindeki payı azalırken, ara ve yatırım mallarının payı 1972 yılına göre artmıştır. Yapım sanayi üretiminin, planın sanayileşme hedefleri ile aynı doğrultuda olmasına karşın, hedeflenen oranlara pek ulaşamamıştır.

⁴² Han, s.61,

Bu dönemde, yatırımları finanse etmek için 1975 yılında Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. ve 1977 yılında yabancı sermaye ile ortaklaşa Arap Türk Bankası A.Ş. kurulmuştur.

Genel olarak bir değerlendirme yapılması durumunda, 1961-1979 dönemindeki bankacılığa ilişkin gelişmelere, Kalkınma Planında belirlenen ilkelerin yön verdiği görülmektedir. Bunun yansıması ise, yatırım ve kalkınma bankacılığına önem verilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu dönemde ağırlıklı olarak yatırım ve kalkınma bankalarının kurulmasının dayanağı, izlenen bu politikalaradır.⁴³

3.4.4 1980 Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi Bankacılığı

24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile Türk Bankacılık Sistemi bugünkü çalışma şekline kavuşmuştur. Bankacılıkta değişim sürecini oluşturan bu dönemin temel özellikleri şöyle sıralanabilir.⁴⁴

- Faiz oranlarının serbest bırakılması, güdümlü faizden serbest faize geçiş,
- Faiz oranlarının reel olarak pozitif düzeye erişmesinin yolunun açılması,
- Sektöre yeni banka girişlerinin kolaylaştırılması,
- Sektörün uluslararası piyasalara açılması, özellikle uluslararası piyasalardan kaynak sağlanmasının serbest bırakılması,
- Sektörde yer alan bankaların yabancı para cinsinden işlem uygulamasının serbest bırakılması,
- Bankaların uluslararası standartlara uygun yapılanma içerisine girmesine yönelik düzenlemelerin yapılması.

Şeklinde kararlar oluşturulmuştu. Bu kararların 4. Plan dönemindeki gelişmeleri nasıl etkilediğini, yine ekonomik sonuçlarla birlikte incelemeğe devam edelim.

⁴³ Çankaya ve Öz, s. 16

⁴⁴ Ömer Faruk Çolak, **Bankacılık Sektöründe Birleşme Eğilimleri ve Türk Bankacılık Sektörü**, TBB Yayınları (Şubat 2000), s.50, Aktaran: Burak Cem Şahözkan, **Banka Birleşmeleri**, TBB Yayını (Temmuz 2003), s.25

3.4.4.1 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi 1979 – 1983

4. Plan döneminde yatırımların büyük ölçüde kamu kesimince yapılması ve ithalat yerine yerli üretim politikasının sürdürülmesi öngörülmüştür.

Dördüncü planda da % 8,2 gibi yüksek bir büyüme hızı hedeflenmiştir. Ancak sektörel büyüme hızları hedeflenenin altında kaldığı için, bu oran gerçekleştirilememiştir. Bu dönemde, GSMH'nin ortalama büyüme hızı % 2,4 olmuştur. Dördüncü plan döneminde, yatırımların GSMH'ya oranı düşmüş, hatta 1980 yılı yatırımları 1979 yılı yatırımlarına göre % 2,0'lık bir azalma göstermiştir. İşsizlik oranı, 1981 yılında % 16.75 iken, 1983 yılında % 20'ye yükselmiştir.

Dördüncü Planı dönemi değerlendirirken, önemli iki noktayı gözden kaçırmamak gerekir: Bunlardan birincisi 24 Ocak 1980'de alınan istikrar önlemleri, ikincisi ise aynı yılın Eylül ayındaki askeri müdahale. Bu iki olay, dördüncü planın uygulanmasını olanaksız kılmıştır. Gerçektende, 24 Ocak kararları, öncekiler gibi yalnızca ağırlaşan ekonomik koşulların giderilmesini amaçlayan bir dizi istikrar önlemi olmaktan çıkıp, alışılmış planlama anlayışının sona ermesi biçiminde de yorumlanmıştır.⁴⁵

Ekonomik sistem anlayışında ortaya çıkan bu değişim, 1984 yılı için bir geçiş programı oluşturulmasına ve 1985'ten sonraki beş yıllık planların yeni bir anlayışla hazırlanmasına yol açmıştır. 1984 yılı geçiş programında, 24 Ocak kararlarının doğrultusunda ve ekonominin tümüyle liberal bir yapıya sokulmasına yönelik amaçlara yer verilmiştir. 24 Ocak 1980 Ekonomik Liberalleşme Kararlarına karşın, 12 Eylül 1980 tarihindeki Askeri Yönetim Dönemi, ülkeyi belli bir süre uluslararası sistemin dışında bırakmıştır. Bu nedenle, bu dönemde yeni banka kuruluşu gerçekleşmemiş olup, 1981 yılında Citibank ve 1983 yılında Habib Bank Limitet'in şubeleri açılmıştır.

⁴⁵ Han, s. 69

3.4.4.2 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi 1985 – 1989

Beşinci planda, verimlilik ve ihracat artışını teşvik eden ve tarımsal gelişme potansiyelini gözetten bir yapı öngörülmüştür. Bu yapı içinde, sınaî üretim payının yükseltilmesi ve ekonomik ve sosyal yapının geliştirilmesi, temel amaçlar olarak belirlenmiştir.⁴⁶

Ancak, Planda toplam üretimde tarımın payı % 13,7 hedeflenmişken % 13,2, sanayi için % 50,0 hedeflenmişken % 46,7 ve hizmetler için % 36,3 hedeflenmişken % 40,1 olarak gerçekleşmiştir. Beşinci plan hedeflerinin gerçekleşmelerine bakıldığında, gerek GSMH gerekse sektörel gelişme hızları için öngörülen hedeflerin gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır.

Ülkenin ekonomik ve sosyal boyutlarıyla birlikte dışa açılmasının etkileri, bankacılık alanında kendini belirgin bir şekilde hissettirmiştir. Bu dönemde, gerek yerli ve gerekse yabancı sermayeli, çok sayıda banka faaliyete geçmiştir. Söz konusu bankalar aşağıda tablo halinde verilmektedir

Tablo 6
1985 – 1989 Döneminde Kurulan Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Yılı
Adabank A.Ş.	1985
Bnp – Akdresdner Bank A.Ş.	1985
Türk Sakura Bank A.Ş.	1985
Ulusal Bank T.A.Ş.	1985
Koç Bank A.Ş.	1986
Tekstil Bankası A.Ş.	1986
Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş.	1987
Finansbank A.Ş.	1987

⁴⁶ Han, s .72

Türk Eximbank	1987
Bankers Trust A.Ş.	1988
Credit Lyonnais Turkey	1988
İnterbank A.Ş.	1988
Türkiye Emlak Bankası A.Ş.(Emlak Kredi-Anadolu Bank)	1988
Birleşik Yatırım Bankası A.Ş.	1989
Kıbrıs Kredi Bankası L.T. D.	1989
Societe Generale (SA)	1989
Tefken Yatırım ve Finansman Bankası A.Ş	1989

Kaynak: TBB Bankalarımız 1998 (02.06.1999)

3.4.4.3 Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi 1990–1994

6.Plan açık toplum, rekabete açık ve uluslararası bütünleşmeye olanak verecek bir ekonomik yapı ile üretimin artırılması öngörülmüştür.

Altıncı plan döneminde GSMH'nın yıllık ortalama % 7,0, GSYİH'nın % 6,8 oranında artması hedef alınmıştır. Plan döneminde kişi başına GSMH yıllık olarak % 4,6 oranında artacaktır. Bu dönemde yıllık ortalama üretim artış hızı hedefi tarımda % 4,2, sanayide % 8,4, hizmetlerde % 6,9 olarak alınmıştır. Böylece dönem sonunda toplam üretimde tarımın payı % 13,2'den % 11,4'e düşecek, sanayinin payı % 46,7'den % 49,2'ye yükselecek, hizmetlerin payı % 40,1'den % 39,4'e inecektir.

Buradan sanayinin GSYİH ve üretimdeki payının artırılmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır. Plan döneminde kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının azaltılarak 1989'da % 4,6'dan 1994 yılında % 2'ye düşürülmesi öngörülmüştür. Enflasyon hızının plan dönemi boyunca düşürülerek 1994 yılında % 13,5 oranına ulaşılması hedeflenmiştir.

Altıncı planın uygulama sonuçları bu hedeflere büyük ölçüde ulaşılmadığını göstermektedir. Her ne kadar büyüme hızı % 7,0 olarak gerçekleşmişse de, enflasyon oranı 1994'te % 70'in üzerine çıkmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı % 50'ler

civarında gerilemiştir. Dış borçlar 1989’da 41,8 milyar dolardan, 1993 sonunda 67,4 milyar dolara çıkmıştır. Toplam iç ve dış borç stokunun GSMH’ya oranı plan dönemi sonunda % 64.55 gibi çok yüksek bir düzeye çıkmıştır. 1989 yılında GSMH’nın % 5,3 oranındaki kamu açıkları 1993 yılında % 11,7 oranına yükselmiştir. Altıncı plan dönemi sonunda Türkiye ekonomisi, bu açıkların kapatılamamasının doğurduğu sorunlar nedeniyle, 5 Nisan 1994 istikrar önlemlerinin alınmasına yol açan, önemli bir iktisadi bunalıma girmiştir.⁴⁷

6. Plan döneminde ülkenin uluslararası finans ilişkileri önemli ölçüde geliştiğinden, bu dönemde yabancı bankalar yanında, çok sayıda yerli sermayeli banka kurulduğu görülmektedir. Bu dönemde kurulan bankalar, aşağıda tablo halinde verilmektedir.

Tablo 7
1990 – 1994 Döneminde Kurulan Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Yılı
İndosuez Euro Türk Merchant Bank A.Ş.	1990
HSBC Bankası A.Ş.	1990
Alternatif Bank A.Ş.	1991
Bank Kapital Türk A.Ş.	1991
M.N. G. Bank A.Ş.	1991
Sitebank A.Ş.	1991
Bank Ekspres A.Ş.	1992
Kentbank A.Ş.	1992
Toprak Bank A.Ş.	1992
Tat Yatırım Bankası A.Ş.	1992

⁴⁷ Han, s. 74

Yurt Ticaret ve Kredi Bankası A.Ş.	1993
------------------------------------	------

Kaynak: TBB Bankalarımız 1998 (02.06.1999)

3.4.4.4 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi 1996 – 2000

7. Plan döneminde, kurumsal ve hukuksal düzenlemeler önem kazanmıştır. Piyasa ekonomisinin düzenli işlemesi yanında eğitim, gelir dağılımı dengesizliğinin giderilmesi ve istihdam artışı öngörülmüştür.

Gayri safi milli hasıla artış hızı 1996 yılında % 7.1, 1997 yılında % 8.3, 1998 yılında % 3.9, 1999 yılında -(%6.1) ve 2000 yılında ise % 6.3 olmuştur. 1997 yılında % 6,7 olan işsizlik oranı, 2000 yılında % 6,5 olmuştur. Tüketici fiyatlarıyla ülkedeki enflasyon 1997 yılında % 85,7, 1998 yılında % 84,6, 1999 yılında %64,9 ve 2000 yılında %54,9 olmuştur.

1980 yılından sonra uygulanan ekonomide liberalleşme politikalar nedeniyle, ekonomi yapısal bir değişim göstermiş, genelde yaşanan olumlu gelişmelerle birlikte zaman içinde farklılık gösteren büyüme hızları elde edilmiştir.

Ülkedeki enflasyonun yüksek düzeyleri, bankacılığı sürekli karlı bir sektör konumunda tutmuştur. Bu nedenle 7. Plan döneminde özellikle yerli sermayeli bankaların kurulduğu görülmektedir. Bu dönemde kurulan bankalar, tablo halinde aşağıda verilmektedir.

Tablo 8

1996 – 2000 Döneminde Kurulan Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Yılı
İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1996
Anadolu Bank A.Ş.	1997
Deniz Bank A.Ş.	1997
ING Bank N.V. Türkiye Şubesi	1997
Taip Yatırım Bank A.Ş.	1997

Diler Yatırım Bankası A.Ş.	1998
Okan Yatırım Bankası A.Ş.	1998
Rabobank Nederland Türkiye Şubesi	1998
Westdeutsche Landesbank Girozentrale Türkiye Şubesi	1999

Kaynak: TBB Bankalarımız 1998 (02.06.1999)

3.4.5 Planlı Dönemlerde GSMH' nın Sektörsel Dağılımı

Tablo 9

GSMH' nın Sektörsel Dağılımı

Plan Dönemleri	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1.BeşYıl.Kal.Planı	35.0	17.5	47.5
2.BYKP	29.5	20.9	49.6
3.BYKP	24.1	22.7	53.2
4.BYKP	23.4	22.6	54.0
5.BYKP	21.1	25.5	53.4
6.BYKP	13.9	39.0	47.0
7.BYKP	14.7	22.5	62.8

Kaynak: Türkiye Ekonomisi AÜ-AÖF 1999, D.İ.E. İstatistiklerle Türkiye 2001

Planlı dönemdeki ekonomik gelişmeler, GSMH içindeki tarım sektörü payını azaltırken, sanayi sektörü ile hizmetler sektörünün, paylarını arttırdığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile, ülkede tarım sektörü azalırken, sanayi ve hizmetler sektörü artış içinde bulunmaktadır. 7.Plan döneminin sektör bilgileri dikkate alındığında, hizmetler sektörünün, ülkenin toplam GSMH büyüklüğünün üçte ikisini oluşturduğu görülmektedir. Bankacılık sektörünün de içinde bulunduğu hizmetler sektöründeki gelişmeler, ülkenin gelişme yolculuğundaki rotasını göstermektedir.

Hizmetler sektörü içinde yer alan bankacılık, uluslararası ilişkilere bağlı olarak sürekli bir gelişme içinde bulunmaktadır. İncelediğimiz ekonomik gelişmeler ışığında,

Özellikle, ekonomide liberalleşme döneminin bir uzantısı olarak , 5., 6. ve 7. Planlı Kalkınma dönemlerinde, ülkemizde çok sayıda özel yerli ve yabancı bankanın kurulduğu görülmektedir. 1980 24 Ocak kararlarının etkili olduğu bu dönemlerde, finansal serbestlik ulusal ve uluslar arası finansal kurumlara ülkemizde önemli ölçüde gelişme olanağı sağlamıştır. Ancak, ülkemizdeki 1980 sonrası dönemi bankacılığını, gelişme sürecinde yaşadığı sorunları, karşılaştığı krizleri, oluşturduğu kurumları ve deneyimleri itibarıyla incelemekte yarar bulunmaktadır.

3.4.6 Serbestleşme Dönemi Bankacılığının Sorunları

Türk Bankacılığında 1980 sonrası dönem, ekonomide başlatılan serbestleşme ve dışa açılmanın, bankacılıkta da uygulanması ile yaşanan değişim dönemidir. Bu dönemin başlıca özellikleri; faizlerin serbestleştirilmesi, yabancı bankaların Türkiye’de faaliyet göstermeleri için uygun bir ortamın hazırlanması, ticari banka kuruluşunun kolaylaşması, Türk bankacılığının dışa açılması ve bankacılıkta otomasyonun artması olarak sayılabilir. Dönemin diğer önemli gelişmeleri arasında, bazı ulusal bankaların mali yapılarının zayıflığı nedeniyle batması ya da kamu bankalarına devredilmeleri yer almaktadır.⁴⁸

Serbestleşme ve dışa açılma dönemi bankacılığına etkisini vuran, faiz oranlarının serbest bırakılması uygulamalarıyla, mevduat ve kredi faizleri yükselmeye başlamıştır. Bu dönemde bankerlerin faaliyete geçmesi ve yüksek getiri sağlamaları, bankaların da benzeri uygulamalara yönelmesine sebep olmuştur. Hamiline yazılı mevduat sertifikaları ile hızla el değiştiren tasarruflar faiz oranlarının sürekli artışında etkin olmuş, sistemin yeteri kadar artı değer üretememesi sonucu mali yapı bozulmaları yaşanmaya başlamıştır. Sistemden pay alma yarışına küçük bankalarında girmesi, kısa bir zaman sonra mali yapılarının bozulmasına ve sistemde tahsili gecikmiş alacakların büyümesine neden olmuştur.

Bankacılık Sisteminin, üretemediği halde yüksek faiz ödemek durumunda kalmasıyla, ilk sırada bankerler batmaya başlamış, bunu bankalar izlemiştir. Faiz yarısında mali yapılarının bozulması sonucu, bankalar kamulaştırılmak durumunda kalmıştır. Bu dönemde mali bünyelerinde sorun oluşan ilk bankalar, İstanbul Bankası,

⁴⁸ Çankaya ve Öz, s.16-17

Hisarbank ve Odibank olmuştur. Bu bankalar, serbestleşmenin ilk yıllarında bankerle yüksek faiz rekabetine girmişlerdir. Yüksek faiz rekabetinde bozulan mali bünyelerini düzeltemediklerinden, 1983 yılında T.C.Ziraat Bankası'na devredilerek tasfiye edilmişlerdir.

Yaşanan mali problemler nedeniyle, mevduat faizlerinin belirlenmesindeki serbestlik, 1 Ocak 1983 tarihinde sona ermiştir.1987 yılı ortalarında faizlerin belirlenmesi yeniden serbest bırakılmış olmakla beraber, bu durumun bankalar arası faiz yarışına dönüşmesi nedeniyle, 1989 yılında Merkez Bankasınca faizlere üst sınır getirilmiştir. Bakanlar Kuruluna ait olan bu yetki, izin çerçevesince Merkez Bankasınca kullanılabilmektedir.

İzleyen yıllarda bankaların birleşme ve devir ihtiyaçları devam etmiş, 1986 yılında İstanbul Emniyet Sandığı T.C.Ziraat Bankasına devredilerek, 1988 yılında Anadolu Bankası ile Emlak Kredi Bankası Emlak Bankası adıyla birleştirilerek, 1989 yılında Turizm Bankası T.Kalkınma Bankasına devredilerek ve 1992 yılında T.Öğretmenler Bankası T.Halk Bankasına, Denizcilik Bankası da T.Emlak Bankasına devredilerek tasfiye edilmişlerdir.

Bu gelişmeler karşısında, finansal sisteme güveni sağlamaya yönelik olarak, mevduat sigortasının kapsamı genişletilmiştir. Bu süreçte mevduatların tamamının güvence altına alması, uzun dönemde sistemde istikrar bozucu etkiler yaratmıştır.

Nitekim 1986 yılından itibaren sisteme giren banka sayısındaki artış, 1994 krizi sonrasında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun işleyiş biçimi ve banka kurulmasının nispi olarak kolaylaştırılması nedenleri ile finansal sistemdeki kırılganlık daha da hızlanmıştır.⁴⁹

Bir tarafta mevduatın tamamının 1994 yılından itibaren garanti altına alınmış olması, diğer tarafta devam eden faiz yarışı, bankaların faaliyetlerini yürütemez duruma düşmesine sebep olmuştur. Bankalar, faiz oranlarının serbest olduğu sistemde, mali yapısını dengeleyememişlerdir Genel ekonomiye olumsuzlukların sıçramaması için,

⁴⁹ Burak Cem Şahözkan, **Banka Birleşmeleri**, TBB Yayınları No.233, (Temmuz 2003), s.26

mali yapısı bozulan bankalar, ya zorunlu tasfiye ya da zorunlu birleşme durumu ile sistemden çıkarılmıştır.

Ülkemizde yaşanan bu gelişmeler sırasında, 1997 yılında Güneydoğu Asya ülkelerindeki kriz, 1998 yılında Rusya krizi ve Japonya'da ekonomik durgunluğun artması yanında, dünya ekonomisinin 1997 yılındaki % 4,2 olan büyüme hızının 1998 yılında % 2 ye düşmesi bankacılık sistemini sarsmıştır.⁵⁰

Dünyada yaşanan bu krizler, kısa bir süre sonra bir başka boyutu ile ülkemizde hissedilmeye başlanmıştır. Tasarruf sahiplerini korumak amacıyla oluşturulan TMSF, bazı özel bankaların sorumsuzca bankacılık yapmasına neden olduğundan, 1997 – 1998 yıllarında mali yapıları bozulan T. Ticaret Bank, Bank Express A.Ş. ve İnterbank A.Ş. TMSF devredilmiştir. Devam eden süreçte Yurtbank, Egebank, Sümerbank, Eskişehir Bankasına devlet tarafından el konulmuştur. Kasım 1999 da likidite yetersizliği nedeniyle Demirbank A.Ş.ne el konulmasının ardından, 2001 Şubat krizinde sermaye yeterliliği oranları düşen Bank Kapital A.Ş., Kentbank A.Ş., İktisat Bankası A.Ş., Tarih Bank, Egs Bank, Toprak Bank ve Pamukbank aynı şekilde TMSF oranı müdahalesi ile karşılaşmıştır.⁵¹

Türk Bankacılık Sisteminde 1959 – 2002 Yılları Arasında Gerçekleşen Zorunlu Banka Birleşmeleri aşağıda tablo olarak verilmektedir.

Tablo 10
Zorunlu Banka Birleşmeleri

Hedef Banka	Birleşilen Banka	Tarih	Şekli
Türkiye Turizm Bankası	T. C. Turizm Bank	1960	Devir
Türk Ekspres ve Buğday Bank.	Anadolu Bankası	1962	Yeniden Yapılandırma
Ankara, İstanbul İzmir Halk Sandıkları	T. Halk Bankası A.Ş.	1963	Devir

⁵⁰ European Union Commission, **Economic Report**, DİE, DPT, 1999 Aktaran: Şahözkan s.7

⁵¹ Şahözkan, s.32

İstanbul Bankası	T.C.Ziraat Bankası A.Ş	1983	Devir
Hisarbank	T.C.Ziraat Bankası A.Ş	1983	Devir
Odi Bank	T.C. Ziraat Bankası A.Ş	1983	Devir
İstanbul Emniyet Sandığı	T.C.Ziraat Bankası A.Ş	1986	Devir
Anadolu Bankası / Emlak Kredi Bankası	T.Emlak Bank. A.Ş.	1988	Yeniden Yapılandırma
T. C. Turizm Bankası	T.Kalkınma Bankası	1989	Devir
Türkiye Öğretmenler Bankası	T. Halk Bankası A.Ş.	1992	Devir
Denizcilik Bankası	T.Emlak Bankası A.Ş	1992	Devir
Ege Bank A.Ş.	Sümerbank A.Ş.	2001	Devir
Bank Kapital Türk A.Ş	Sümerbank A.Ş.	2001	Devir
Yaşar Bank A.Ş.	Sümerbank A.Ş.	2001	Devir
Yurt Bank A.Ş.	Sümerbank A.Ş.	2001	Devir
Eskişehir Bankası A.Ş.	Etibank A.Ş.	2001	Devir
İnterbank A.Ş.	Etibank A.Ş.	2001	Devir
T.Emlak BankasıA.Ş.	T.C.Ziraat Bankası A.Ş.	2001	Devir
Ege GiyimSan.Bank A.Ş.	Bayındırbank A.Ş.	2001	Devir
Ulusal Bank T.A.Ş.	Sümerbank A.Ş.	2001	Devir
Kentbank A.Ş.	Bayındırbank A.Ş.	2002	Devir
Toprak Bank A.Ş.	Bayındırbank A.Ş.	2002	Devir
Etibank A.Ş.	Bayındırbank A.Ş.	2002	Devir
İktisat BankasıT.A.Ş.	Bayındırbank A.Ş.	2002	Devir

Kaynak: Öztin Akgüç, 100 Soruda Türkiye’de Bankacılık, Gerçek Yayınevi İstanbul 1992, Aktaran: Şahözkan s.33

Yukarıdaki tabloya ilave olarak, mali yapısı bozulan Pamukbank 2002 yılında, T. İmar Bankası 2003 yılında TMSF devrolmuştur. Pamukbank 2004 yılında T. Halk

Bankası A.Ş. ile birleştirilerek tasfiye edilmiştir. İmar Bankasında ise, mudilerine toplam 36 ayda ödeme yapılmasına karar verilmiş olup, işlemleri hala devam etmektedir.

Diğer taraftan, Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş. Osmanlı Bankası ile Osmanlı Bankası da daha sonra Garanti Bankası ile aynı Grup içinde stratejik olarak birleşmiştir. Oyakbank ise, yine stratejik amaçlı olarak TMSF'daki Sümerbank'ı almıştır.

Bankacılık Sisteminde yeniden yapılanmanın yaşandığı 1999–2003 döneminde toplam 20 banka, mali durumlarının zayıflaması nedeniyle TMS Fonuna devredilmiştir. 8 bankanın faaliyetine son verilmiş ve tasfiye edilmiştir. Aynı dönemde Fondaki bankalardan bazılarının satın alınması da dahil olmak üzere bankacılık sektöründe 1tane banka birleşmesi gerçekleşmiştir.⁵²

3.4.6.1 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi 2001 – 2005

Finansal sorunların etkili olduğu ve bankacılıkta tasfiye ve zorunlu birleşmelerin yaşandığı bir süreç olma özelliği ile dikkati çeken bir planlama dönemi olmuştur. Planlı kalkınma uygulamalarının devam ettirildiği halen içinde bulunduğumuz bu dönem, bankacılık sektöründe yaşananları inceleyerek anlatılmaya çalışılacaktır.

7.Plan döneminin sonu ile 8.Plan döneminin başlangıcı, ekonomik açıdan sorunlu bir döneme denk gelmiştir. Uzakdoğu Asya ülkelerinde yaşanan ve etkileri belirtilen dönemlerde ülkemize ulaşan ekonomik krizler, en fazla finans sektörü içindeki bankaları etkilemiştir. 5 Nisan 1994 finansal kriz ile 1999 yılında yaşanan deprem felaketinden sonra yaşanan, Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizleri, ülkemizde yaşanan en büyük kriz olma özelliğini taşımaktadır.

3.4.6.2 Kasım ve Şubat Krizlerinin Bankacılık Sistemine Etkileri

Ülkemizde yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarındaki ekonomik krizlere bağlı olarak, bankacılık sektörü de çok ciddi sorunlar yaşamıştır. Söz konusu krizlerde ülkemizde faaliyet gösteren yaklaşık 20 ulusal banka faaliyetlerini sürdüremez duruma

⁵² Türkiye'de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi, TBB Yayınları, (Mart 2005) s.14

gelmiştir. Türk Bankacılık sistemindeki mevcut yapılanmalara yön veren yaşanan ekonomik krizlerin temel etkileri aşağıda sıralanmıştır.⁵³

Bu görüşler büyük ölçüde bankacılık otoritelerinin üzerinde birleştiği görüşler olduğundan, belirtilmesi faydalı bulunmuştur.

- 1 Tüm bankacılık sisteminin 2000 yılı sonu itibarıyla 155 milyar \$ olan aktifi, kriz sonrası 2001 yılı sonu verilerine göre % 26 oranında küçülerek 115 milyar \$'a gerilemiştir.
- 2 Kriz dönemlerinde faiz oranlarındaki büyük oranlı artışlar, kısa vadeli kaynak toplayıp, bunu uzun vadelere plase eden mali kurumların bilançolarında iki yönlü olumsuz etkide bulunmuştur. Birincisi, faiz yükselişine bağlı öncelikli olarak kaynak maliyeti artmış ve bunun plasmanlara yansımaları gecikerek net faiz geliri azalmıştır. İkincisi, aktiflerde bulunan menkul kıymetlerin piyasa değeri düşerek, vade uyumsuzluğu olarak adlandırılan yapı ortaya çıkmıştır. Bu iki durum ise sistemi zarar üretir hale gelmesine neden olmuştur.
- 3 Yaklaşık 10 yıldan bu yana dövizle borçlanıp, TL ile plasman yapmayı (short pozisyon) tercih eden ve ağırlıklı olarak, yüksek oranlı kamu kesimi açıkları ve kamu bankalarının görev zararlarını fonlar durumunda olan bankacılık sistemi, kur artışlarından olumsuz yönde etkilenmiştir.
- 4 Krizlerin etkisiyle birlikte, bankacılık sisteminin aktifi bir taraftan küçülürken, diğer taraftan kalitesiz hale gelmiştir. Oluşan makro ekonomik istikrarsızlık nedeniyle, reel ekonomiye hakim olan kriz, bankaların verdikleri kredilerin geri dönüşünü zorlaştırmıştır.
- 5 Kriz etkisiyle, gerek faiz riski ve gerekse kur riski nedeniyle, zarar eden bankacılık sisteminin öz kaynakları hızla bir biçimde erimeye başlamıştır. Sistem genelde eksi sermaye ile çalıştığı için, sermayedeki erime hızlanmıştır. Sonuçta, bankacılık sisteminin mevcut riskleri için bulundurmamak zorunda

⁵³Sadi Uzunoğlu, **Yeniden Yapılanma Sürecinde Bankacılık**, Mıda İnstitutue Eğitim Danışmanlık 2002 s.8, Aktaran: Şahözkan s.30

olduğu sermaye erimeye başlamış ve bankalar sermaye yeterliliği oranına ulaşmakta zorlanmaya başlamışlardır.

6 Sermaye yeterliliği konusunda zorlanan bankacılık sisteminin, sermaye artırımına gidememesi bankaları riskleri azaltma yoluna sevk etmiştir. Bunun sonucunda, bankalar reel kesime kullandıkları kredileri geri çağırmaya başlamışlar ve buna bağlı olarak ta sistemde batık kredilerin oranı artmıştır.

7 Bankacılık sistemine de, kullandırılan kredilerin batıklık oranının 2001 yılı sonu itibarıyla % 10'ları aşması ile bağlantılı, kredi karşılıkları da giderlere intikal etmiş ve sermaye yeterlilik oranını olumsuz yönde etkilemiştir.

Diğer taraftan Türk Bankacılık sisteminin sahipliği ile ilgili çok önemli bir olguyu dikkate almak, gerek krizlere giden süreci anlamak ve gerekse krizlerde göstereceği refleksleri tahmin etmek açısından önem taşımaktadır.

Türk bankacılık sisteminde bankaların sahipleri genelde aile, devlet yada ailelere ait holdinglerdir. Bugüne kadar karlılığın son derece yüksek olduğu sektörde, mevcut yapı sebebiyle yönetimin ve sahipliğin paylaşılma istenmemesi, banka birleşmelerinin gerçekleşmesindeki önemli engellerdendir. Sisteme girişin yoğun bürokrasi ve izinlere tabi olduğu günümüzde, prestij ve ucuz kaynak sağlayan banka sahipliğinin çekiciliği, bankaların sıkça el değiştirmelerine olanak sağlamıştır. Böylece bankaların çeşitli holdinglerce satın alınması sık rastlanan bir olgu olmuştur.⁵⁴

Bununla birlikte, 2002 dönemine kadar yaşanan gelişmeler, daha sonraları TMSF'na fonksiyonellik kazandırmış ve BDDK'nın kurulmasına neden olmuştur. Mevduata verilen sınırsız güvencenin oluşturduğu sakıncaların yaşanmasından sonra, TMSF'nin işleyişi ile söz konusu güvence sınırı yeniden belirlenmiştir.⁵⁴ Ayrıca, bankalar için yeni bir bağımsız organ kurularak Bakanlar Kuruluna ait olan yetkileri kullanacak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu oluşturulmuştur. Bu dönemde

⁵⁴ Yabancı Gözüyle Bankacılık, Yatırım, Finansman ve Dış Ticaret, İTO Yayını, 01.10.1998, Aktaran: Şahözkan, s.31

yaşanan ekonomik sorunların zorladığı, çözümlerle ilgili gelişmeleri şöyle sıralayabiliriz.⁵⁵

19 Aralık 1999 tarih ve 23911 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4491 sayılı bankalar kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun ile 4389 sayılı bankalar kanununun bazı maddeleri değiştirilmiş ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun oluşturulması ve işleyişine, genel risk ve kredi sınırlarına, mevduat sigorta fonunun kapsam ve işleyişine ve özel finans kurumlarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

- 4491 sayılı kanunla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun işleyişinde yapılan değişikliklerle, daha önce bakanlar kuruluna bırakılmış olan bankalarla ilgili kuruluştan tasfiyeye kadar olan süreçte alınması gereken kararların tamamı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kuruluna bırakılmıştır.

- 1 Haziran 2000 tarih ve 24066 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan sigortaya tabi tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı sigorta fonunca tahsil olunacak primler hakkında karar ile tasarruf mevduatı sigortasının kapsamında bazı değişiklikler yapılmıştır. Kararla, Türkiye’de münhasıran kıyı bankacılığı faaliyeti göstermek üzere kurulan bankalarda bulunan mevduatın sigorta kapsamında olmadığı, Türkiye’de faaliyet gösteren ve mevduat kabulüne yetkili bulunan bankaların yurtiçi şubelerinde gerçek kişiler tarafından açılmış olan ve anapara ve faiz toplamı Aralık 2000 tarihine kadar 100 Milyar. TL, Ocak 2001 tarihinden sonra 50 Milyar TL’na kadar olan tasarruf mevduatı veya tasarruf mevduatı niteliğine haiz altın, depo ve döviz tevdiat hesaplarının TMSF kapsamında olduğu belirtilmiştir.

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kuruluna verilen görevlerin kendisi ile ilgili olanları yapmakla yetkili kılınan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun Yönetmeliği 29 Ağustos 2000 tarih ve 24152 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bu Yönetmelikle, 6 Ağustos 1997 tarih ve 23072 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan eski TMSF Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır.

⁵⁵ Çankaya ve Öz, s.20- 21

Ayrıca, 31 Ağustos 2000 tarihinde Hazine Müsteşarlığı ve TCMB tarafından yürütülen bankalara ilişkin görevlerin BDDK tarafından yürütülmesine yönelik olarak bir protokol imzalanmıştır.

4389 sayılı Bankalar Kanununa dayanarak söz konusu protokol ile BDD Kurumu'na aşağıdaki görevler verilmiştir.

- 1 Bankalar Kanunu ve ilgili diğer mevzuatın düzenlemeler de yapmak suretiyle uygulanmasını sağlamak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak,
- 2 Tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmek, tasarruf sahiplerinin haklarını ve bankaların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek ve ekonomide önemli zararlar doğurabilecek her türlü işlem ve uygulamaları önlemek,
- 3 Mali piyasalardaki güven ve istikrarın sağlanması ve ekonomik kalkınmanın gereklerini de dikkate alarak kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını ve bu çerçevede etkin bir risk kontrol sisteminin oluşturulmasını sağlamak üzere gerekli tedbirleri almak,
- 4 Talepleri halinde veya gerektiğinde Müsteşarlık ve Merkez Bankasına para, kredi ve bankacılık politikalarının yürütülmesi ile ilgili konularda mütalaa ve bilgi vermek,
- 5 Bankaların devir, birleşme ve tasfiyesine ilişkin işlemleri yürütmek,
- 6 Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun idare ve temsil etmek,
- 7 Fon aracılığı ile olağanüstü hallerde Müsteşarlıktan izin almak kaydıyla, Hazineden özel tertip devlet iç borçlanma senetlerini ikrazen almak ve Merkez Bankasından avans talep etmektir.

Yaşanan mali krizlere bağlı olarak yapılan yukarıda belirtilen düzenlemeler, TMSF ve BDDK' nun etkinliğini arttırmış ve kurumsal olarak fonksiyonellik kazandırmıştır.

4. MEVCUT FİNANSAL SİSTEMİN GENEL ANALİZİ

4.1 Dünya Finansal Sisteminin Büyüklüğü

2002 ve 2003 yılında Dünyadaki Finansal Sistemin GSYİH Büyüklüğüne göre oranlanarak oluşturulan bilgiler aşağıda tablo olarak verilmektedir.

Tablo 11

Dünya Finansal Sisteminde Seçilmiş Büyüklükler (GSYİH Oranı %)

	Dünya	ABD	AB	GOÜ	GOÜ / Avrupa	GOÜ/Lt Amerika	Türkiye
Ticaret Bnk Aktifleri/02	124	56	204	94	33	47	72
Ticaret Bnk Aktifleri/03	112	52	173	78	27	45	75
Sermaye Piyasası	230	321	233	84	40	84	82
Hisse. Sen.	86	130	74	47	10	35	27
Borç Senet.	144	191	159	37	30	49	55
Kamu	56	46	60	23	27	37	55
Özel	88	146	99	15	3	12	0
Toplam	342	373	405	162	67	129	152

Kaynak: Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi, TBB Mart 2005, s.11, Esra Baykal, İstanbul Bölgesel Finans Merkezi Olma Yolunda Active Bankacılık ve Finans Dergisi, Sayı 56, Kasım 2004, s.19

2002 GSYİH (Milyar \$) Dünya: 32.197, ABD:10.481, AB:8.657, Gelişmekte Olan Ülkeler: 7.416, Japonya:3.973, GOÜ Latin Amerika:1.659, GOÜ Avrupa:1.141, Ortadoğu:737, Afrika:450, Türkiye 182.

Yukarıdaki tablonun genel olarak değerlendirilmesinden, şu sonuçlar elde edilmektedir.

1 2002 yılında Dünyadaki GSYİH 32.2 Trilyon \$, ABD de ise 10.5 Trilyon \$, AB'de 8.7 Trilyon \$, Japonya 3.973 Trilyon \$ dır.(Türkiye'nin 2003 yılı GSYİH 239 Milyar \$, Bankacılık Sistemi Aktifleri toplamı 179 Milyar \$.dır.)

2 2002 ve 2003 yılı verilerinin karşılaştırılması sonucu, Dünya Bankacılık Sistemi Aktiflerinin GSYİH oranı azalırken, özellikle 2001 yılı krizinden sonra Türkiye'de bu oranın artış içinde bulunduğu görülmektedir.

3 Gelişmiş ülkelerde sermaye piyasasının büyüklüğü GSYİH üzerinde bulunurken, Gelişmekte olan ülkelerde ve ülkemizde GSYİH rakamının altında bulunduğu görülmektedir.

4 Gelişmiş ülkelerde Sermaye Piyasasının oluşturan borç senetleri içinde kamu borçlarının oransal olarak düşük, gelişmekte olan ülkelerde ise oransal olarak yüksek düzeyde bulunduğu görülmektedir.

4.2 Avrupa ve Türk Bankacılık Büyüklükleri

AB Bankacılığı ve Türk Bankacılık Sistemi karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 12
AB ve Türk Bankacılığı

Haziran 2004	Türkiye	Avrupa Birliği
AktifBüyüklük/GSYİH (%)	70	286
Kredi Hacmi / GSYİH (%)	18	130
Mevduat / GSYİH (%)	43	122
1000 Kişiye Düşen Şube Sayısı	0,08	0,45
Kamu Bankaların Payı (%)	33	10
Sermaye Yeterliliği (%)	26	11
Mevduat Güvencesi (Euro)	27.000	30.000

Kaynak: Milliyet Business 26.12.2004 Sayı: 76

Ülkemiz Bankacılığının AB Bankacılığı ile karşılaştırılmasından şu sonuçlar elde edilmektedir.

- 1 Akif büyüklüğünün GSYİH oranı itibarıyla, AB Bankalarının ülkemiz bankalarından 4 kat daha fazlası bir düzeyinde bulunduğu,
- 2 Kredi hacminin GSYİH oranı itibarıyla, AB Bankalarının ülkemiz bankalarından yaklaşık 7 kat fazlası bir düzeyde bulunduğu,
- 3 Mevduatın GSYİH oranı itibarıyla, AB Bankalarının ülkemiz bankalarından yaklaşık 3 kat fazlası bir düzeyde bulunduğu,
- 4 1000 kişiye düşen şube sayısı itibarıyla, AB Bankalarının ülkemiz bankalarından yaklaşık 5,5 kat fazlası bir düzeyde bulunduğu,
- 5 Kamu Bankalarının payı itibarıyla, AB bankaların ülkemiz bankalarından 3,3 kat fazlası bir düzeyde bulunduğu,
- 6 Sermaye yeterliliği itibarıyla, Ülkemiz Bankalarının AB bankalarında 2,5 kat fazlası bir düzeyde bulunduğu,
- 7 Mevduat güvencesinin hemen hemen aynı miktarı kapsadığı, görülmektedir.

Ülkemiz Bankalarının sermaye yeterlilik oranındaki olumlu fazlalık, bankaların kaynaklarını plase ettikleri aktiflerindeki hazine bonolarından kaynaklanmaktadır. Devletin kaynak ihtiyacına bağlı olarak Bankalarca hazineye verilen borçlar karşılığı alınan Devlet Tahvili ve Hazine Bonoları, değerlendirmelerde risksiz bir nakit değer olarak algılanmaktadır.

4.3 Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri

Tablo 13

Türkiye Ekonomisinin Görünümü

Değer	Birim	2001	2002	2003	2004
Nüfus	Milyon Kişi	68.4	69.4	70.4	71.3 (T)
GSMH	Milyar YTL	176.5	275.0	356.7	424.1
GSMH	Milyar \$	144.0	181.8	238.7	293.2
Reel Büyüme	% YTL	-9.5	7.9	5.9	10.0
KB Gelir	\$	2.105	2.619	3.390	4.112
KB Gelir	Euro	2.048	2.292	2.883	3.014
İşsizlik Oranı	%	8.5	10.3	10.5	9.5
TEFE	%	88.6	30.8	13.9	13.8
TÜFE	%	68.5	29.7	18.4	9.3
\$/YTL		1.4466	1.6397	1.3933	1.3363
Euro/YTL		1.2813	1.7189	1.7575	1.8233
Faiz Oranı	(O/N %)	75	55	30	20
Faiz Oranı	(DİBS %)	83	51	28	23
İhracat / FOB	Milyar \$	31.3	36.1	47.3	62.8
İthalat/CİF	Milyar \$	41.4	51.6	69.3	97.2
Dış Tic. Dengesi	Milyar \$	-10.1	-15.5	-22.0	-34.4
Dış Borç Stok	Milyar \$	113.9	130.4	145.8	153.2*
Orta / Uzun Vd	Milyar \$	97.5	113.9	122.8	123.8*
Kısa Vadeli	Milyar \$	16.4	16.5	23.0	29.4*
Kamu Borç Stok	Milyar \$	89.5	88.3	79.3	77.2
-İç Borç Stok	Milyar \$	51.9	54.5	54.5	54.8

-Dış Borç Stok.	Milyar \$	37.6	33.7	24.8	22.4
Borçlanma Gereği	GSMH %	16.4	12.7	9.4	5.9

(T) : Tahmin, * :Eylül 2004 verileri

Kaynak: Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi, TBB Mart 2005, s.4

Yukarıdaki tablonun değerlendirilmesinden, şu sonuçlar elde edilmektedir.

- 1 Türkiye’de GSMH ve KBD Gelir \$ bazında artış içinde bulunmakta ve 2001 yılındaki ekonomik krizden sonra, 2002 yılından itibaren yakalanan reel büyüme devam etmektedir.
- 2 TÜFE ve TEFE, nin azalışına paralel olarak, O/N ve DİBS faizleri de azalış içinde bulunmaktadır.
- 3 İthalatın artış hızı ihracatın artış hızından daha yüksek olduğundan, dış ticaret açığı da artış içinde bulunmaktadır.
- 4 Dış borç stokunda artış hızı düşmüş olmakla beraber, orta ve uzun vadeli borçlanma devam etmektedir.
- 5 Kamu borç stokunun özellikle dış borç kaleminde azalış içinde bulunduğu ve borçlanma gereğinin GSMH oranının azalış içinde bulunduğu görülmektedir.

4.4 Türk Bankacılık Sistemi

Geleneksel olarak bankacılık sistemi finansal sektörde ağırlıklı bir paya sahiptir. Bankacılık sistemi toplam aktiflerinin finansal sistemdeki kurumların toplam aktifleri içindeki payı % 90 civarındadır.⁵⁶

⁵⁶ Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi, TBB Yay. (Mart 2005), s. 4–12

Tablo 14

Türk Bankacılık Sisteminin Genel Görünümü

Birim/Adet/YTL	2001	2002	2003	2004
Banka Sayısı	61	54	50	48
-Mevduat Bankaları	46	40	36	35
Kamu	3	3	3	3
Özel	22	20	18	18
TMSF	6	2	2	1
Yabancı	15	15	13	13
Mevd.Kab.Etm.Bank	15	14	14	13
Kamu	3	3	3	3
Özel	9	8	8	8
Yabancı	3	3	3	2
Şube Sayısı	6.908	6.106	5.966	6.106
Mevduat Bankaları	6.889	6.087	5.949	6.088
Kamu	2.725	2.019	1.971	2.149
Özel	3.523	3.659	3.594	3.729
TMSF	408	203	175	1
Yabancı	233	206	209	209
Mevd.Kab.Etm.Bank	19	19	17	18
Personel Say.	137.495	123.271	123.249	127.163
Toplam Aktif	216.508	212.675	249.693	306.464
Mevduat Bankaları	206.589	203.237	239.423	295.138
Kamu	70.813	67.831	83.134	106.932

Özel	118.163	119.471	142.270	175.910
TMSF	10.823	9.310	7.075	1.940
Yabancı	6.790	6.624	6.944	10.356
Mevd.Kab.Etm.Bank	9.918	9.438	10.270	11.327
Toplam Özkaynak	21.101	25.695	35.540	45.976
Mevduat Bankaları	18.800	22.703	31.351	40.836
Kamu	6.249	6.747	9.574	10.076
Özel	12.670	15.194	20.958	27.403
TMSF	-1.625	-626	-847	1.271
Yabancı	1.506	1.388	1.666	2.084
Mevd.Kab.Etm.Bank	2.301	2.992	4.189	5.140

Kaynak: Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi, TBB Mart 2005, s.13–16

Yukarıdaki tablonun değerlendirilmesinden, şu sonuçlar elde edilmektedir.

- 1 2001 yılında yaşanan mali kriz sonucu özellikle mevduat bankalarında daha belirgin olarak yaşandığı gibi, banka sayısının azaldığı,
- 2 Yine aynı sonuçlara bağlı olarak kamu bankaları içinde birleştirilen ve özel bankalar içinde tasfiye edilen bankalar nedeniyle, banka şube sayısının azaldığı,
- 3 Bu dönem içinde özellikle kamu bankalarındaki birleşmeler nedeniyle, sektördeki personel sayısında önemli bir azalış yaşandığı,
- 4 Yine bu dönem içinde kamu bankalarındaki birleşmeler nedeniyle bankacılık sistemi aktiflerinin 2002 yılında azaldığı, ancak 2003 yılından itibaren artmaya başladığı,
- 5 Değerlendirilen dönemde, TMSF bankaları dışında, bankacılık sisteminde öz kaynak artışının devam ettiği, görülmektedir.

4.4.1 Bankaların Aktifleri, Mevduat ve Kredileri

Tablo 15

Aktifler/Mevduat ve Krediler(Trilyon TL)

Haziran 2004	Toplam Aktifler	Sektör Payı(%)	Toplam Krediler	Sektör Payı(%)	Toplam Mevduat	Sektör Payı(%)
Kamu Bank	89,954	32,7	17,340	19,8	67,659	39,6
Özel Bank	157,643	57,4	60,413	69,1	95,386	55,8
TMSF Bank	7,146	2,6	546	0,6	4,019	2,4
Yabancı Bankalar	8,929	3,2	4,001	4,6	3,895	2,3
Mevd.Bank Toplamı	263,671	95,9	82,300	94,1	170,959	100,0
Kal/Yatırım Bankaları	11,168	4,1	5,156	5,9	-	-
Kamu KY Bankaları	7,866	2,9	3,955	4,5	-	-
Genel Topl.	274,839	100,0	87,457	100,0	170,959	100,0
İlk5 Banka	164,938	60,0	47,033	53,8	108,755	63,6
İlk10 Banka	224,690	81,8	67,920	77,7	148,225	86,7
İlk 5 Özel Banka	121,196	44,1	43,588	49,8	73,188	42,8

Kaynak: TBB,Aktif Büyüklüklerine Göre Bankalar,<http://www.tbb.org.tr>,(12.10.2004)

Bir önceki tabloda 2003 yılı itibarıyla 179 milyar \$ olan bankacılık sistemi aktifleri, bu tabloda yer alan Haziran 2004 verileri itibarıyla 190 milyar \$ düzeyine yükselmiştir. (Kur 31.12.2003 1.416, Haziran 2004 1.450)

Yukarıdaki tablonun genel olarak değerlendirilmesinden, şu sonuçlar elde edilmektedir.

- 1 Bankacılık sisteminin 275 katrilyon TL aktifleri itibarıyla, kamu bankalarının % 38,2, özel bankalarının % 61,8 oranında paya sahip olduğu,
 - 2 Bankacılık sisteminin 87 katrilyon TL kredileri itibarıyla, kamu bankalarının % 25, özel bankaların % 75 oranında paya sahip oldukları,
 - 3 Bankacılık sisteminin 171 katrilyon TL mevduatı itibarıyla, kamu bankalarının % 42, özel bankaların % 58 oranında paya sahip oldukları,
 - 4 Bankacılık sisteminin ilk 5 özel bankası, toplam aktiflerin % 44,1 toplam kredilerin % 49,8 ve toplam mevduatın % 42,8 oranında paya sahip oldukları,
 - 5 Bankacılık sisteminin ilk 5 bankası, toplam aktiflerin % 60, toplam kredilerin % 53,8 ve toplam mevduatın % 63,6 oranında paya sahip oldukları,
 - 6 Bankacılık sisteminin ilk 10 bankası toplam aktiflerin % 81,8, toplam kredilerin % 77,7 ve toplam mevduatın % 86,7 oranında paya sahip oldukları,
- Görülmektedir.

Bu yapıda ilgi çeken en önemli nokta, kamu bankaları sistemdeki aktiflerin % 38 ve mevduatın % 42 oranında payına sahipken, sistemdeki kredilerin ancak % 25 payına sahip oldukları anlaşılmaktadır.

İlgi çeken bir başka nokta ise, aktif toplam, kredi ve mevduat verileri itibarıyla sistemdeki ilk 5 özel bankanın yaklaşık % 45 oranında bir paya sahip oldukları, ilk 5 bankanın yaklaşık % 60 oranında bir paya sahip oldukları ve ilk 10 bankanın ise yaklaşık % 80 oranında paya sahip oldukları görülmektedir. Bu görünüm, 48 bankadan oluşan Türk Bankacılık sisteminde, az sayıda bankanın etkili olduğu bir yapıyı ifade etmektedir. Aşağıdaki tabloda, Türk Bankacılık Sistemindeki yoğunlaşmanın seyri yer almaktadır.

4.4.2 Bankaların Sektör Payları

Tablo 16

Bankaların Sektör Payları (%)

İlk Beş Banka	2001	2002	2003	2004
T.Aktif	56	58	60	60
T.Mevduat	55	61	62	62
T.Krediler	49	55	54	53
İlk On Banka				
T.Aktif	80	81	82	82
T.Mevduat	81	86	86	86
T.Krediler	80	74	75	76

Kaynak: Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi, TBB, Mart 2005, s.17

Yukarıdaki tablonun değerlendirilmesinden, şu sonuçlar elde edilmektedir.

1 Toplam aktif, mevduat ve krediler olarak, 2001 yılında ilk beş banka tüm sistemin % 50 civarında bir payına sahipken, 2002 yılından itibaren bu pay % 60 civarına çıkmıştır.

2 Sistemdeki ilk on banka toplam aktif, mevduat ve krediler itibarıyla bu dönemde sistemin yaklaşık % 80 lik bir payına sahip olduğu görülmektedir

Türk Bankacılık Sistemindeki yoğunlaşmanın, incelenen dönemler itibarıyla artarak devam ettiği anlaşılmaktadır.

4.4.3 Bankaların Aktif Pasif Görünümü

Tablo 17

Bankaların Aktif Pasif Görünümü

30.09.2004 Tarihli Banka Bilânçolarının Vade Dağılımı (%)		
	Varlıklar	Yükümlülükler
Vadesiz	6	15
Vadesi 1 Aya Kadar	17	34
Vadesi 3 Aya Kadar	8	21
Vadesi 6 Aya Kadar	7	5
Vadesi 6 – 12 Ay	13	6
Vadesi 1 Yıldan Uzun	41	7
Dağıtılamayan	8	12
Toplam	100	100

Kaynak: TBB Bankalarımız-Aktif Pasif Kalem Vadelerinin Gösterimi,
<http://www.tbb.org.tr> (02.12.2004)

Yukarıdaki tablonun analizinden ortaya çıkan sonuçlar şöyledir.

- 1 Türk Bankacılık sisteminde en önemli sorunun, banka bilânçolarının aktifi ile pasifi arasındaki vade uyumsuzluğu olduğu görülmektedir.
- 2 Yaklaşık % 70 oranında 3 aya kadar vadeli yükümlülüklerle karşın, ancak % 31'ini aynı vadeli varlıklara bağlanmış durumdadır.
- 3 Yükümlülüklerinin % 11 oranlık kısmı 6-12 aya kadar vadeli iken, aynı vadedeki varlıkları ise % 20 oranında bir paya sahiptir.
- 4 Diğer taraftan vadesi bir yıldan daha uzun varlıklar % 41 düzeyinde iken, aynı vadedeki yükümlülükler ise % 7 düzeyinde bulunmaktadır.

5 Sistem belirtilen yapıya uygun olmayan kullandırım taleplerini, yurtdışından sağladığı kaynaklarla gidermeye çalışmaktadır.

4.4.4 Bankaların Kaynak Yapısı

Tablo 18

Bankaların Kaynak Yapısı(Milyar TL)

Yıllar	31.12.00	31.12.01	31.12.02	31.12.03	31.12.04
Vadesiz TL	5.802.245	7.940.109	9.108.204	13.972.133	19.114.140
1 Ay Vadeli	8.441.450	9.883.812	13.839.061	15.805.627	21.982.330
3 Ay Vadeli	12.555.913	22.378.032	27.374.393	35.227.150	47.155.120
6 Ay Vadeli	2.974.795	2.217.699	5.059.462	8.551.718	7.510.976
1 Yıl Vadeli	375.855	1.172.724	1.773.800	3.871.862	9.044.404
Tp.TL..Mev.	30.150.258	43.592.376	57.114.290	77.428.490	104.806.970
Vadesiz YP	3.762.642	10.799.780	16.275.714	15.881.651	20.371.751
1 Ay Vadeli	7.710.707	24.886.344	25.980.301	23.392.826	25.613.035
3 Ay Vadeli	8.964.465	16.246.996	23.023.296	22.869.803	23.612.173
6 Ay Vadeli	2.005.861	3.585.142	5.764.618	6.054.221	6.497.157
1 Yıl Vadeli	2.764.126	4.173.526	5.671.195	5.564.06	6.90.767
Tp.YP..Mev	25.341.684	60.397.916	76.715.124	73.852.570	83.034.883
Tp. Mevduat	55.491.942	103.990.292	133.829.414	151.281.060	187.841.853

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Para Banka Verileri, <http://www.tcmb.gov.tr> (03.03.2005)

Not: Yabancı Para, TL Karşılığı olarak alınmış olup o dönemdeki kurların karşılığıdır.

Yukarıdaki tablonun genel olarak incelenmesinden, krizlerin ülke parası ve tasarrufların niteliği üzerindeki etkisi çok açık bir şekilde görülmektedir. Diğer taraftan, varlıklar ile yükümlülükler arasındaki vade uyumsuzluğu sorununun, sadece bir döneme

özgü bir görünüm olmadığı ve incelenen tüm dönemlerde var olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca;

1 Türk Bankacılık Sisteminde kaynakların vade yapısının detaylarından görüldüğü gibi, 2004 yılında gerek TL mevduatın ve gerekse YP mevduatın % 84 'ü 6 aydan kısa vadeli kaynaklardan oluştuğu,

2 2000 yılında TL mevduat YP mevduattan fazla iken, 2001 ve 2002 yıllarında YP mevduat TL mevduattan fazla oluştuğu,

3 2001 yılındaki yüksek devalüasyon ve buna bağlı enflasyon artışının, tasarruf sahiplerini YP mevduata yönelttiği,

4 2001 ve 2002 yıllarında TL mevduatın YP mevduatın altında kalması, tasarruf sahiplerinin TL ye olan güvensizliklerinin bir sonucu olduğu,

5 2004 yılındaki istikrarlı görüntü, tasarruf sahiplerini tekrar TL mevduata yönelttiği,

Görülmektedir

4.4.4.1 Bankaların Kaynak (Mevduat) Maliyeti

Bankalarca uygulanan ağırlıklandırılmış mevduat faiz oranları ile, paranın bankaya ortalama maliyeti belirlenmektedir. Söz konusu maliyet, bankalarca uygulanan azami faiz oranlarının mevduat tutarları ile gün sayısına göre ağırlıklandırılarak hesaplanmaktadır.

31.12.2004 tarihi itibarıyla, mevduat kaynaklarının bankalara ortalama maliyeti aşağıdaki gibidir. (YP Yabancı Para)

Tablo 19**Bankaların Ortalama Kaynak Maliyeti (%)**

Vade	TL	YP(\$)	YP(Euro)
Vadesiz	4.96	0,9	0,9
1 Ay Vadeli	21.81	3,6	3,6
3 Ay Vadeli	22.81	4,0	4,1
6 Ay Vadeli	22.05	4,3	4,3
1 Yıl Vadeli	22.06	4,5	4,8

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Para Banka Verileri, <http://www.tcmb.gov.tr>(28.01.2005)

Ülke ekonomisinde yaşanan mali krizlerden kaynaklanan bankaların devir ve birleşme süreci, sahiplerince istenmeden gerçekleşmiş olmaları nedeniyle, bugün hala tamamlanmış görünmektedir. Ancak, bankacılık sektöründe mevduat maliyeti ile kredi satış fiyatı arasındaki farkın gittikçe azaldığı bir süreç yaşanmaktadır. Bugün % 20'ler civarında bir borçlanma maliyeti ve % 25'ler civarında satış fiyatı söz konusudur. Ülkemizdeki enflasyonun düşüşü paralelinde, faiz oranlarının da düzenli bir şekilde azılışı sürmektedir.

Bankaların mevcut faaliyetlerini sürdürmek için katlandıkları sabit maliyetleri, kısa dönemde azaltmaları mümkün görünmemektedir. Bu durumda karlılık, ya çok yüksek risklerin alınması ile ya da faiz marjının azalmasına bağlı olarak daha yüksek hacimde kredi kullandırılması ile sağlanabilecektir.

Bankacılık sisteminin mevcut kaynak rakamları dikkate alınarak rakamlara bağlı bir hesaplama yapıldığında, toplam 104 katrilyon TL mevduatın vadeli olan 85 katrilyon TL.lık kısmı için yıllık ortalama % 22 faiz oranı ile yaklaşık 18.7 katrilyon TL faiz gideri söz konusudur. Sistemde düşük faiz oranlı vadesiz mevduat 19 katrilyon TL olduğundan, bu mevduat için de ortalama % 5 faiz oranı ile 950 trilyon TL faiz gideri söz konu olacaktır. Bu durumda, toplam 104 katrilyon TL mevduat için bankaların ödemek durumunda kalacakları faiz gideri 19,6 katrilyon TL olacaktır.

Sistemdeki 83 katrilyon Yabancı Para (YP) mevduatın, vadeli 63 katrilyon TL. lık kısmı için yıllık ortalama % 4 faiz oranı ile 2.52 katrilyon TL faiz gideri söz konusudur. 20 katrilyon TL vadesiz YP mevduat için, yıllık ortalama % 0,9 faiz oranı ile 180 trilyon TL faiz gideri oluşacaktır. Bu durumda, kur riski bankaya ait olmak üzere, 83 Katrilyon TL YP mevduat için, bankaların ödemek durumunda kalacakları faiz gideri 2,7 katrilyon TL olacaktır.

Genel olarak verilerde bir değişiklik olmaması halinde, bankacılık sistemi mevduat kaynakları için 2005 yılında toplam 22,3 katrilyon TL faiz ödemek durumunda kalacaktır. Söz konusu TL kaynaklara ödenecek faiz giderinin karşılanması için ortalama %25 faizle toplam 78,6 katrilyon TL, YP faiz giderinin karşılanması için ortalama % 6 faizle 45 katrilyon TL, YP kredi kullandırması gerekmektedir.

Bu hesaplamada Bankaların Menkul Değerler Cüzdanı içinde yer alan ve 2004 yılı sonu toplam aktiflerinin % 40 ını oluşturan Hazine Bonosu ve Devlet Tahvili rakamları dikkate alınmamıştır.⁵⁷

4.4.4.2 Bankaların Kaynak Kullanım Durumu

Tablo 20

Bankaların Faiz Gelir ve Gideri(Trilyon TL)

Kaynak Miktarı	Faiz Gideri	KullandırımMik.	Faiz Geliri
TLVadeli 85 (% 22 Faizli)	18.70		
TL Vadesiz 19 (% 5 Faizli)	0.95		
TLMevduat 104	19.65	60	15
Gereken TL Kredi		78.6(%25 Faizli)	19.65
Eksik TL Kredi		18.6	4.65

⁵⁷ Türkiye'de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi, TBB Yay. (Mart 2005), s.18

YP Vadeli	63 (% 4 Faizli)	2.52		
YP Vadesiz	20 (%0.9 Faizli)	0.18		
YP Mevduat	83	2.7	17	1.02
Gereken YP Kredi			45 (% 6 Faizli)	2.7
Eksik YP Kredi			28	1.68
Toplam Mevduat	187	22.35	77	16.02

Ülkemizdeki mevduat bankalarının rakamsal büyüklükleri dikkate alındığında, 31.12.2004 tarihi itibarıyla toplam (vadeli+vadesiz) 187 katrilyon TL mevduat, toplam 77 katrilyon TL plasman (Türk Parası +Yabancı Para) yani, kullandırılmış kredi söz konusudur.

Bankacılık sisteminde, hizmet komisyonları ve Devletin iç borçlanma için kullandığı Hazine Bonosu ve Devlet Tahvillerinden sağlanan gelirler ayrı tutulduğunda, mevcut rakamlar itibarıyla, mevduata ödenen faiz giderleri, kullandırılan kredilerden sağlanan faiz gelirleri ile karşılanamamaktadır.

Bankacılık sistemi 187 Katrilyon TL mevduata 22.35 Trilyon TL faiz ödemekte, kullandırdığı 77 Katrilyon TL krediden ise 16.02 Trilyon TL faiz elde etmektedir. Kullandırdığı Türk Parası kredileri 60 Katrilyon TL, Yabancı Para krediler ise (TL karşılığı olarak) 17 Katrilyon TL'dir. Ortalama % 25 faizle kullandırılması halinde 18,6 Katrilyon TL Türk Parası kredi ve ortalama % 6 faizle kullandırılması halinde 28 Katrilyon TL Yabancı Para kredi kullandırım eksikliği bulunmaktadır. Bu durumda, TL mevduata ödenecek faiz giderini karşılamak açısından bankacılık sisteminin başa başnoktasına daha yakın olduğu görülmekle birlikte, YP mevduata ödenecek faiz giderini kazanacak miktarda YP kredi kullandırma zorunluluğu bulunmaktadır.

Bugün, uluslar arası rekabet kendini çok yakından hissettirmektedir. Bulunulan dönem itibarıyla, ülkede yeni yatırımların ihtiyaç duyacağı plasman düzeyi ile, söz konusu rekabete açık firmaların ihtiyaç duyacakları plasman düzeyinin, henüz eksik

kullandırımı karşılamaya yeterli olmadığı görülmektedir. Bu durumda, ülkemiz bankacılık sistemin ödeyeceği faizleri kazanabilmesi için;

1. Sabit giderleri azaltmak,
 2. İşlem maliyetlerini düşürmek,
 3. Komisyonlu işlemlere yönelmek
 4. Vadesiz mevduat oranını arttırmak,
 5. Banka hizmet çeşitlerini ve gelirlerini arttırmak
 6. YP sendikasyon kredileri sağlayarak, yurtiçinde yine YP olarak satmak,
 7. Sağlanan sendikasyon kredilerini, kur riskini alarak yurtiçinde YTL olarak satmak,
 8. Efektif getirisi daha yüksek olan bireysel kredilere ve kredi kartlarına plasman yapmak,
 9. Mali yapıyı güçlendirerek rekabeti sürdürebilmek için yerli veya yabancı bankalarla birleşmek,
- Şeklinde öneriler sıralanabilir.

Ancak, bankaların maliyet avantajı yaratabilmek için, yurtdışı kaynaklara yönelmeleri gerekmektedir.

4.4.4.3 Bankalarca Yurtdışından Sağlanan Kaynaklar (Krediler)

Tablo 21

Yurtdışından Sağlanan Kaynaklar (Krediler)

Yıllar / Milyon TL (\$ Kuru Bin TL)	Y.D.Bankalardan Sağlanan Krediler	Yurtdışı Fonlardan Sağlanan Krediler	T o p l a m
2000 (673 TL)	9.049.101	908.140	9.957.241
2001 (1446 TL)	8.457.516	1.445.188	9.902.704
2002 (1640 TL)	8.433.505	1.811.959	10.245.464
2003 (1394 TL)	10.276.072	1.248.674	11.524.746
2004 (1337 TL)	16.607.357	2.004.900	18.612.257

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Mevduat Bankaları Bilânçosu, Alınan Krediler, <http://www.tcmb.gov.tr>(03.02.2005)

Ülkemiz bankalarının yabancı ülkelerde borçlanarak sağladığı kaynaklar, ekonomik sorunların başladığı 2000 yılında 15 Milyar \$ düzeyinde iken, krizin yaşandığı 2001 yılından itibaren önemli ölçüde azalmıştır. Ancak, 2004 yılından itibaren, yurtdışı banka ve fon kaynaklarından, gerek sendikasyon ve gerekse varlığa dayalı menkul kıymet ihracı yoluyla sağlanan seküritizasyon kredilerinde artış sağlanabilmektedir.

Ekonomik büyümeye bağlı kaynak ihtiyacından kaynaklanan ve maliyet avantajı yaratma yanında, vade uyumsuzluğunu giderme çabaları ile paralellik oluşturan bu arayışlar, Türk Bankacılık Sistemini sendikasyon kredilerine yöneltmiştir.

Sendikasyon Kredileri, birden fazla bankanın bir araya gelerek, genellikle daha büyük miktarda verdikleri uluslar arası kredilerdir. Kredi kullanan taraf, yüksek miktartlı kredi talebin ile, piyasadan birkaç kez kredi talebinde bulunmaktan ve işlem yapmaktan kurtularak karşılayabilmekte ve uluslar arası piyasada kabul gören bu talebi ile kredi değerliliğini ve itibarını arttırmaktadır.

Uluslar arası kredilerin ve uluslararası sendikasyon kredilerinin merkezi Londra'dır. Kredinin fiyatı, genellikle Libor (Londra İnterbank Offering Rate) faiz oranının üzerine spread adı verilen banka karı ve risk primi ilave edilerek tespit edilmekte olup, kredi vadesi 2 yıldan 10 yıla kadar uzamaktadır.

Ülke içindeki tasarruflarla oluşturulamayan ve ekonomik büyüme için gerekli olan orta vadeli kaynak ihtiyacı, sendikasyon kredileri ile dışarıdan karşılanmaktadır. Esasen, mevduat maliyeti ve kredi satış fiyatı arasındaki farkın azalması, bu konudaki alternatif çözümleri zorunlu olarak gündeme getirmektedir. Bankalarca sağlanan söz konusu kaynaklar, reel sektörün kısa ve orta vadeli ucuz kaynak ihtiyacını karşılamakta ve kaynağı iç tasarruflar olan diğer bankalara göre önemli bir fiyat avantajı sağlamaktadır.

Ülkemizdeki bankacılığın gelişmemesinin en önemli sebebi kaynaklarının kısa vadeli oluşunda yatmaktadır. Yukarıdaki tablada belirttiğimiz gibi, Türk bankacılığının 3 aya kadar vadeli kaynakları bilançosunun toplam % 31'ini oluştururken, aynı vadedeki yükümlülükler bilançosunun % 70'ini oluşturmaktadır. Bankalar bilançolarının % 70'i kadar 1-3 ay vadeli kaynaklar ile % 31'u kadar 1-3 ay vadeli, % 20'si kadar 3-12 ay vadeli ve yine % 19'u kadar da 1 yıldan uzun vadeli aktif varlık oluşturarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Toplam TL mevduat içindeki 3 aya kadar vadeli mevduat 2003 ve 2004 yıllarında %44 düzeyinde, YP Mevduat içindeki 3 aya kadar vadeli mevduat 2003 yılında % 55, 2004 yılında ise % 59 oranında bir paya sahiptir. Kaynak kullanımı açısından önemli bir vade riski taşıyan mevcut bilanço yapısı karşısında, mevcut kredilendirmelerin uzun süre devam ettirilmesi mümkün görünmemektedir.

Ayrıca mevcut vade yapısı, ülkemizdeki yatırımların finanse edilememesinin bir başka çarpıcı sebebini oluşturmaktadır. Kısa vadeli kaynaklarla uzun vadeli kullandırmalar yapılamadığından, ülkemizde uzun zaman gerektiren hiçbir yatırım faaliyeti, bu bilançolar ile finanse edilememektedir.

Ekonomik daralma/küçülme veya durağanlığın yaşandığı dönemlerde, sendikasyon kredisine ihtiyaç duyulsa bile, söz konusu ekonomik durum, orta ve uzun vadeli kredi olanaklarını zorlaştırmaktadır. Bu dönemlerde uluslar arası derecelendirme

kuruluşlarının ülke notumuzu spekülâtif veya riskli bölgelerde ilan ettiğinden, bu notla dış ülkelerde ya hiç kredi sağlanamamakta yada yüksek maliyette sağlanabilmektedir.

Diğer taraftan, ekonomik durgunluk ve küçölme dönemleri zaten müteşebbisler açısından yatırıma uygun olmadığı düşünöldüğünden, orta ve uzun vadeli kredi talebi de oluşmamaktadır.

Bu tür kaynak ihtiyacı, yatırım talebi yanında, ülke içi fonların yüksek maliyeti nedeniyle rekabet olanaklarının daralması sonucu da ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir durumda, genellikle kredi kullandırılan banka, kur riskinin üzerine almaktadır. YP kredi sağlayan banka, kaynağını ülke içinde sağlayan bankalara göre daha düşük fiyatlı TL kredi kullandırılmakta, vade sonunda ise yine YP olarak ilgili kredi kuruluşuna ödemektedir. Rekabet avantajına karşın, bu süre içinde kurlarda oluşacak bir değişim bankayı karlı yapabileceğı gibi zararlı bir duruma da sokabilmektedir.

Ülke içi tasarrufların yeterli olmaması veya vadelerinin kısalığı, yukarıdaki tabloda da göröldüğü gibi ekonomik beklentilerle ilgili olmaktadır. Yüksek enflasyon oranlarının yaşandığı ülkelerde bu beklenti oluşmamaktadır. Ekonominin uzun süre önemli bir değişime uğramayacağı ve fiyatlar genel düzeyinin değişmeyeceğı beklentisi hakimse, tasarrufların vadesi uzayacak ve orta ve uzun vadeli kullandırmalara ülke içindeki tasarruflarla kaynak yaratabilecektir. Bir başka ifadeyle, enflasyon oranının düştüğü, kişi ve kurumların gelecekle ilgili olumlu beklentilerinin oluştuğı ekonomilerde, kaynaklar da kullandırmalar da orta ve uzun vadeli olabilmektedir. Böyle bir ekonomik yapı, doğal olarak kişi ve kurumların tasarrufları ile yatırımlara kaynak sağlamakta, ülke içindeki yatırımlara bağılı olarak da, milli gelirdeki büyümeyi ve kişi başına düşen geliri arttırmaktadır.

4.4.5 Bankacılık Sisteminde Krediler

Tablo 22

Bankaların Kredileri (Milyar TL)

Krediler	31.12.2000	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003	31.12.2004
TL Krediler	17.263.886	17.543.914	17.409.392	31.726.779	60.223.014
YP Krediler	8.425.058	13.705.201	14.436.019	16.291.805	17.405.133
Mev.Bnk.Krd.	25.688.944	31.249.115	31,845411	48.018.584	77.628.147
TCMB Krd..	203.648	278.283	251.507	168.337	113.274
Yurtdışı Krd.	253.026	422.168	432.011	1.859.164	2.020.960
KYBnk. Krd.	2.220.520	3.960.140	4.314.153	4.533.792	5.022.949
Mali Kes.Krd.	2.007.748	3.148.574	2.707.547	2.570.436	3.139.452
Bnk.Sistemi. Krd.Hacm	30.373.886	39.094.280	39.469.441	57.170.313	87.924.782
Menkul Değ. Cüzdanı	17.094.213	58.399.700	83.419.699	101.015.765	115.796.868

Kaynak:TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi-Mevduat Bankaları, Krediler,
[http://www.tcmb.gov.tr\(03.02.2005\)](http://www.tcmb.gov.tr(03.02.2005))

Yukarıdaki tablonun genel olarak değerlendirilmesinden, şu sonuçlar elde edilmektedir.

- 1 Türk Bankacılık Sisteminin vade uyumsuzluğu yanında, ayrıca kaynaklarını kullandıramayan bir yapı içinde de olduğu anlaşılmaktadır.
- 2 Türk Bankacılık sisteminde mevduat bankalarının kullandıkları krediler, incelenen tüm dönemlerde mevduatlarının altında kalmıştır.
- 3 TL Mevduatın artışına rağmen kredi miktarı aynı kalması nedeniyle, krediye dönüşme oranı 2000, 2001 ve 2002 yıllarında sırasıyla % 56, %39,5 ve % 29,8 düzeylerine gerilemiştir.

4 2003 ve 2004 yıllarında ise, krediler ve menkul değerler cüzdanı toplamı, bankaların mevduat kaynağının üzerinde gerçekleşmiştir.

5 Mevduatın krediye dönüşme oranı 2003 ve 2004 yıllarındaki gelişmelerle birlikte, sırasıyla % 40 ve % 57 oranına ulaşabildiği görülmektedir.

6 YP mevduatın krediye dönüşme oranı ise, 2000 yılında % 33 iken, 2001 yılında devalüasyonun da etkisiyle % 23 düzeyine gerilemiş, 2002 yılında % 19, 2003 ve 2004 yıllarında ise kredilerdeki durağanlık nedeniyle ancak % 21 düzeyine ulaşabilmiştir.

7 Türk Bankacılık sisteminde, mevduat bankalarınca kullandırılan toplam kredilerin, toplam mevduata oranı, yıllar itibarıyla değişken bir seyir izlemektedir.

8 Söz konusu oran 2000 yılında % 45 iken, 2001 yılında %30, 2002 yılında %23'e gerilemiştir. 2003 yılında % 32 düzeyine yükselen bu oran 2004 yılında % 41 düzeyine ulaşabilmiştir.

9 Türk Bankacılık Sisteminde devlet iç borçlanma senetleri ve hazine bonolarından oluşan menkul kıymetler cüzdanı, sadece 2001 yılında verilen kredilerin yaklaşık yarısı düzeyinde iken, 2002 yılından itibaren her dönemde verilen kredilerin üzerine çıkmıştır.

10 Bankacılık Sistemi plasman tercihinde, reel sektör yerine devleti finanse etmeyi seçmiştir. Türk bankacılık Sistemi özellikle menkul kıymetler cüzdanında bulundurduğu kamu borçlanma ihtiyacını karşılayan devlet iç borçlanma senetleri ile 2002 yılında 12.799, 2003 yılında 11.258 ve 2004 yılında 17.599 Trilyon TL net faiz geliri sağlamıştır. Aynı yıllarda sırasıyla, 2.357, 5.677 ve 6.330 Trilyon TL net karlılığa ulaşmıştır.⁵⁸

⁵⁸ Türkiye'de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi, TBB Yay., (Mart 2005), s.19

5. BİREYSEL KREDİLER VE UYGULAMASI

Ülkede birçok banka mevduat güvencesinin verdiği rahat davranışlar yanında, riskli kredilendirmeler nedeniyle, özellikle ticari kredilendirmelerde sorunlarla karşılaşmıştır. Ekonomik durgunlukta faaliyetlerini sağlıklı yürütmeyen firmalardan kaynaklanan tahsil edilemeyen krediler, bankalar sisteminde önemli mali yapı sorunları oluşturmuştur. Önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi, birçok banka bu durumun bir sonucu olarak faaliyetlerini sürdüremez duruma gelmiş, birleşme veya tasfiye durumu ile karşılaşmıştır. Sistem bu krizden, riskin tabana yayılmasına yönelik bir kredilendirme politikası ile çıkma arayışına girmiştir. İşte bu süreçte uygulanmaya başlanan bireysel krediler çok önemli bir fonksiyona sahip olmuştur

Ülkemizdeki enflasyonun düşüşü paralelinde bankaların sağladıkları kaynakların mal oluş fiyatıyla, sattıkları kredilerin fiyatları arasındaki karlılık, sürekli olarak azalmaktadır. Yurt dışından sağlanan sendikasyon kredileri ile TL. Spot kredilerdeki faiz, kaynak maliyetinin birkaç puan üzerinde bulunmaktadır. Faiz oranlarının azalışının aynı hızla devam etmesi halinde, kaynak maliyeti ile kredi satış fiyatı arasındaki fark çok daha küçük düzeylere inecektir. Bankaların sabit maliyetlerinden kaynaklanan gider büyüklükleri kısa zamanda değişmeyeceğinden, karlılık için daha yüksek hacimli kullandırmalara ihtiyaç duyulacaktır.

Hizmet gelirleri dışında, maliyet ve satış fiyatı arasındaki farkın arttırılamasa bile korunabileceği tek kredi türü bireysel krediler olmaktadır. Ayrıca kredi kartlarında borç bakiyesi oluşturularak yapılan kredilendirmelerde, bu açıdan çok önem taşımaktadır.

Teknolojik gelişmelerin paralelinde, bireysel bankacılık alanındaki kar potansiyeli yüksek ATM, tüketici kredileri ve kredi kartları gibi yeni ürün ve hizmetlerin tüketici piyasalarına sunulması, bu süreçte dikkati çekmektedir.⁵⁹ Artan rekabet ortamında riskin tabana yayılması politikalarıyla da paralellik taşıyan bireysel krediler, dünyadaki bankacılığın bireylerin ihtiyaçlarına yönelik yapılanış çabalarına da

⁵⁹ Şahözkan, s.28

öncülük etmektedir. Günümüzde, kişilerin ihtiyaçlarını temel alan ve bireysel kredilerle etkinliğini arttırmaya çalışan bankacılığın, gelecekte hayatın her alanında kendine yer bulacağı ve çok daha büyük bir öneme sahip olacağı görülmektedir.

5.1 Bireysel Kredi Türleri

Ülkemizde 1990'lı yıllarda bankacılıkta yoğun olarak uygulama alanı bulan bireysel kredileri incelemeye, bu kredi sisteminin temel özellik ve kavramları ile çalışma şekliinden başlayacağız. Bireylerin kısa, orta ve uzun vadeli tüketimden yatırıma kadar ihtiyaçlarını karşılamakta kullanılan ve Tüketici Kredileri olarak adlandırılan kredileri Nakdi Bireysel Krediler başlığı altında, daha kısa vadeli ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılan ve Kredi Kartları olarak adlandırılan kredileri de Gayri Nakdi Bireysel Krediler başlığı altında toplayarak değerlendireceğiz.

5.2 Nakdi Bireysel Krediler (Tüketici Kredileri)

Gerçek kişilerin (bireylerin) ticari amaç dışında mal ve hizmet alımlarının finansmanına yönelik olarak, genellikle bir defada kullandırılan ve başlangıçta belirlenen faiz oranlarına göre geri ödenen kredidir.

Tüketici kredisi buzdolabı, çamaşır makinesi, mobilya, elektrikli ev aletleri gibi dayanıklı tüketim malları veya tatil, eğitim, konut onarımı, sağlık, düğün gibi hizmete yönelik harcamalara ya da otomobil, konut alımı gibi menkul veya gayrimenkul bir malın satın alınması amacıyla kullanılmaktadır.

Tüketici kredisi, tüketiciye, gelecekte elde edecekleri geliri önceden kullanma ve peşin para ile alışverişin avantajlarından faydalanma imkânı sağlamaktadır.⁶⁰ Söz konusu krediden; 18 yaşını doldurmuş, medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip, düzenli gelir sahibi olan gerçek kişiler yararlanabilmektedirler.

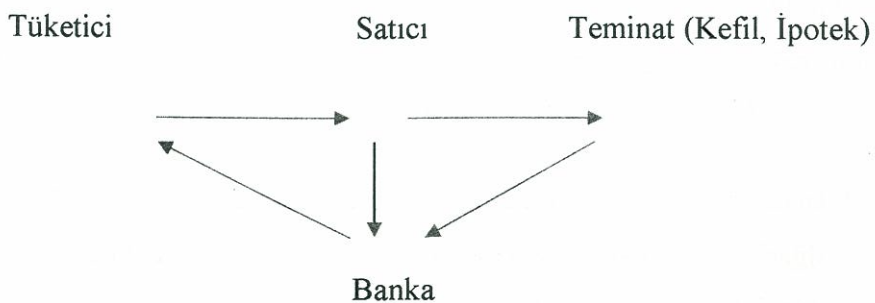
Satın alınacak mal ve hizmetlerin karşılığında bankalar tarafından kullandırılan kredi, doğrudan nakit olarak müşteriye ödenebileceği gibi satıcı firmayla anlaşma

⁶⁰ TBB Temel Bankacılık İşlemleri Bilgileri <http://www.tbb.org.tr> (12.05.2005)

sağlandığı takdirde fatura karşılığı doğrudan satıcıya da ödenebilir. Bu açıdan, tüketici kredileri satıcı ve tüketici arasında ikili ya da bu ilişkiye finans kuruluşunun aracılığı ile oluşan üçlü ilişki içinde gerçekleşebilmektedir. İkili ilişkide tüketici satıcıya verdiği senetlerle mal ve hizmeti satın almaktadır. Senetlerin öngörülen vadelerde ödenmesi ile mal ve hizmetlerden faydalanmış olmaktadır. Üçlü ilişkide tüketici bir finans kuruluşundan tüketici kredisi talep etmektedir. Satıcı kişi veya kuruluşun bankadaki hesabına aktarılan kredi karşılığı mal ve hizmeti satın almakta ya da kredi ile ihtiyaç duyduğu mal ve hizmeti peşin olarak satın almaktadır. Belirtildiği gibi, tüketici kredisi uygulamada, serbest kredi veya tedarik kredisi olarak şekil almaktadır.

Serbest krediyi tüketici istediği şekilde kullanırken, tedarik kredisini belirli bir malın satın alınması için kullanmak zorundadır. Konut ve taşıt kredisi tedarik kredisi şeklinde uygulanırken, genel ihtiyaçlar için duyulan harcama ihtiyacı da, serbest krediye örnek olarak verilebilir.

Üçlü kredi ilişkisinde kredi talep eden ile finans kuruluşu arasında, tahsis edilecek kredi miktarı ve alınacak teminatlar konusunda bir sözleşme yapılır. Teminat oluşturan ipotek, rehin ve kefaletlerin yer aldığı sözleşme ile kredi ilişkisi aşağıdaki şekilde gerçekleşir.

Banka, talep sahibinin öncelikle taahhütlerine bağlılığını ve mali durumu değerlendirir. Kişinin zorunlu ödemelerini dikkate alarak, gerekli incelemelerden sonra kredi limiti tesis eder. Banka kredi limiti ile ilgili kararında, vereceği kredi karşılığında alacağı kredi teminatları da belirtir. Bunu takiben, banka ile tüketici arasında, kredi miktarı, kredi vadesi, faiz oranı, vergi ve diğer masraflar, teminatlar, ödeme planı ve diğer karşılıklı hak ve yükümlülüklerin yer aldığı bir sözleşme imzalanır. Banka tedarik amaçlı bu krediyi, mal veya hizmeti üreten kişi veya kuruluşun hesabına ödemek suretiyle, hizmetin tüketiciye sunulmasını sağlar.

5.3 Nakdi Bireysel Kredilerin (Tüketici Kredileri) Çeşitleri

Gerçek kişilerce talep edilen bir hizmet veya mal satın alınmasında kullanılan, belli vade, sabit faiz oranı ve belli taksitlerle geri ödenmek üzere kullanılan nakit kredilerdir. .

Nakdi Bireysel Krediler ülke ve bankalar itibariyle farklılıklar göstermekle birlikte, nakit veya mal veya hizmeti satan kişi veya kuruluşa ödeme yapılması yani satılmanın finanse edilmesi şeklinde kullanılır.

Bireysel kredilerde vade 3 ay ile 120 ay arasında değişmektedir. Vade ve faiz oranı, bankaların politikalarına ve kaynaklarının vade yapısına göre değişebilmektedir. Tüketici kredileri konut, taşıt, tatil, eğitim, tadilat, onarım, doğalgaz dönüşümü, evlenme v.b. amaçlı olarak ortaya çıkan müşteri ihtiyacını gidermede kullanılmaktadır. Bu anlamıyla tüketici kredileri, kişilerin hayatında ihtiyaç duydukları her alanda oluşturulan uygulamalarla hayatı kolaylaştıran bir özellik taşımaktadır.

Ekonomik istikrarın oluşmadığı ülkelerde, belirsizlikler nedeniyle kaynaklar da kısa vadeli olarak yapılanmaktadır. Vadenin, bankalarca sağlanan fonlara bağlı olarak uzatılmasının mümkün olmaması halinde ise, kişilerin kredi ihtiyaçları da karşılanamamaktadır. Bu açıdan, ekonomik istikrar yanında kişilerin geleceklerine duydukları güven, orta ve uzun vadeli kredi talebinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

Tüketim ihtiyacı, iş/çalışma/satış ve gelirdeki istikrar beklentisi ile aynı paralellik taşımaktadır. Bu açıdan, gerçek kişilerin taleplerine bağlı olarak gelişen

tüketici kredilerinde temel alınan sistem, kişilerin devamlılık taşıyan ödeme güçleri doğrultusunda kredilendirilmeleridir. Geri dönüş güvenliği açısından, kişinin net maaşı dikkate alınmaktadır. Kullanacağı kredinin ödemeleri net maaşının belli bir oranı düzeyinde belirlenirken, kalan oranı ile de hayatını idame ettireceği varsayımına dayanmaktadır. Konut ve otomobil gibi orta vadeli ihtiyaçlar için kredi talebi söz konusu olduğunda, taksitlerin ödeme gücü içinde kalması için kredi vadesi uzatılmaktadır.

Bireysel Kredilerde temel anlayış ödeme gücü doğrultusunda taleplerin karşılanması olduğundan, ihtiyaçlar aynı zamanda kredi türünü de ifade etmektedir. Ayrıca, kredi türleri bankaların pazarlama tekniği açısından, talep oluşturma ve farklılık yaratma arayışlarının bir sonucu olarak da, başka bir öneme sahip olmaktadır. Genel adı Tüketici Kredisi olarak adlandırılan söz konusu kredinin, Ziraat Bankası'nda da uygulanan kullanım şekilleri itibarıyla, çeşitleri aşağıda belirtilmektedir.

5.3.1 Tüketici Kredisi

Tüketici kredisi, gerçek kişilerin ticari amaç dışındaki her türlü mal ve hizmet alımlarının finansmanına yönelik doğrudan nakit olarak ve bir defada kullandırılan, geri ödemesinin başlangıçta belirlenen faiz oranlarına göre eşit taksitler halinde yapılabilmesine imkan tanıyan bir kredidir.

5.3.2 Taşıt Kredisi

Bireysel taşıt kredileri; herhangi bir marka aracın gerçek kişiler tarafından ticari amaçlar dışında kullanılmak üzere peşin satın alınabilmesine yönelik olarak kullandırılan ve geri ödemesinin eşit taksitler halinde yapılabilmesine imkan tanıyan bir kredidir.

5.3.3 Eğitim Kredisi

Eğitim gören öğrencilerin, eğitim harcamalarını finanse etmek üzere velilerine, sabit faiz ve eşit taksit ödemeli veya eğitim kurumu ile kredi veren banka arasında yapılacak bir anlaşma gereği kullandırılan bir kredidir.

5.3.4 Kariyer Kredisi

Yüksek lisans, doktora, yabancı dil, özel mesleki eğitim (pazarlama, turizm, muhasebe v.b.) gibi kariyer harcamalarını finanse etmek üzere gerçek kişilere, sabit faiz ve eşit taksit ödemeli veya eğitim kurumu ile banka arasında yapılacak bir anlaşma gereği Mevduat Hesabını borçlu hale dönüştürerek kullandırılan bir kredidir.

5.3.5 Kişisel Gelişim ve Hobi Kredisi

Yemek, el sanatları, dans, müzik gibi kişisel gelişim ve hobi harcamalarını finanse etmek üzere gerçek kişilere, sabit faiz ve eşit taksit ödemeli veya kurs düzenleyen kurum ile banka arasında yapılacak bir anlaşma gereği Mevduat Hesabını borca dönüştürecek biçiminde kullandırılan bir kredidir.

5.3.6 Evlilik Kredisi

Evlenme kararı almış veya en fazla 1 aylık evli çiftlerin, evliliklerinde doğabilecek her türlü harcamalarını finanse etmek üzere gerçek kişilere kullandırılan sabit faiz ve eşit taksit ödemeli bir kredidir.

5.3.7 Faturalı Alışveriş Kredisi

Anlaşmalı kuruluşlardan kampanya kapsamında veya bireysel olarak alınacak buzdolabı, bilgisayar, çamaşır makinesi gibi beyaz eşya veya kahverengi mal olarak ifade edilebilecek koltuk takımı, yatak odası takımı gibi ihtiyaçları finanse etmek üzere gerçek kişilere kullandırılan, sabit faiz ve eşit taksit ödemeli bir kredidir.

5.3.8 Tatil Kredisi

Yurt içinde veya yurt dışında gerçekleşecek eğlence, gezi, spor, sağlık, kültürel, bilimsel ve mesleki inceleme destek ve teşvik amaçlı olmak üzere belli bir tur dahilinde yada bağımsız seyahat harcamalarını finanse etmek üzere gerçek kişilere kullandırılan, sabit faiz ve eşit taksit ödemeli bir kredidir.

5.3.9 İnşaat Tamamlama Kredisi

Kendi arsası üzerine konut yapan veya yüklenici (müteahhit) firmalarca üretilen inşa halindeki konutu satın alan gerçek kişilere, konutun kalan imalatlarının tamamlanmasını finanse etmek üzere sabit faiz ve eşit taksit ödemeli olarak kullandırılan bir kredidir.

5.3.10 Onarım ve Dekorasyon Kredisi

Konutunda onarım ve yenileme yapmak isteyen gerçek kişilere söz konusu harcamalarını finanse etmek üzere sabit faiz ve eşit taksitli olarak kullandırılan bir kredidir.

5.3.11 Doğalgaz Dönüşüm Kredisi

Konutlarda mevcut sistemin doğalgaza dönüşümü, yeni kazan ve kombi temini, doğalgaz sobası ve petek temini ile kat kaloriferi yapım giderlerinin finanse etmek üzere sabit faiz ve eşit taksitli olarak gerçek kişilere kullandırılan bir kredidir.

5.3.12 Konut Kredisi

Nakdi Bireysel Krediler içinde en uzun vadeli olan ve hazır konut almayı düşünen gerçek kişilerin konut edinmelerinde finansman olanağı sağlayan, geri ödemesi sabit ve eşit taksitler halinde yapılan bir kredidir. Konut kredisi yeni tamamlanmış konut alımı için verilebileceği gibi kullanılmış konut alımlarında da kullandırılabilir.

Nakdi bireysel kredi çeşitlerinden sonra, 31.12.2004 tarihi itibarıyla ülkemizdeki mevduat bankaları kredi hacminin 1 / 3'ünü oluşturan söz konusu

kredilerin yarar ve sakıncalarını inceleyerek, ekonomik sonuçlarını değerlendirmeye etmeye çalışacağız.

5.4 Bireysel Kredilerin Yarar ve Sakıncaları

Bireysel kredilerle, bireylere satın alma gücü transfer edilmektedir. Kişiler, henüz satın alma gücü olmadığı bir ürünü tüketebilmektedir. Ancak bu tüketim, geleceği gelirin bu tüketime tahsis edilmesi ile mümkün olabilmektedir. Henüz kazanılmamış gelirler, bireysel krediler ile harcanabilmektedir. Bu açıdan, tüketim olanaklarının gelir üzerine etkisinin sağlıklı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.⁶¹

5.4.1 Yararları

- 1 Tüketici mevcut mali olanakları satın alamayacağı mal ve hizmetlerden yararlanabilmesini mümkün hale getirir.
- 2 Mal ve hizmet üretimi ve satışının artması yoluyla üreticilere de daha fazla satış yapma olanağı sağlamaktadır.
- 3 Bireysel krediler ekonominin durgun olduğu dönemlerde, ekonomiye belli bir canlılık sağlar.
- 4 Kredi veren kuruluşlar açısından kredilerin en geniş haliyle tabana yayılmasını ve riskin daha da azalmasını sağlar.
- 5 Bireysel krediler (üretim ve) tüketime bağlı olarak istihdamda ve milli gelirde artışı sağlar.
- 6 Kredi veren kuruluşlar açısından, düzenli taksitlerle nakit akışının planlanabilmesini ve aktif pasif yönetimini kolaylaştırır.

⁶¹ Cevat Sarıkamış, **Taksitli Satışlar, Tüketici Kredisi ve ABD Tecrübesi**, İTO Yay. İstanbul: 1988, s.31, Aktaran: Ergun Özsunay, **Tüketici Kredileri ve Batı Ülkelerindeki Uygulamalar Paneli**, İTO Yay. 1992-3

5.4.2 Sakıncaları

- 1 Tüketici açısından tüketim alışkanlıklarını körüklemesi yoluyla, mali olanakları üzerinde tüketime yol açabilir.
- 2 Üretici mali olanakları üzerinde borçlanan müşteriden alacaklarını tahsil edemezse, yasal işlemlerle uğraşmak bu konuda harcama yapmak zorunda kalır. Yine tahsil edilemeyen alacaklar, işletmelerin işletme sermayesi ihtiyacını arttırır.
- 3 Tüketiciler gelecekte elde edecekleri kazançlar harcadıklarından, ekonomik koşullardaki olumsuzluklardan daha çabuk etkilenirler.
- 4 Bireysel kredi sağlamanın kolaylaşması halinde, tüketicilerin ihtiyaç duymayacakları hizmetlerinde talep edilmesine yol açar.
- 5 Bireysel kredilerde ödeme gücünün üzerinde yapılan kredilendirme veya teminatların sağlıklı oluşturulmamasından, kredi veren kuruluş veya kredili satış yapan üretici zarar görebilir.

5.5 Gayri Nakdi Bireysel Krediler (Kredi Kartları)

Gayri nakdi bireysel krediler, özellikle tüketim harcamalarının hızı ile kişilerin gelirleri arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir. Bu açıdan, satıcının güven duyduğu bir kuruluş, tüketicinin belli bir limit içinde yapacağı harcamaları için ödeme garantisi vermektedir. Kredi kartları ile uygulama olanağı bulan gayri nakdi bireysel krediler, dünya uygulamasında önemli bir geçmişe sahiptir.

5.5.1 Dünyada Kredi Kartlarının Tarihsel Gelişimi

Dünya’da kredi kartlarının tarihi gelişimine bakıldığında, bunun çok eskilere dayanmadığını söylemek mümkündür. Bu husustaki tarihsel gelişimde, ABD ‘deki uygulamalar başı çekmektedir.⁶²

1890 American Express’ten Marcellus F. Barry seyahat çeklerini geliştirdi.

1910 Arthur J. Morris bankasında ilk tüketici kredisini verdi. Morris’in bankasını diğer bankalar izledi.

1914 ABD’nin batısında mağazalar kredi kartı çıkarmaya başladı. Bu uygulama hızla yayıldı.

1928 New York’ta, First National City Bank ilk bireysel kredi bölümünü kurdu. Büyük Mağazalar müşterilerine charge-plates dağıtmaya başladı.

1929 Dünya krizi ile birlikte kredi kartlarına olan talep daraldı.

1931 Century Havayolları kupon defterleri çıkarmaya başladı.

1936 American Airlines UATP’yi oluşturdu ve diğer havayollarını bu sisteme üye olmaya davet etti. Daha sonra Wanamaker’s döner kredi uygulamasını başlattı.

1939 Air Traffic Conference, UATP’nin kontrolünü ele aldı. Standard Oil Indiana, ilk temel kredi kartı pazarlamasını başlatarak, 250.000 yeni kart dağıttı.

⁶² Belgin Çırpan, **Kredi Kartları**, İstanbul: Ceren Basım Yayın, Şubat 2000, s.14

1947 John C. Biggins yönetimindeki Flatbush National Bank yerel olarak evrensel "Charge Card" çıkardı. Daha önceleri L. Bemberger & Company'de yaptığı gibi William B. Gorman, Gimbel Bros'a (Gimbel Brothers) dönerli (hesaba geç) kart hesaplarını sundu.

1948 New York'taki belli başlı büyük mağazalar charge-plate işlemleri için kooperatif kurdu.

1949 Çağdaş kredi kartı ortaya çıktı. Diners Clup kuruldu.

1950 British Hotel And Restaurant Association (İngiliz Otel ve Lokantalar Birliği) BHR kredi kartını oluşturdu. Banka kartları yaygınlaşıyordu. Yıllık ücret alınmıyordu ancak, üye işyerlerine belli bir indirim oranında iskonto yaptırılıyordu.

1952 Standard Oil Of California "Chevromatic" charge plate'leri çıkardı.

1955 Artık piyasada 100 çeşitten fazla banka kartı vardı.

1956 Detroit'te J.L. Hudson sisteme, 30 günlük faizsiz dönem uygulamasını getirdi. Diners Club kart hamillerine pazarlama sigortası yapmaya başladı.

1957 Akaryakıt firmaları evrensel nitelikli üçüncü taraf kartlarını reddederken, diğer akaryakıt kartlarını kabul ediyorlardı.

1958 Bank Of America (Americard) kredi kartı uygulamasını başlattı. Carte Blanche kuruldu. American Express ilk uluslar arası kart oldu. American Express, American Hotel Association Uluslar arası Seyahat Kartları'nı satın aldı. Chase Manhattan CMCP'yi piyasaya sundu.

1959 Bankalar ödenmemiş bakiyeler üzerinden faiz yürütmeye başladılar.

1962 Chase, CMCP'yi Uni-Serve'e sattı. Kartın adı Uni-Card oldu.

1964 Havayolu şirketleri, T & E(Seyahat ve Eğlence) kartlarını kabule başladı.

1965 İngiltere'den BHR ve İsveç'ten Risk Kart birleşerek Eurocard International'ı kurdular. "Carte Blanche FNCB Services" Comporation'a Satıldı.

1966 Bank Of America, Americard'ı ABD dışında da lisanse edeceğini ilan etti. Americard'la rekabet için Bankalar arası Kart Birliği kuruldu (Interbank Association)

1967 Recognition Equipment Inc. tarafından Docutel kuruldu.

1969 Interbank, Western States Bank Card Association'dan "Master Charge" ismini satın aldı. Chase, Uni-Card'ı ele geçirdi. İşyerlerinin bağımsız kişiliklerini korurken kredi kartları işlemleri için bir havuz oluşturmaları NRMA tarafından denenmeye başlandı. Docutel ilk nakit ödeme makinesini monte etti. Banka kartı şirketleri, yeni bir pazarlama anlayışı ile kredi kartlarını talep olmaksızın kitle halinde müşterilere postalamaya başladı.

1970 FTC, talep edilmeksizin müşterilere kart gönderimini geçici olarak yasakladı. Bir süre sonra başkan Nixon yasağı kalıcı olarak onayladı. TWA bir tür T & E kartı olan Get-Away kartını çıkardı. Manufacturers Hanover Trust kartların postada çalınmasını ve kaybolmasını önlemek için çifte tarih ve adres listesi kullanmaya başladı.

1971 GECC, NRMA için kredi kartı operasyonu hazırladı. Atlantic Richfield kredi kartı operasyonunu National Data Comporation'a devretti. Federal Reserve, tartışma konusu olan kart aidatlarını kredi kartı harcamalarından ayırarak açıklığa kavuşturdu. Bir NBI üyesi olan Worthen Bank And Trust, Interbank'a üye olma hakkı kazandı. NBI çifte kart işlemlerini yasaklayan bir yönetmelik değişikliği yaptı. Los Angeles'ta ilk taklit kredi kartı vakası ortaya çıktı.

1972 mahkeme, Worthen Bank And Trust lehine karar vererek, çifte kart verme talebini onayladı. NBI, Chase'den Unicard'ı satın aldı. Carte Blanche altın kartını çıkarttı. Federal Reserve'e faturalama işlemlerini düzenleme yetkisi veren yasa çıktı.

1973 T & E kartlarının rekabetine cevap olarak UATP gümüş kartı çıkarttı. NBI, IBM tarafından hazırlanan ulusal kredi otorizasyon sistemi BASEI'in uygulamasını başlattı. Minnesota'daki Marquette Bank, kredi kartı konusundaki uygulamayı başlatan ilk banka oldu. Atlantic Richfield Ve Docutel otomatik benzin pompaları uygulamasını başlattı. NBI, tasarruf bankalarının üye olmasına izin veren

yönetmelik değişikliğini yaptı. Petrol ambargosu, benzin kartı sahiplerinin sayısını hızla arttırdı. Wells Fargo, Gold Account (Altın Hesap) programını başlattı.

1974 Bank Americard Avrupa'daki hesapları yönetmek için İbanco'yu kurdu. American Express işyerleri müşterilerine nakit iskontosu yapma izni verdi. Federal Privacy Act (Federal Özel Hayatın Gizliliği Yasası) çıkarıldı. UPC kodlarını okuyabilen ilk altı OCR sistemi monte edildi.

1975 Bank Of America daha sonra endüstrinin genel kuralı haline gelen günlük ortalama bakiye üzerinden finans maliyetinin hesaplandığı sisteme döndü. Wells Fargo, işletmeler için özel bir kredi kartı olan Well Service'i başlatmak için First Data Resource'la bir anlaşma imzaladı. American Express altın kartını çıkardı. Citibank, Carte Blanche'i satın aldı. Isra Card'la bir anlaşma yapan Interbank İsrail piyasasına ilk giren batılı grup oldu. Fair credit billing act (adil kredi fiyatlama yasası) şimdiki halini aldı. Equal Credit Opportunity Act (Eşit Kredi Fırsatı Yasası) geçti. U.S. Privacy Protection Study Commission (Amerikan Özel Hayatın Gizliliğinin Korunması Araştırma Komisyonu) Kredi Endüstrisi ile ilgili 2 yıllık bir araştırma başlattı. First National Bank Of Atlanta, Honest Face çek kontrol programını başlattı.

1976 NBI, "Bank Americard"ı "Visa"ya dönüştürdü. NBI çifte karta itirazını bildirdi. Citibank ödenmiş olsa bile tüm hesaplar üzerine aylık 50 cent ücret uygulayacağını ilan etti. Wannamaker's ve Philadelphia'lı diğer işyerleri 200. yıl turist ticaretinden yararlanmak amacıyla uluslararası kartları geçici olarak kabul etme kararı aldılar. American Express, hava alanlarına seyahat çeki ödeme makineleri koydu. Visa, ilk debit kart olan Entree'yi çıkarttı. İsviçre bankaları yaygın bir ATM sistemi geliştirmek için Electrowatt ile anlaştı. ABD'de bankaların mevduata uyguladıkları faiz tavanlarını kaldıracak Q kararnamesi şekillenmeye başladı.

1977 Banka kartı lisansı verilen ilk tasarruf kurumu State Saving and Loan Of Stockton, California oldu. GECC, Woolworth kredi operasyonunu satın aldı. Equal Credit Opportunity Act (Eşit Kredi Fırsatı Yasası) son şeklini aldı. American Express, "Centurion Service"i başlattı.

1978 Uygulama sırasında, kredi kartı uygulamasının karlı olduğunu gösteren Citibank, ödenmiş hesaplar üzerine uyguladığı servis ücreti alınması uygulamasını kaldırdı. Visa, iki logo taşıyan ilk kartını çıkardı.(Pay And Save In Seattle) (Seattle eyaletinde ödeyin ve rahat edin) Kredi kartıyla yapılan alışverişlerin izlenmesi Financial Institutions Regulatory And Interest Rate Kontrol Act (Finansal Kurumları Düzenleme Ve Faiz Hadlerini Kontrol Yasası) ile yasaklandı. İsveç'te Interconta, Avrupa'da Visa'yı çıkaran ilk banka dışı kurum oldu. ABD'de Elektronik Fon Transferi yasası çıktı. Citibank çek garanti uygulamasını sona erdirdi.

1979 Visa ve JC Penney anlaşmaya vardılar. Petrol krizi, petrol şirketlerini üçüncü taraf kartlarını yine reddetmelerine neden oldu. Chase, Master Charge faaliyetini başlattı.

1980 Interbank Master Charge'i Mastercard'a dönüştürdü. Citibank Diners Club'ı satın aldı. Kredi kartı çıkaranların rekabeti engellediği gerekçesiyle UATP tarafından gümüş kartına karşı açılan dava CAB tarafından reddedildi. Bank One Of Columbus, Ohio Kanal 2000 adlı ev bankacılığı uygulamasını denemeye başladı. Başkan Jimmy Carter kredi denetiminin başladığını ilan etti. Bankalar da, yıllık kredi kartı kullanım ücretlerini misilleme olarak uygulamaya koydular.

1981 Texaco, araçlara kredi kartı işlemleri üzerinden % 3 ücret uygulamaya başladı. Onlar da, nakit alımlara iskonto uygulayarak buna cevap verdiler. Mastercard, Gold Kartını sundu.

1982 Key Federal Saving And Loan, teminatlı kredi kartı operasyonunu lanse etti. Atlantic Richfield Kart işlemlerini bıraktı. Eğer satıcıların iskontosunu öderlerse "acquirer"ların diğer kartları da kabul etmelerine izin verildi. Olivetti, Docutel'i aldı. Visa, Premier kartını lanse etti.

1984 Kart kullanımı doruğa ulaştı. 17 – 65 yaşındaki Amerikalıların % 70'i kart sahibi oldu.

1985 Visa ve Master Card tarafından ilk Affinity kartlar çıkarıldı.(Armağan, belli bir haktan yararlandırma, Elvis Presley kartı, GS kartı, BJK kartı, FB kartı vb.)

1986 Sears, Discover Card'ı lanse etti. Ohio'dan Bank One of Columbus, Card's adlı programı ve 50 milyon dolarlık yatırımla ilk kez kredi kartı alacaklarıyla desteklenen tahvil çıkardı. 1986 Vergi Reformu, Kredi Kartı faizi indirimini devre dışı bıraktı.

1987 American Express, Optima kartını lanse etti.

1988 Tokyo'daki Hankyu Mağazacılık zinciri, Supersmart kartı piyasaya sundu. First Data Resources, Eastern States Bank Card Association (Doğu Eyaletleri Banka Kartı Birliğini)'ı satın aldı. CECC ise, Montgomery Ward'ın kredi kartı portföyünü satın aldı. Fair Credit and Charge Card Disclosure Act Adil Kredi ve Kredili Kart Açıklama Yasası) kabul edildi.

1989 Visa, kredili telefon hizmeti veren Visa Phone'u geliştirdi.

1992 Eurocard ve Eurocheque birleşmesiyle Europay International kuruldu.

1996 Nisan ayında New York'da Smart Card uygulaması başladı. Kasım ayında Visa, Güney Afrika'da First National ve Necdor adlı Bankalarla işbirliği yaparak Smart Kart uygulamasına başladı.

1996 Ağustos ayında Washinton D.C.'deki Smithsonian Müzesi Kredi kartları koleksiyonunu oluşturmaya başladı.

1997 Greenpeace (Yeşilbarış), bir İngiliz bankasıyla birlikte, şeker ve tahıldan yapılan dünyanın ilk çevreci kredi kartını üretti.

1999 Europay İngiltere'nin iki büyük bankasıyla anlaşarak, bu bankaların 9 milyon civarındaki kartına Maestro logosu koymaya başladı.

1999 Citibank, Visa network'ünden çıkıp, Mastercard'a geçti..

Gelişme süreci kronolojik olarak belirtilen kredi kartları, teknolojik yenilikler yanında, özellikle elektronik ortamda gerçekleşen e- ticarete kullanım olanaklarının artışı doğrultusunda, hızlı bir şekilde gelişmeye devam etmektedir.

5.5.2 Türkiye’de Kredi Kartlarının Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de kredi kartları uygulaması planlı ekonomiye geçişle başlamıştır. Yapılan alış-verişlerin ödenmesi şeklindeki ilk uygulama, “Diners Clup” kartı ile gerçekleşmiştir. Başlangıçta üç banka ile başlayan kart uygulamasında, bugün çok sayıda banka faaliyet göstermektedir.⁶³

1963– 1964 İstanbul Turizm Firması, Beyrut’taki Ortadoğu Temsilciliği’ne bağlı olarak, ilk kredi kartı çalışmalarını “Diners Club” ve “Carte Blanche” ile başlattı.

1968–1974 Koç Grubu’ndan Servis Turistik A.Ş., önce temsilciliği, sonra ABD’den yurtiçi kart çıkarma yetkisini de alarak “Diners Clup” kartını piyasaya sundu. Türk ekspres havacılık ve turizm şirketi aracılığı ile “American Express” kartlarını uygulamaya geçti. 1975 yılına kadar her iki kart da (Diners Clup ve American Express) piyasada yer almakla birlikte, American Express sadece yurtdışında geçerli kart verirken, Diners Clup yurtiçinde geçerli kart verme işlevini sürdürdü.

1975 İnterbank grubu’na bağlı Mastercard, Eurocard ve Access de piyasaya girdi. Uygulayıcısı Anadolu Kredi Kartları Turizm Ticaret A.Ş. olup, önemli ortakları Pamukbank A.Ş. ve Genel Sigorta A.Ş. idi. İşyerlerinde kredi kartı kabulü başladı.

1976 Döviz girdisi sağladığı ve piyasada ilgili gördüğü için bankalar da kredi kartı işine girmeye başladı.

1981 Anadolu Bankası A.Ş., ABC Turizm Şirketi ile birlikte VİSA temsilciliğini aldı ve daha sonra diğer bankalarda da VISA uygulaması başladı.

1984 Bankalar kart ihracına başladı.

1987 Aralık ayında, ilk otomatik vezne makinesi kullanıldı..

1990 Bankalar arası Kart Merkezi (BKM) kuruldu.

⁶³ Çırpan, s. 22

1991 Mayıs ayında, BKM Birleşik Uyarı Listesi (BUL) sistemi kuruldu ve uygulanmaya başladı. Ağustos ayında BKM yurtiçi takas ve hesaplaşma sistemi kuruldu. Y.K.Bankası Ekim ayında ilk satış noktası terminali (POS) uygulaması başladı.

1992 Pamukbank “Pestige Card” uygulamasını başlattı. Aralık ayında ilk otomatik vezne makinesi kullanımı (ATM) başladı. Mağazalar kendi müşterilerine hitap eden kredi kartlarını çıkarmaya başladı ve bu hızla yayıldı (Beymen, Atalar, Printemps, Çarşı Mağazaları... vb.)

1993 Ağustos ayında, BKM Switch Sistemi kuruldu.

1994 Üç banka ile başlayan kart uygulamasına başta büyükler olmak üzere diğer bankalar da girdi. Kart sayıları hızla arttı. Rekabet başladı ve bankalar ürün ve hizmet çeşitlendirmesine gitti (örneğin, Pamukbank ilk fotoğraflı kredi kartı uygulamasını başlattı).

1994 Aralık ayında, alışverişlerde banka kartı kullanılan işyeri sayısı yaklaşık 30.000’e ulaşmıştı.

1996 Akbank, Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri ve yakın çevrede bulunan işyerlerini pilot bölge seçerek, “Para kart” uygulamasına geçti. Türkiye’de 1980’lere kadar sadece yurtdışı gezilerinde kullanılan kredi kartları, 1990’lardan itibaren hızlı bir gelişme gösterdi ve Türkiye Avrupa’da en çekici pazarlardan biri haline geldi.

1996 Yılın başlarında Akbank, Green ve Gold kartların pazarlanması ve diğer işlemleri konusunda Amex Company ile anlaşmaya vardı.,

1997 Yılın başlarında, Emlak Bankası Piar Gallup firmasına kredi kartı konusunda anket yaptırdı.

1998 Aralık ayında Europay International Türkiye, ödeme sistemlerinde ve bireysel bankacılık sektöründe Europay International Avrasya Bölgesinin merkezi oldu.

1998 Aralık ayında Mastercard öncülüğünde on banka (Akbank, Bank Ekspress, Egs Bank, Garanti, İnterbank, Koç-Bank, Osmanlı Bankası, Pamukbank,

Tekstilbank, Yapı Kredi) ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Çekül Vakfı ve Tarih Vakfı bir araya gelerek “Çağdaş kart”ı çıkardılar.

1998 Mayıs ayında; Garanti Bankası, Osmanlı Bankası ve Körfezbank’a hizmet verecek, Garanti Ödeme Sistemleri Garanti Bankası tarafından kuruldu.

1999 Haziran ayında, Vakıfbank kredi kartı basımında HICO teknolojisine geçti. HICO teknolojisi ile basılan kartların manyetik bant arızaları % 99 oranında azaldığı gibi, çamaşır makinesinde yıkansa bile bozulmamaktadır. Vakıfbank, 2000 yılından itibaren tüm eski kredi kartlarını HICO teknolojisi ile basılmış kartlarla değiştirmeye başladı.

1999 Haziran ayında, Vakıfbank ile Denizcilik işletmeleri arasında yapılan işbirliğiyle gemilerde Mobil – POS uygulaması başlatıldı. Bu uygulama kapsamında gemiyle seyahat edenler, gemi içindeki harcamalarını kredi kartıyla yapabilecekler. İlk uygulama Truva gemisinde başlatıldı.

1999 Eylül ayında, Esbank ile Tuzcular Şirketi, Market ve bakkallar için “Smart kart ile dahili ödeme sistemi” oluşturdu.

Günümüzde kredi kartlarına ilişkin gelişmeler, bireysel krediler içinde artan önemi doğrultusunda, hızlı bir şekilde devam etmektedir.

5.6 Kredi Kartı Tanımları ve Kavramları

Kredi kartı sisteminde kullanılan bazı terim ve kavramlar aşağıda belirtilmektedir.

Kredi Kartı: Bankalar ve çıkartmaya yetkili kuruluşların müşterilerine belirli limitler dâhilinde açtıkları kredilerle, nakit kullanmaksızın mal ve hizmet alımı ve nakit kredi çekme imkânı sağlamak için verdikleri ödeme aracıdır.

Kredi kartları, üzerinde kartı çıkaran kuruluşun ve Bankanın ismi, logosu, kartın geçerlilik tarihi, numarası, imza bandı ile kart hamilinin adı, soyadı ve tercihen fotoğrafı bulunan 85 x 55 mm. boyutlarında plastik bir karttır.

Kredi kartı kullanımı beraberinde kullanıcılara ödeme kolaylığı, kredili alışveriş ve nakit avans imkânı gibi üç önemli kolaylığı getirmiştir.

Ödeme kolaylığı ile kişilerin yanlarında nakit taşımalarına gerek kalmaksızın, alışverişlerde anında ödeme yapabilmeleri ve böylece kullandıkları mal ve hizmet bedellerinin ödenmesini bir süre geciktirebilmeleri sağlanmaktadır.

Kredili alışveriş olanağı ile kart hamilleri alışverişlerinin geri ödeme süresini isterlerse uzatıp zamana yayarak kredi kullanabilmektedirler. Böylece hem zaman hem de miktar açısından bir esnekliğe kavuşmuş olmaktadır.

Kredi kartı hamillerinin, acil nakit ihtiyaçlarını gidermek için kredi kartlarından, limitleri dahilinde nakit avans çekebilmeleri sunulan diğer bir kolaylıktır.

Bunlara ilaveten, kredi kartı hamili olmakla ferdi kaza sigortası, fiyat indirimi, rezervasyon gibi, kart çıkaran Bankaca sağlanabilen bir takım olanaklardan ücretsiz yararlanması da mümkündür.

Ek Kart: Asıl kart hamilinin talebiyle ve limiti asıl kart hamiline tanınan limitten karşılanmak üzere, limitin belirli bir miktarı veya oranında, 15 yaşını dolduran kimselere nakit çekimi ile mal ve hizmet alımlarında kullanılmak üzere tahsis edilen kredi kartlarıdır.

Şirket Kartı: Şirket hesabından hareket görmek kaydıyla, şirket yetkili ve temsilcilerine verilen, şirket nam ve hesabına işlem yapma imkanı sağlayan kredi kartıdır.

Banka Kartı (Debit Card): Banka kartı doğrudan kart hamilinin mevduat hesabına bağlıdır. Bu hesaba şifre aracılığı ile ulaşılarak, Otomatik Vezne Makineleri (ATM) ve Satış Noktası Terminal'lerinden (POS) mal ve hizmet alma, para çekme ve sunulan diğer bankacılık hizmetlerini yerine getirmek amacıyla müşterilere verilen karttır.

Imprinter: İşyerinin kredi kartı kabul ederken kullandığı ve kredi kartının ön yüzündeki kabartma bilgileri satış belgesi üzerine geçiren, mekanik cihazdır.

Alacak Belgesi: Kart kullanılarak alınmış olan malın veya hizmetin iadesi veya yapılan işlemin iptali halinde üye işyeri tarafından düzenlenip, üye işyeri yetkililerince imzalanan belgedir.

Kart Çıkaran Kuruluş (Issuer): Sahip olduğu lisansa istinaden kart düzenleyip veren bankalar ve diğer kuruluşlardır.

Kartlı Sistem Kuruluşu: Kredi kartı veya banka kartı sistemini kuran ve bu sisteme göre kart çıkarma veya kart kabulü konusunda üye işyeri anlaşması yapma yetkisi veren kuruluşlardır.

Otomatik Vezne Makineleri (ATM Cihazları): Kart hamillerinin banka ve kredi kartları aracılığıyla mevduat ve kredi kartı hesaplarına şifre aracılığı ile ulaşmalarını ve sunulan bankacılık hizmetlerini kullanmalarını sağlayan elektronik cihazlardır.

POS Cihazı: İşyerlerinin kredi/banka kartı kabul ederken kullandığı elektronik cihazdır. Bu cihaz kartın arka yüzündeki manyetik şerit bilgilerini elektronik olarak okur ve elektronik olarak yetki alıp işlemi tamamlar.

Provizyon (Otorizasyon): Kartın limitinin müsait olup olmadığı, kartın kayıp - çalıntı kaydının bulunup bulunmadığının tespiti amacıyla telefon ve/veya elektronik olarak yapılan işlemdir. Imprinter ile yapılan işlemlerde işyeri, bankanın kredi kartları provizyon servisini telefonla arayıp kart numarasını vererek işlem için onay talep eder. POS ve ATM cihazlarında ise kartın cihazdan geçirilmesi ile provizyon on-line olarak alınır.

Şifre (PIN): Banka ve kredi kartlarında kart hamilinin hesabına ulaşmasını sağlayan nümerik değerlerdir. Kişiyeye özeldir. Kartın gerçek kart hamili tarafından kullanılıp kullanılmadığını belirler.

Üye İşyeri: Yaptığı sözleşme çerçevesinde banka kartı veya kredi kartı hamiline mal ve hizmet satmayı kabul eden gerçek veya tüzel kişilerdir.

Üye İşyeri Anlaşması Yapan Kuruluş (Acquirer): Kart kabulünü sağlamak amacıyla işyerleriyle anlaşma yapan bankalar ve diğer kuruluşlardır.

Kart Hamili: Kart veren kuruluş tarafından lehine kredi kartı tahsis edilen, kredi kart kullanım sözleşmesini borçlu sıfatı ile imzalayarak bu kartı kullanma yetkisine sahip olan ve kendi sorumluluğunda gerçek kişilere ek kart verilmesini kabul eden kişidir.

Limit: Bankaca kart hamillerine tahsis edilen ve kart hamilleri ile ek kart hamillerinin yapacakları nakit çekim ve harcamalar toplamında aşamayacakları tutardır.

Kullanılabilir Limit: Kart hamiline tahsis edilen limitten, ekstre edilmiş borç tutarı, dönem içi harcama, nakit çekimi ve o ana kadar verilmiş olan provizyonların düşülmesinden sonra kalan bakiyeye karşılık gelen limit tutarıdır.

Nakit Avans Limit: Limit içerisinde, Bankaca belirlenen miktarda ve / veya oranda nakit avans kullanımına tahsis edilen tutardır.

Günlük ATM Nakit Avans Limiti: Nakit avans limiti dahilinde ATM'den gün içinde çekilebilecek azami nakit avans tutarıdır.

BIN / PREFIX (Bank Identification Number): Visa International S.A. / Mastercard International Inc'in üye bankalara kart cinsleri bazında verdiği ve üye bankaların kart numaralarının ilk 6 hanesini oluşturan kodu ifade etmektedir.

Mail Order / Tele Order (MO / TO): Kart hamilince üye işyerine mektup, faks, internet veya telefon aracılığı ile talimat veya taahhüt verilerek kredi kartının kullanmasıdır.

Güvenlik Numarası: Kartın arka yüzündeki imza bandının üzerinde yer alan sayı grubunun son üç hanesinin temsil ettiği; İnternet, Mail Order / Tele Order (MO / TO) işlemlerinde güvenliği sağlayan numaradır. CVV2 (Card Verification Value) visa'nın, CVC2 (Card Validation Code) Mastercard'ın bu numaraya verdiği addır.

Kart Ücreti: Bankaca belirlenen usul ve şartlarda Banka tarafından kart hamilinden ilk kart basımından sonra alınan ücrettir.

Kart Yenilime Ücreti: Kredi kartı her yenilenmesinden sonra Bankaca belirlenen usul ve şartlarda kart hamilinden talep edilen ücrettir.

Yıllık Üyelik Ücreti: Kredi kartının ilk basıldığı tarihten itibaren, kullanıma açık olduğu sürece, kart ücretinin alındığı ve yenilendiği yıllar dışında her yıl kart hamilinden alınan üyelik bedelidir. Kartın ilk kullanımı halinde müşteriye yansıtılır.

Hesap Özeti (Ekstre): Banka tarafından belirlenen hesap kesim tarihlerinde üretilerek asıl kart hamillerine ve / veya ek kart hamillerine gönderilen ve asıl / ek kart hamillerinin o dönem içerisindeki harcama, nakit avans, dönem veya gecikme faizi, komisyon ve benzeri borç, alacak kayıtları ile borcun son ödeme tarihini gösteren, yurt içi işlemler için Türk Lirası (TL.), yurt dışı işlemler için ise Amerikan Doları (USD) cinsinden düzenlenen dökümdür.

Hesap Kesim Tarihi: Bankaca belirlenen ve belli bir döneme ait olan borç ve alacak hareketlerinin dökümünün yapılarak hesap özeti düzenlendiği tarihtir.

Son Ödeme Tarihi: Hesap özetinde belirtilen ve en az asgari ödeme tutarının ödenmesi gerektiği son tarihtir.

Asgari Ödeme Tutarı: Hesap özetinde yer alan toplam borcun (toplam borç limit rakamını aşmakta ise limit rakamının) bankaca belirlenen yüzde oranı ile çarpımı sonucu bulunan rakamdır. Limit aşımı söz konusu ise bu rakama aşılın tutarın tamamı ilave edilerek bulunan miktardan oluşmaktadır. Asgari ödeme tutarı, ihtilaflı işlemler (müşteri itirazları) düşülerek hesaplanmaktadır.

Devreden Borç: Önceki dönemlerden ödenmeyerek kredilendirilen harcama, nakit avans, faiz ile ücretlerden oluşan tutardır.

Dönem Faizi: Müşteriye ekstre edilen borç bakiyesinin son ödeme tarihine kadar ödenmeyen kısmına tahakkuk ettirilen faizdir. Ekstrede yer alan toplam borç içerisinde, önceki aylardan kredilendirilen bir tutar (nakit avans dahil) var ise, müşterinin son ödeme tarihine kadar yapacağı bu tutar ya da altındaki ödemeler de, hesap kesim tarihinden ödemenin yapıldığı güne kadar dönem faizine tabi tutulmaktadır.

Gecikme Faizi: Son ödeme tarihine kadar asgari ödeme tutarının tamamen ödenmemesi halinde, asgari ödeme tutarı esas alınarak azalan bakiye yöntemiyle kredi kartı cari dönem faiz oranının belli bir oranı fazlası üzerinden tahakkuk ettirilen faizdir.

Nakit Avans: Kredi kartı ile banka şubelerinden ve ATM'lerinden veya anlaşmalı bankalar ile yurtdışındaki bankalara ait ATM'lerden yapılan nakit kredi kullanımlarıdır.

TL. Nakit Avans Ücreti: TL. avans çekimlerinde Bankaca belirlenen oran ve / veya miktarda alınan ücrettir.

USD Nakit Avans Ücreti: Kredi kartı ile yurtdışında yapılan nakit avans çekimlerine, Bankaca belirlenen oran ve / veya miktarda tahakkuk ettirilen ücrettir.

Nakit Avans Faizi: Kredi kartı ile yurt içinde yapılan nakit avans işlemlerine, bankaca belirlenen oran veya miktarda, işlem tarihinden ödeme ve / veya hesap kesim tarihine kadar tahakkuk ettirilen faizdir.

Limit Aşım Ücreti: Limitin, Bankanın kabul ettiği oranın üzerinde aşılması halinde aşılan tutara belirlenen oran üzerinden uygulanan ücrettir.

Üye İşyeri: Sistemdeki herhangi bir banka veya mali kuruluş ile sözleşme imzalamış, kredi kartı hamillerinin mal ve / veya hizmet alabileceği işyeridir.

Nakit Ödeme Belgesi (Cash Disbursement Draft): Kredi kartı hamiline yapılan nakit ödemelerde düzenlenip kart hamili tarafından imzalanan belgedir.

Satış Belgesi (Sales Draft / Slip): Üye işyeri tarafından mal ve hizmet satışı sırasında, ödeme aracı olarak kredi kartı kullanıldığını belgeleyen, imprinter veya işyeri satış terminali (POS) kullanılarak üretilen, bir kopyası kart hamiline verilip diğer kopyaları işyerinde alıkonulan, üzerinde malın bedeli, kredi kartı üzerindeki kabartma bilgileri, kart hamilinin imzası ve üye işyerinin kimliğini belirten bilgiler (unvan ve üye işyeri numarası) bulunan belgedir.

Alacak Belgesi (Credit Voucher): Kart hamillerinin üye işyerlerinden kredi kartı kullanarak yaptığı harcamalardan vazgeçmeleri durumunda, üye işyerleri

tarafından kart hamilinin kredi kartını alacaklandırmak amacıyla, imprinter veya üye işyeri satış terminali kullanılarak düzenlenen belgedir.

Chargeback: Kart hamili bankanın, kart hamilinin ihtilaflı işlem hakkında yaptığı itiraz üzerine, üye işyeri bankasının işlem tutarını kart çıkartan bankaya iade etmesidir.

5.7 Kredi Kartı Sistemleri

5.7.1 İki Taraflı Sistem

Kredi kartı çıkaran kuruluşun sadece kendi müşterilerine kart vererek yalnızca kendi işyerlerinde nakit ödemeden mal ve hizmet alma olanağı sunan sistem iki taraflı sistem olarak anılmaktadır. Mağaza kartlarında sistem bu şekilde işlemektedir. Örneğin; Mark & Spencer işyerlerinde sadece kendi verdiği kredi kartlarını kabul etmekte diğer kuruluşların çıkarttığı kartları reddetmektedir. İki taraflı sistemde, kart hamilinin kredi kartıyla harcama yapabileceği işyerlerinin sayısı sınırlıdır. Çünkü kart hamili kartını sadece kartı çıkaran kuruluşa ait işyerlerinde kullanma hakkına sahiptir.⁶⁴

5.7.2 Üç Taraflı Sistem

Bu sistemde ikili sistemden farklı olarak başka bir taraf daha bulunmaktadır. Üç taraflı sistemde ticari işletme kart ihraç etmemektedir. Onun yerine bu konuda uzmanlaşmış kredi kartı çıkaran kart kuruluşları ya da bankalar bu işlevi yerine getirmektedirler. Bu şekilde çıkarılan bir kart sisteme dahil olan ve bu sistemin logo yada amblemini taşıyan tüm işyerlerinde kart hamillerince kolaylıkla kullanılabilir.

Üç taraflı sistem, uygulamada çok taraflı sisteme dönüşmektedir. Genişletilmiş üç taraflı sistem olarak da adlandırılan bu kredi kartı sistemi, çok taraflı bir sistem görünümündedir. Çünkü sistemin işleyişinde temel olarak beş taraf söz konusudur. Kartı çıkaran A Bankası, kart hamili, üye işyeri ile anlaşma yapan B Bankası, A

⁶⁴ Mustafa Çeker, **Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanımı**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara: 1997 s. 7 Aktaran: Eyyüp Yılmaz, **Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri**, İstanbul: Türkmen Kitapevi, 2000 s.8

Bankası kart müşterisinin B Bankası üye işyerinden alışverişi ve iki banka arasındaki takas, bu süreçteki tarafları oluşturmaktadır.

5.7.3 Karma Sistem

Kredi kartı uygulamasında diğer iki sistemi de içerisinde bulunduran kart sistemleri de bulunmaktadır. Mal ve hizmet sunan bazı şirketlerin kendi aralarında anlaşmak suretiyle ortak kredi kartı çıkardıkları da görülmektedir. Bu sistemde, kart hamilinin sadece kartı çıkaran işyerinden alışveriş etmesi iki taraflı sisteme benzerken, işyerinin başka bir kuruluş tarafından çıkarılan kartı kabul etmesi üç taraflı sisteme benzediğinden, sistem karma sistem olarak anılmaktadır. Karma sisteme dayalı kredi kartları, ya aynı bölgede ya da aynı branşta kullanılabilen kartlardır.⁶⁵

Ülkemizdeki enflasyonunun düşmesi paralelinde, bankacılıkta karlılıkların azaldığı bir süreç yaşanmaktadır. Bu süreç kredi kart sistemlerini de etkilemektedir. Bankalar üye işyerlerinden aldıkları komisyonları, başka bankalarla paylaşmak istememektedirler. Bu nedenle, her banka her üye işyeri için kendi Pos cihazını bağlamakta ve bu cihazlardan sadece kendi kartlarını kullanırmak istemektedir.

Her bankanın kendi POS unu kullanması durumunda, takas söz konusu olmayacağı için, üye işyerinden alınan tüm komisyon, POS'un ve kredi kartının sahibi olan bankaya kalmış olacaktır. Ancak, bu süreç bir başka açıdan her bankanın aynı cihaz için ödeme yapmasına neden olmakta, maliyetleri arttırmakta ve karlılıkları azaltmaktadır. Bu süreç zaman içinde tüm bankaları aynı POS tan birlikte yararlanma noktasına getirecektir.

5.8 Kullanım Alanlarına Göre Kartlar

Paranın tedavül hızı, eskimesi ve değer kaybetmesi nedeniyle plastikten yapılan kartlar ödeme aracı olarak kullanılmaktadır. Mal ve hizmet satın almak amacıyla kullanılan, bir banka ya da başka bir kuruluş tarafından kişilere verilen ve

⁶⁵ Ömer Teoman, **Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması**, Güncelleştirilmiş 2.b., Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul: 1996, s.49-50 Aktaran : Yılmaz, s.23

plastikten yapılan bu kartlar gelişmiş ülkelerde Plastik Para yada Plastik Kart olarak isimlendirilmektedir.⁶⁶

Belirtilen genel tanımla ifade edilen ve ödemelerde para yerine geçen söz konusu kartlar, uygulamada aşağıdaki şekillerde kullanılmaktadır.

5.8.1 Ödeme Kartı / Harcama Kartı

Tüm ödemelerde kullanılabilen kartlara ödeme kartı (Payment Card) ya da harcama kartı (Charge Card) adı verilmektedir. Hamilin herhangi bir harcama limiti olmaksızın, mal ve hizmet alımı yapmasına izin verir. Diners Club ve American Express örnek olarak verilebilir. Bu kartlar, kart hamiline diğer kredi kartları gibi mal ve hizmet satın alma imkanı verirken, en önemli farkı, aylık ekstre borcunun tamamının ödenmesi zorunluluğudur.

5.8.2 Kredi Kartı

Kredi kartı, kart hamiline üye işyerlerinden nakit para ödemeksizin mal ve hizmet satın alabilme yanında banka şubeleri ve ATM'lerden nakit para çekilme olanağı veren bir araçtır. Ancak, taksitli ödeme yapılması veya nakit çekilmesi halinde, banka tarafından tespit edilmiş oranda faiz öder.⁶⁷ Gold Kart ise, kart verilen kişinin ödeme gücünü ve gelir durumunu tanımlamak bakımından kullanılan bir kredi kartı türüdür. Bu tanımlamada verilen kartlar, klasik kart, silver kart, platin veya gold kart olarak sınıflandırılmaktadır. Klasik kart daha düşük bir gelir gurubunu ifade derken, en üst gelir gurubuna verilen kart gold veya platin kart olarak tanımlanmaktadır.⁶⁸

5.8.3 Debit Kart/ ATM Kartı/Banka Kartı/EFTPOS

Satış noktalarında elektronik fon transferi (EFTPOS) birkaç yıldan beri ortaya çıkmıştır. Bu sistem ATM makineleri ile aynı işlevi görmektedir. Müşteriye tanınan belirli günlük para çekme limitiyle sınırlı olarak nakit çekimine izin verilmektedir. Bu sistemde kart limitinin aşılmasına sistem izin vermemektedir.

⁶⁶ Eyyüp Yılmaz, **Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri**, İstanbul: Türkmen Kitapevi, 2000, s.8

⁶⁷ Çeker, s.1, Aktaran: Yılmaz, s.10

⁶⁸ Yılmaz, s. 16

5.8.4 Çek Kartı /Eurocheque Kart/ Garantili Çek Kartı

Bankaların daha çok kurumsal bankacılık işlemleri yapan ve ticari hesabı bulunan müşterilerine verdikleri çek kartları, bu kartın hamillerinin keşide etmiş oldukları çeklerle ilgili olarak belirli tutarda ödeme garantisi verilen kartlardır. Bu kartlar bir çeşit çek kart niteliğinde olup, özellikle Avrupa ve Batı Akdeniz ülkelerinde kullanılmaktadır. Bu kart ile kart sahipleri sisteme dahil bulunan ülkelere gerek banka şubeleri gerekse ATM'lerden nakit para çekebilmektedirler.

5.8.5 Co Branded Card/Ortak Kart/Affinity Card/Mağaza Kartı

Perakendeci firmaların sağladığı bir kredi kartı hizmetidir. Bu tür kart uygulamalarında, bankalar veya diğer mali kuruluşlar organizasyon ve idare konularında katkıda bulunabilirler. Gerek kredi limiti tespiti, gerekse uygulanacak faiz konusunda mağazalar arasında birlik yoktur. Ülkemizde büyük mağazaların veya mağazalar zinciri bulunan tüm kuruluşların kartları mevcuttur. Örnek olarak; Beymen Kart, Vakko Kart, Çarşı Kart, İgs Kart, Adela Kart vs mağazaların kartlarıdır. Co-branding'in başarılı olması için diğer önemli nokta, kart hamiline somut bir yarar sunulmasının gerekliliğidir. Aksi takdirde programlar uzun soluklu olamamaktadır.⁶⁹ Affinity kartlar ise, ortak kartların bir başka türü olarak, bankalar tarafından özel bir grup insan ya da kuruluş için çıkarılmaktadır. Örnek olarak; Vakıf, dernek, spor kulüpleri için çıkarılan kartlardır

5.8.6 Smart Kart/Akıllı Kart/Chip Kart

Manyetik bantlı tüm kartlara alternatif olarak geliştirilen bu kart yeni yüzyılda en çok kullanılacak kart türü olacaktır. Smart kart, plastik kart üzerinde manyetik bant yerine yarı iletken chip'ler (küçük bilgisayar denilebilir) taşıyan kart olarak tanımlanabilir. Karta akıllı denmesinin sebebi bu chiptir.

⁶⁹ Europay International Haberler, **Co-Branding-Ortak Kartlar**, (Ekim/Aralık 1997), Sayı 9, s.1 Aktaran: Yılmaz, s. 14

Bu mekanizma sayesinde kart herhangi bir yerde alışveriş yaparken kullanıldığında işlem yapıp yapmayacağına karar verir. Bu kartlarla işlemler daha hızlı, daha güvenli ve çok amaçlı yapılabilmektedir.⁷⁰

5.8.7 Sanal Kart(Virtual Kart)

Kart ihraç eden kuruluşların, müşterilerinin internette alışveriş yaparken, güvenlik ve dolandırıcılığa karşı önlem olarak kullanmaları için verdikleri kartlardır. Bu kartlar fiziki bir kart olmayıp, bankaların müşterilerine verdikleri şifre veya yazılı bir belge ile kullandıkları kartlardır. Müşteriler bu kartları internet, mail order veya telefon order vasıtasıyla kullanırlar.⁷¹

Yukarıda kullanıma alanlarına göre yapılan ayrıntılı sınıflamayı, bir başka açıdan ve daha sadeleştirilmiş olarak, kullanım amaçları itibarıyla aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür.

5.9 Kullanım Amaçlarına Göre Kartlar

a) Kredi Kartlar: Bankalar ve mali kuruluşlarca çıkarılan ve hamilen belli bir limit dahilinde nakit çekme ve alışveriş olanağı tanıyan Visa ve Mastercard gibi kartlardır.

b) Ödeme Kartları: Yıllık belli bir aidat ödenerek, limitle bağlı olmaksızın anlaşmalı işyerlerinden harcama olanağı veren ve kararlaştırılan dönem sonuna kadar ödeme yapılan Diners Club ve American Express gibi kartlardır.

c) ATM Kartları: Otomatik para çekme makineleri vasıtasıyla, hamilin hesabındaki paraya çekmek için kullanılan kartlardır.

d) Çek Kartları: Ticari mevduat sahiplerinin belli bir miktara kadar keşide ettikleri çeklerin banka garantisinde olduğunu gösteren kartlardır.

⁷⁰ Yılmaz s. 15

⁷¹ Yılmaz, s. 16

e) Euro Cheque Kartları: Avrupa ve Akdeniz ülkelerinde Mevduat sahiplerinin belli bir miktara kadar keşide ettikleri yp çeklerin banka garantisinde olduğunu gösteren kartlardır.

5.10 Ödeme Sistemleri Açısından Kartlar

Kart temeline dayanan belli başlı altı ödeme sistemi vardır. Bunlardan ikisi seyahat ve eğlence kartı sistemi (American Express ve Diners Club), ikisi banka kredi kartı sistemi (Mastercard ve Visa) ve ikisi de uluslararası çek sisteminden (Eurocheque ve Postcheque) meydana gelmektedir.⁷²

A) American Expres: Ödeme sisteminde ürün olarak Kredi Kartları ve Seyahat Çekleri bulunmaktadır.

B) Diners Clup: Ödeme Sisteminde sadece Kredi Kartları ürünü bulunmaktadır

C) Visa / Mastercard: Mastercardın ödeme sistemindeki ürünleri Kredi Kartları, Borç Kartları (Ödeme Kartları) ve ATM Kartları'ndan oluşmaktadır.

Visa ise, ödeme sisteminde en yaygın ürüne sahip bir kuruluştur. Visa Kredi Kartı ürünleri, Visa Klasik Kredi Kartları sınıfında, Demostic Classic Kredi Kartları ve Uluslararası Classic Kredi Kartları'ndan ve Visa Premier (Gold) Kredi Kartlarından oluşmaktadır.

Visa Elektron Kredi Kartı, para transferini sağlayan bir ATM kartıdır.

Visa Ödeme Sistemlerinin Kâğıt Para Belgeleri ise, standart limitli seyahat çeki olarak kullanılan Visa Travellers Check ve peşin ödeme yapılan seyahatlerde gidilen yerde nakit ödeme yerine kullanılan Visa Travel Voucher'dan oluşmaktadır.

D) Euro Cheque: Belli bir zaman içinde kullanılmak üzere düzenlenen çeklerdir. Güvenliği sağlamak için, çeke sahip olan kişiye verilen E-Card ile birlikte kullanılır.

⁷² Pelin Alpergin, **Bireysel Bankacılık**, TBB Yayını, Yayın No:160 Ankara: 1990 s.24 Aktaran: Çırpan, s.55

E) Postcheque: Avrupa ve Akdeniz’de kıyısı olan yaklaşık 40 ülkede, posta hesabı üzerine keşide edilen çeklerle kullanılan bir ödeme türüdür.

5.11 Visa ve Mastercard Kredi Kartları

Halen çok yaygın olarak kullanılan, visa ve mastercard kredi kartlarının özellikleri aşağıda belirtilmektedir.

5.11.1 Visa Kredi Kartının Özellikleri

Visa kredi kartı, ilk olarak 1950’li yılların sonlarında Bank of America’nın kendi bünyesinde geliştirmiş olduğu bir kredi kartı olup, 1977 yılında (Visa International Service Association) adını almıştır. Dünyada 21 000 adet üye finansal kuruluş tarafından 2 milyara yakın kartla hizmet sunmaktadır. Visa kartlarının sağ üst veya sağ alt bölümünde mavi, beyaz ve altın renkli şeritlerden oluşan ve ortasında Visa yazılı amblem, bu amblemin altında, üzerinde güvercin resmi yer alan üç boyutlu resim (hologram) bulunmaktadır.

Kart üzerinde, kabartma tekniği ile basılmış kart numarası yer almaktadır. Visa kartları mutlaka 4 rakamı ile başlar ve 16 haneli rakam grubundan oluşur. Kabartmalıkart numarasının altında kart numarasının ilk dört rakamı ile kartın geçerlilik tarihi ve kart hamilinin adı ve soyadı yazılıdır.

Geçerlilik tarihi, kartın kullanılabileceği son günü göstermektedir. Örneğin son kullanma tarihi 10 / 05 ise, “ 10 ” Ekim ayını, “ 5 ” ise 2005 yılını belirtmektedir. Geçerlilik süresi bu şekilde belirtilmiş olan bir kart 2005 yılı Ekim ayının son gününe kadar kullanılabilecektir.

Geçerlilik tarihinin yanında yine kabartma olarak standart kartlar için özel V harfi bulunmakta, “ V ” harfi Visa için özel dizayn edilmiş bir karakter olup “ Uçan V ” olarak tanımlanmaktadır. Kartın arka yüzeyinde ise manyetik bant ve imza bandı yer alır.

5.11.2 Mastercard Kredi Kartının Özellikleri

Mastercard'ın 210 ülke ve bölgede yaklaşık 25 000 den fazla üye banka ve finans kuruluşu tarafından 22 milyon işyerinde, yaklaşık 1,7 milyar adet kartla hizmet sunmaktadır.

Mastercard kredi kartlarının, sağ üst veya sağ alt köşesinde çerçeve içerisinde iç içe geçmiş iki dünya hologramı ile altında iç içe geçmiş iki daire şeklinde Mastercard sembolü ve üzerinde Mastercard yazısı bulunmaktadır.

Kart üzerinde, 5 ile başlayan 4'erli 4 gruptan oluşan 16 haneli kart numarası kabartma tekniği ile yazılmıştır. Kabartmalı kart numarasının altında kart numarasının ilk dört rakamı ile kartın geçerlilik tarihi ve kart hamilinin adı ve soyadı yazılıdır.

Kartın arka yüzeyinde ise manyetik bant ve imza bandı yer almaktadır.

5.12 Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması

Dünyadaki kredi kartı sistemi, kart çıkaran kuruluşların bir lisans sözleşmesi ile, isim hakkı imtiyazının devri şeklinde uygulanmaktadır. Dünyada söz sahibi olan kuruluşlar, belli özelliklere sahip banka veya finansal kuruluşlara kredi kartı çıkarma izni vermektedirler. Bu süreç, aşamaları itibariyle öncelikle bir lisans sözleşmesi ile başlamaktadır.

5.12.1 Lisans Sözleşmesi

Uluslararası kredi kartı kuruluşları, kredi kartı çıkarmak isteyen her mali kuruluşa veya bankalara izin vermemektedirler. Bu kuruluşlar talepli olan bankaların mali bünyelerini incelemekte ve uygun gördüklerine kart çıkarma izni vermektedirler. Mali bünyeleri sorunlu olan bankalar hariç, gerek gördüklerinde söz konusu bankalardan teminat talep etmektedirler. Visa veya Master Card logolu kart çıkarabilmek için, bankalar bu kuruluşlarla lisans sözleşmesi imzalanmak durumundadırlar. Bu sözleşme, uluslar arası kart kuruluşu ile kart ihraç edecek banka arasındaki hakları ve sorumlulukları düzenlemektedir.

Uluslararası kart çıkaran kuruluşlar aşağıdaki gibidir.

1-Visa İnternational

2-Mastercard International Inc. Eurocard

3-American Express

4-Japan Credit Bureau

5-Diners Club

Söz konusu kuruluşlar aynı zamanda yurtdışı kredi kartları ile ilgili takas işlemine de aracılık etmektedirler. Gerek ülkemizde kredi kartı pazarlayan kuruluşlarınca verilip yurtdışında kullanılan ve gerekse yurtdışında kredi kartı pazarlayan kuruluşlarca verilerek ülkemizde kullanılan kartlardan kaynaklanan borç ve alacaklar, yukarıda yer alan kart çıkaran kuruluşların bünyelerinde yer alan takas sistemi izlenmekte ve kart hamilinin kuruluşunca ödenmesi sağlanmaktadır.

5.12.2 Kart İhracı

Kart basım izni verilecek bankanın, söz konusu kartları basabileceği teknolojik yatırımın, uluslar arası standartlara uygunluğunun testi ve onaylanmasını takiben kart basılmasına geçilir. Kartın sahibi olan kuruluş, ilgili bankayı tanımlayıcı bir BIN / Prefix numarası vermektedir. Verilen 6 numara o bankayı tanımlamakta olup, aynı zamanda kullanılan kartların o banka tarafından basıldığını belirtmektedir.

Üretilen kredi kartları ve ATM kartları, diğer banka Pos ve ATM sistemlerinde de kullanılacağından, sisteme dahil olan tüm bankaların, Bankalar arası Kredi Kartları Merkezi ile de üyelik ve hizmet sözleşmesi imzalamaları gerekmektedir.

Kredi kartları ve banka kartlarının basımı, bilgilerin kart üzerine yüklenmesi, hamillerine postalanması, ekstre basımı ve postalanması gibi konularda Anadolu Kredi Kartları A.Ş. hizmet vermektedir. Kredi kartı sistemi kurma maliyetlerini yüksek bulan bankalar, bu hizmeti söz konusu şirketten almaktadırlar. Bazı bankalarda kendi bünyelerinde yürüttükleri faaliyetlerinin bir kısmı için Anadolu Kredi Kartları A.Ş. den yazılım desteği almaktadırlar.

Kredi kartı ve banka kartı basımında kullanılan teknik ekipmanlarının büyük bir kısmı yurtdışından ithal edildiğinden, belli bir maliyeti gerektirmektedir. Bu maliyeti mali bünyeleri itibarıyla yüksek bulan küçük bankalar, banka kartı ve kredi kartı konusunda Anadolu Kredi Kartları A.Ş.den hizmet satın almaktadırlar.

5.13 Kredi Kartı Uygulaması

Kredi kartı uygulamasında kredi kartının hukuki niteliği ile kıymetli evrakla ilişkisi üzerinde durularak konu incelenecektir.

5.13.1 Kredi Kartının Hukuki Niteliği

Kredi kartı, kart hamiline üye işyerlerinden nakit para ödemeksizin mal ve hizmet satın alabilme yanında banka şubeleri ve ATM'lerden (Automatic Teller Machines) nakit para çekilme olanağı veren bir araçtır.

Kredi kartları başlıca üç ana fonksiyona sahiptir.⁷³

- Mal ve hizmet için ödeme aracı,
- Nakit temin etme aracı,
- Devamlı nitelikli bir kredi kaynağı işlevleridir.

Kredi kartı reşit ve mümeyyiz olan ve bankada kredi değerliliği bulunan kişilere verilmektedir. Ancak mülkiyeti bankaya ait olup, kartın kullanımı da, kart ile ilgili sözleşme hükümlerine tabidir. Bu husus kredi kartının arka yüzünde de "Kartın kullanılması kart ile ilgili sözleşmenin hükümlerine tabidir. Bu kart... Bankasının malıdır. İstenildiğinde iade edilmesi zorunludur." şeklinde belirtilmiştir. O halde, kartın amacı dışında kullanılması ya da kart hamilinin kredi değerliliğini kaybetmesi halinde, banka kartı geri isteyebilecektir.

Mal ve hizmet alımında para yerine kullanılması nedeniyle, kıymetli evrak hukuk ile yakın ilgisi olan kredi kartının, bir kıymetli evrak türü olan "senet" kavramı

⁷³ Ian Lindsey, "Credit Cards, The Authoritative Guide to Credit and Payment Cards, Rushmere" Wynee Ltd., 1st P.Bedfordshire, England,: 1994 Aktaran : Yılmaz, s.12

ile ilişkisi üzerinde durulması gerekmektedir. Kredi kartında kartı çıkaran kurum, bu kartla yapılacak alışveriş bedellerinin kendisi tarafından ödeneceğini beyan etmektedir. Kredi kartının ihtiva ettiği bu irade açıklaması onun senet niteliğinde olduğunu göstermektedir.

5.13.2 Kredi Kartının Kıymetli Evrakla İlişkisi

Kıymetli evrak hukukunda, bir borcun / alacağın senet veya senet hükmünde bir belge ile ispatı söz konusudur. Türk Ticaret Kanunu 557. maddesinde “kıymetli evrak öyle bir senettir ki, bunlardan mündemiç olan hak senetten ayrı olarak dermeyen edilmediği gibi, başkalarına da devredilemez.” hükmü ile kıymetli evrakların hukuki niteliği ifade edilmektedir. Bu durumda bir belgenin kıymetli evrak özelliği taşıması için;

- a) Senet şeklinde olması,
- b) Hakkın bu senede bağlanmış olması,
- c) Bu hak ile senet arasında ilişki bulunması şartlarını taşıması gerekmektedir.

Senet bir alacak hakkını gösterdiği halde, kredi kartı alacak hakkını gösteren bir belge değildir. Bu ilk husus, kredi kartını senetten ayıran en önemli özelliklerden biridir. ⁷⁴

İkinci husus hakkın senede bağlanması durumu itibarıyla, kredi kartı ile mal veya hizmet alımı yapmak hamil açısından bir hak ve üye işyeri açısından da bir borç olarak değerlendirilemeyecektir. ⁷⁵

Üçüncü husus, hak ile senet arasındaki ilişkide hakkın talebi için senedin iadesi ve bedelinin tahsili söz konusudur. Oysa kredi kartı ile işlemin oluşması için, mal veya hizmet sunulan yerde bırakılarak mal ve hizmet alımı söz konusu değildir. Kredi kartı gerekli kontroller için ilgili işyerine sunulmakta, işlemlerin tamamlanmasından sonra da

⁷⁴ Çeker, s.36, Aktaran: Yılmaz, s.126

⁷⁵ Çeker, s.37, Aktaran: Yılmaz, s.126

hamiline iade edilmektedir. Kıymetli evrak ibraz edildiğinde ise, bedeli ödenir ve alıcıya iade edilmez.⁷⁶

Kredi kartı senette olduğu gibi bir defa kullanılan bir ödeme aracı olmayıp, kredi değerliliğine bağlı olarak sürekli kullanılabilen modern bir ödeme aracıdır. Bu nedenlerle, belirtilen ticari ilişkilerde kullanılan kıymetli evrak “senet” ile kredi kartı arasında, ödeme aracı olmaları itibarıyla bulunan ortak görüntü, hukuki açıdan aynı benzerliği taşımadığı anlaşılmaktadır.

Kredi kart kullanılması ile oluşan imzalı belge, mal ve hizmet alındığının ispatını sağlayan bir belgedir. Zaten belge üzerinde “...tutar karşılığı mal veya hizmeti aldım.” ifadesi yer almaktadır. Bu belge ile kart hamili kendi bankasına mal veya hizmet bedeli olan parayı, mal veya hizmeti satan/sunan kişiye ödenmesi talimatını verir. Kredi kartları, bu yönüyle çeke alternatif olarak düşünülebilecek çağdaş bir ödeme aracıdır.

5.14 Kredi Kartı Alınması

Bankalardan kredi kartı talep eden kişilerin, 18 yaşını bitirmesi, Türkiye’de ikamet etmesi, borç ve taahhütlerine bağlı olması, negatif kaydının bulunmaması (icra takibi, açık protesto veya çek yasağı)ve harcamalarını karşılayacak gelirlerinin bulunması şartları aranmaktadır.⁷⁷

Kredi kartı almak için banka şubelerine başvuran kişilerin, öncelikle kredi kartı başvuru formunu doldurarak kişisel ve mali bilgilerini bankaya bildirmesi gerekmektedir.

A) Müşteri Limiti

Kart limiti, kredi kartı ile yapılabilecek azami harcama tutarını belirleyen sürekli (rotatif) bir limittir. Nakit çekme de müşterinin limiti içinde olup, limiti müşterinin kredi değerliliğine göre belirlenir. Bir hesap kesim dönemi içinde alışveriş ve nakit çekme tutarları toplamının (yurtdışı dahil) kart limitini aşmaması gerekir.

⁷⁶ Çeker, s.37, Aktaran: Yılmaz, s.126

⁷⁷ TBB Temel Bankacılık İşlemleri Bilgileri , <http://www.tbb.org.tr> (30.04.2005)

Ekstrede gösterilen borç ödendikçe risk azalır ve boşalan limit tekrar kullanılır. Bankalarca kredi değerliliği bulunan tüm müşterilere kart limiti tahsis edilebilir.

B) Ödeme Esasları

Kart hamilleri peşin ödeme veya kartı veren kuruluşun imkan sağlaması halinde ekstre borcunun taksitlendirilmesi gibi iki ödeme seçeneğinden birini seçme hakkına sahiptir. Son ödeme tarihi kişilerin ödeme tercihleri doğrultusunda bankadan bankaya değişmektedir. Kart sahipleri harcamalarını bankalarca gönderilen aylık hesap özetleri (ekstreler), otomatik para çekme makineleri ve diğer hizmet kanallarından (telefon, internet bankacılığı vb.) takip edebilir.

Devletleri doları olarak yapılması bankadan bankaya değişebilmektedir. Bu husus, aynı zamanda imzalanan sözleşme veya taahhütnamede de yer almaktadır.

Müşterinin talebi ve bankanın uygun görmesi halinde kredi kartı harcamaları kredilendirilebilir.

Müşterilere gönderilen ekstrede yer alan harcama tutarının (alışverişten oluşan borç) tamamının, ekstre son ödeme tarihine kadar ödenmesi halinde herhangi bir faiz tahakkuku yapılmaz.

Kart harcamalarının belirli bir yüzdesini (hesap özetlerinde ödenmesi gereken en az tutar) ödeyerek kalanını kredilendiren kart sahiplerinden, takip eden hesap döneminde kredi faizi talep edilir. Hesap özetinde belirtilen ödenmesi gerekli tutarın son ödeme tarihinden sonraki bir tarihte ödenmesi halinde gecikme faizi, müşterilerin kendilerine tahsis edilen kredi kartı limitleri üzerinde harcama yapmaları halinde aşan kısma limit aşım ücreti uygulanır.

- Kredilendirilen harcamalar için uygulanacak kredi faizi oranı,
- Son ödeme tarihine kadar ödenmeyen tutarlar için talep edilecek gecikme ücreti,

- Kredi kartı limitleri üzerinde yapılan harcamalar için tahsil edilecek limit aşım ücreti,
- Kartın ilk verilişinde yıllık, yenilenmesinde ve nakit çekilişlerde talep edilecek komisyon ve ücretler,

İmzalanan taahhütname veya sözleşmede yer alır ve bankadan bankaya değişir.

5.15 Kredi Kartı Uygulamasında Taraflar Arasındaki İlişkiler

Üye işyeri ile kartı çıkaran banka arasındaki ilişki yazılı bir anlaşmaya dayanmaktadır. Aralarındaki anlaşma, önce icap yani teklif ile bu teklife uygun davranış yani kabul aşamalarından geçerek gerçekleşmektedir. İmzalanan sözleşmede, tarafların birbirlerine karşı hakları ve yükümlülükleri yer almaktadır.

Üye işyeri satış bedelini sözleşmede belirtilen şekilde ve tarihte alacaktır. Bu durumda, üye işyeri, harcama belgesi ibrazı karşılığında kendisine ödenmesi ifası uğruna, bedelini almadan malın teslimini sağlamaktadır. Kart bankası bedeli ödemezse, üye işyeri edimini yerine getirdiğinden hamile başvurabilecektir. Bu nedenle işyeri ve kurum arasındaki ilişki “ifa uğruna edim” şeklinde nitelendirilmektedir.⁷⁸

Kredi kartı uygulamasında kredi kartını pazarlayan kurum, kredi kartı ile satış yapacak üye işyeri ve kredi kartı hamilinden oluşan taraflar arasındaki haklar ve yükümlüler sırasıyla incelenecektir. Öncelikle kredi kartını çıkaran kurum ile üye işyeri arasında ilişki üzerinde durulacaktır.

5.15.1 Kredi Kartı Çıkaran Kurum İle Üye İşyeri Arasındaki İlişki

- Kredi kartı çıkaran kurumun hakları
- Kredi kartı çıkaran kurumun yükümlülükleri
- Üye işyerinin hakları
- Üye işyerinin yükümlülükleri

⁷⁸ Sedat Yetim, **Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri**, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No:69, Ankara: 1997, s.37

Taraflar arasında imzalanan sözleşmede yer alan hükümler itibarıyla, kredi kartını çıkaran kurum ile üye işyeri arasındaki ilişkilerde yükümlülükler ve sorumluluklar aşağıdaki işlevleri kapsamaktadır.⁷⁹

A) Kredi kartı çıkaran kurumun yükümlülükleri

- 1 Harcama bedellerini komisyon düşüldükten sonra ödemek,
- 2 Üye işyerine yazılımı ile imprinter veya pos cihazı vermek,
- 3 Sistemin işlemesi için gerekli belgeleri vermek,
- 4 Hesap özetleri göndermek,
- 5 Kartlara limit uygunluğu vermek,
- 6 Kaybolan veya çalınan kartları (BUL) Birleşik Uyarı Listesine kaydetmek.

B) Kredi kartı çıkaran kurumun hakları

- 1 Harcamalar üzerinden komisyon almak,
- 2 Bloke edilen mevduatı süre sonuna kadar tutmak,
- 3 Yükümlülüklerini yerine getiremeyen üye işyerinden bunun tazminini istemek,
- 4 Üye işyerinden giriş ve yıllık komisyon almak.

C) Üye işyerinin yükümlülükleri

- 1 Alışverişlerde kredi kartını kabul etmek,
- 2 Kartın geçerliliğini kontrol etmek,
- 3 İhtiyaç duyulması halinde kart hamilinden kimlik ibrazı istemek,
- 4 Kartı pos cihazı üzerinden geçirmek suretiyle limit uygunluğu almak,

⁷⁹ Yetim, s.128

- 5 Kartın yasaklı olup olmadığını kontrol etmek,
- 6 Peşin satış fiyat ve koşullarını kredi kartı ile de sağlamak,
- 7 Harcama belgelerini kararlaştırdıkları sürede belge ibraz etmek,
- 8 Pos veya imprinteri özenli kullanmak.

D) Üye işyerinin hakları

- 1 Gerekli teçhizatı istemek,
- 2 Komisyon düşüldükten sonraki harcama bedellerini talep etmek,
- 3 Hesap ekstrelerini istemek,
- 4 Yurtdışı harcamalarında döviz alım belgesi istemek.

5.15.2 Kredi Kartı Hamili İle Üye İşyeri Arasındaki İlişki

Kart hamili ile üye işyeri arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. İlişki banka ile üye işyeri arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Kart hamili limiti yeterli olduğu kadar mal ve hizmeti kredi kartı ile talep etmekte, üye işyeri de bunu karşılamaktadır.

Üye işyeri nakit satış halinde uyguladığı fiyatı, aynı şekilde kart hamiline de sağlayacaktır. Ülkemizde kar marjı düşük olmasından dolayı, sadece petrol istasyonları (benzinlik) komisyonlarını fiyatlara yansıtabilme olanağına sahiptir. Bunun dışında üye işyeri satış fiyatına, bankasına ödediği komisyonu yansıtmaya imkânı bulunmamaktadır. Bu uygulama tamamıyla yasaklanmıştır. Üye işyerleri, yapılan kampanyalar dolayısıyla kart hamillerine taksitli satış imkânları da sunmaktadırlar. Ancak, kartı olmayan müşterilere taksit imkânı sunulmasında tahsil belirsizliği olmasına karşın, kart hamilleri için böyle bir sorun bulunmamaktadır. Banka, uygulamada ya vadeye bağlı komisyon alınması veya vadeye bağlı bloke sistemi ile üye işyerine ödeme yapmaktadır.

5.15.3 Kredi Kartı Çıkaran Kurum İle Kart Hamili Arasındaki İlişki

- Kredi kartı çıkaran kurumun hakları
- Kredi kartı çıkaran kurumun yükümlülükleri
- Kart hamilinin hakları
- Kart hamilinin yükümlülükleri

5.15.3.1 Kredi Kartını Çıkaran Kurum Açısından

Kredi kartı çıkaran kurum ile kart hamili arasındaki ilişki hukuki bir ilişkidir. Kredi kartı çıkaran kurumun icabını, yani teklifini hamilin kabul etmesiyle ilişki başlamaktadır. Aralarında imzalanan sözleşme ile bu ilişki şekillenmektedir. Bu ilişkide doğal olarak taraflara bazı haklar ve sorumluluklar yüklenmektedir. Kredi kartı kurumu hamile karşı bir hizmet yükümü altındadır. Bu nedenle Borçlar Kanununun Hizmet Akdi ile ilgili hükümleri, ilgili olduğu oranda ilişkiye uygulanacaktır.⁸⁰

Bu ilişkide kart hamili ise, kredi kartını kullanırken ödeme gücü içinde kalmak için gerekli özeni ve basireti göstermek durumundadır.

A) Kredi Kartı Çıkaran Kurumun Yükümlülükleri

- 1 Harcamalara ilişkin hesap özeti göndermek,
- 2 Kredi kartı harcamaları tahsil etmek,
- 3 Kartın kullanımı için üye işyerleri bulmak,
- 4 Nakit para çekilebilmesi için şifre vermek,
- 5 Ödememe halinde hamili uyarmak,
- 6 Kartın kaybolması durumunda tekrar kullanılmasını engellemek,
- 7 Kart hamilinin kredi değerliliğini denetlemek,
- 8 Kayıp çalıntı kart bilgilerini kullanıma açmak.

⁸⁰ Yetim, s. 37

B) Kredi Kartı Çıkaran Kurumun Hakları

- 1 Kart ücreti ve yenileme ücreti almak,
- 2 Limit aşımı ücreti talep etmek,
- 3 Harcama bedellerini üye işyerinin bankasına ödemek,
- 4 Ödenmeme halinde kartın kullanımını yasaklamak,
- 5 Geç ödeme durumunda faiz almak,
- 6 Nakit para çekiminde faiz ve komisyon almak.

C) Kart Hamilinin Yükümlülükleri

- 1 Harcama bedellerini ödemek,
- 2 Kaybolan kartı süresinde bildirmek,
- 3 Sözleşme (ikametgâh, gelir, vb.) bilgilerindeki değişikliği bankaya bildirmek,
- 4 Kart limiti içinde harcama yapmak,
- 5 Kartı başkasına kullandırmamak,
- 6 Şifre gizliliğine uymak,
- 7 Gerekğinde kimlik ibraz etmek.

D) Kart Hamilinin Hakları

- 1 Kartla, nakit ödemedi alışıveriş yapmak,
- 2 Kart ile nakit para çekmek,
- 3 Hesap ekstresini talep etmek,
- 4 Şifre istemek.

5.15.3.2 Taraflar Açısından Kredi Kartının Yarar ve Sakıncaları

Kartı çıkaran kurum, üye işyeri ve kart hamili kredi kartı ile yapılan işlemlerden belli faydalar sağlamaktadırlar. Ancak aynı taraflar bu faydalanma için belli ölçüde bir bedel de ödemek durumunda kalmaktadırlar. Tarafların kredi kartının kullanılmasından elde ettikleri faydalar ve kartın kullanımı ile oluşacak sakıncalar şöyle sıralanabilir.⁸¹

A) Kart Hamili Açısından Kredi Kartının Faydaları

- 1 Saygınlık,
- 2 Nakit kredi olanağı,
- 3 Nakit taşıma sorumluluğundan kurtulma,
- 4 Faizsiz kredi olanağı ve vadeye kadar harcama miktarını değerlendirme,
- 5 Alternatiflere göre daha kolay kullanım(çekte adet sınırı),
- 6 Yurtdışında kullanımlarda döviz taşımama,
- 7 Acil durumlarda ATM'lerden nakit çekebilme,
- 8) Kaybolma ve çalınma durumunda sistem dışı olabilme,
- 9 İndirim ve taksit gibi promosyonlardan faydalanma,
- 10 Diğer bankacılık işlemlerinde kolaylık,
- 11 Kaybolma ve çalınmaya karşı sigorta güvencesi.

⁸¹ Yılmaz, s. 24

B) Üye İşyeri Açısından Kredi Kartının Faydaları

- 1 Alışveriş kolaylığı ve harcama eğilimi artışı nedeniyle satışların artması,
- 2 Nakit taşıma riskini azaltma,
- 3 Müşteri artışı,
- 4 Satışlarda % 100 tahsil imkânı,
- 5 Ödeme gücü yerinde müşterilerle karşılaşma,
- 6 Ücretsiz reklâm.

C) Kredi Kartı Çıkaran Banka Açısından Kredi Kartının Faydaları

- 1 Kart ücreti ve yenileme ücreti,
- 2 Takas komisyonu,
- 3 Hesaptan yapılacak ödemelerle vadesiz mevduat yaratma,
- 4 Üye işyeri komisyonu- Doğrudan komisyon kesilerek gelir sağlama,
 - Dolaylı olarak bloke ile faiz ödenmeyen vadesiz mevduat elde etmek,
- 5 Borç bakiye faizi,
- 6 Limit aşım ücreti,
- 7 Geç yatırma ücreti,
- 8 Yüksek faiz oranı,
- 9 Riski dağıtma,
- 10 Ücretsiz reklâm.

D) Kredi Kartı Kabul Eden Banka Açısından Kredi Kartının Faydaları

- 1 Üye işyeri komisyonu,
- 2 Bloke mevduata vadesiz mevduat faiz geliri,
- 3 Komisyon dışındaki bakiyenin kullanım olanağı.

E) Kredi Kartı Kurumları Açısından Kredi Kartının Faydaları

- 1 Prestij,
- 1 Tanırlılık,
- 3 İsim hakkı komisyonu.

F) Kart Hamili Açısından Kredi Kartının Sakıncaları

- 1 Aidat ücreti,
- 2 Yenileme ücreti,
- 3 Harcama eğilimindeki artış,
- 4 Komisyonun fiyatlara ilavesi,
- 5 Ayıplı mala karşı ödeme zorunluluğu,
- 6 Faiz ödemek durumunda kalınması,
- 7 Kaybolma ve çalınma riski.

G) Üye İşyeri Açısından Kredi Kartının Sakıncaları

- 1 Komisyon ödenmesi,
- 2 Kar marjı düşük işletmelerde sorunlar,
- 3 Tahsile kadar geçen zaman kaybı,

4 Bazı durumlarda sistemin sadece bir kartı kullanmaya zorlaması,

5 Sahte, kayıp, çalıntı, limit aşımı ve geçerlilik süresinin kontrol edilmesi.

H) Kredi Kartı Çıkaran Banka Açısından Kredi Kartının Sakıncaları

1 Alacağın tahsil edilememe olasılığı,

2 Sabit yatırıma karşın sistemin oturmaması,

3 Sahte ve çalıntı kart kullanılması,

4 Uzmanlaşmış eleman istihdamına bağlı olarak ücret giderlerinde artışa sebep olması.

J) Kredi Kartı Kabul Eden Banka Açısından Kredi Kartının Sakıncaları

1 Yeterli istihbarat ve analiz yapılamadan üye işyerinin seçilmesi,

2 Üye işyerinin müşteriden ilave komisyon talebi,

3 Sahte veya çalıntı kart ile dolandırıcılık yapılması.

5.16 Kredi Kartlarında Dolandırıcılık

Kredi kartlarında son yıllarda çok sık rastlanan dolandırıcılık yöntemleri ise aşağıda belirtilmektedir.⁸²

1 Kayıp / Çalıntı Kart Kullanımı: Kart hamilinin kartını kaybetmesi/çalması halinde, kartın kötü niyetli kişiler tarafından kullanılması şeklinde oluşmaktadır.

2 Ele Geçmeyen Kartlar: Kart hamilinin müracaatı sonucu banka tarafından çıkartılan kartlar posta, özel kargo şirketleri ve banka şubesi aracılığı ile kart hamiline gönderilmektedir. Kartı ele geçiren kişilerin, arkasını imzalayarak başkasının kartını işyerlerinde kullanması şeklinde oluşmaktadır.

⁸² **Kredi Kartlarında 10 Dolandırıcılık Yöntemi** Hürriyet Gazetesi 05.10.1998, Aktaran: Yılmaz, s. 117

- 3 Sahte Müracaat: Kötü niyetli kişilerin, banka ve kart çıkartan kuruluşlardan sahte belgelerle kredi kartı alarak, nakit avans çekmek, alışveriş yapmak ve yüksek meblağlarla harcamalarda bulunmaları şeklinde oluşmaktadır.
- 4 Boş Plastik (White Plastic): Boş plastik plakalar üzerine kabartma olarak basılan gerçek kredi kartı numaraları, işyerlerinde imprinter cihazı ile satış belgesi üzerine aktarılarak bankadan tahsil edilmesi şeklinde oluşmaktadır.
- 5 Değiştirilmiş Kart: Kredi kartlarının üzerinde kabartma numaralar kesilerek değiştirilmekte veya ütülenerek yerine yenisi basılmaktadır. Bu türden değiştirilmiş kartlar imprinter cihazıyla işlem yapan işyerlerinde kullanılarak sahte işlem gerçekleştirilmektedir..
- 6 Sahte Kart: Çeşitli şekillerde üretilmiş kartın arkasında bulunan manyetik şerit “ encoder ” denilen bir cihaz ile kodlanarak içine elektronik yollardan kart bilgileri yazılarak kullanıma sunulur sahte işlem gerçekleştirilmektedir.
- 7 Manyetik Şerit Sahteciliği: Gerçek kartın manyetik şeridi silinerek manyetik şerit kodlayıcısı ile başka kart hamillerine ait bilgilerin tekrar kodlanmasıyla sahte işlem gerçekleştirilmektedir.
- 8 Kart Kopyalama (Skimming): Kartların arka yüzünde bulunan manyetik şerit bilgileri encoder cihazı aracılığı ile kopyalanarak sahte işlem gerçekleştirilmektedir.
- 9 Posta ve Telefon İle Yapılan Mal Siparişi Dolandırıcılığı: Kredi kart numarası kullanılarak posta ve telefon ile yapılan siparişlerde, önceden ayarlanmış bir adrese mail gönderilerek sahte işlem gerçekleştirilmektedir.
- 10 ATM Dolandırıcılığı: Kötü niyetli kişiler, kart sahibini ATM cihazı ile işlem yaparken şifresini görmekte ve ardından kartın makine içine sıkışmasını sağlamaktadır. Bu şekilde elde edilen kartlarla kişilerin hesaplarından kendi iradeleri dışında paraları alınarak oluşturulmaktadır.

6. BİREYSEL KREDİLERİN SİSTEM İÇİNDEKİ YERİ

6.1 Bankaların Nakdi ve Gayri Nakdi Bireysel Kredileri

Tablo 23

Bankaların Bireysel Kredileri (Trilyon TL)

Bireysel Krediler	31.12.2000	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003	31.12.2004
Nakit Kredi	4.487.216	2.322.899	2.261.927	6.047.955	12.923.235
-Konut Krd.	611.532	448.193	458.810	871.720	2.641.244
-Taşıt Krd.	2.313.635	1.103.843	594.494	2.152.910	4.321.832
- Diğer Krd.	1.562.049	770.862	1.208.623	3.023.325	5.961.577
Gayri Nk.Kredi (Kredi Kartı)	2.040.962	2.445.456	4.089.933	6.557.774	10.059.338
Taksitli Kredi Kartı					3.693.818
Toplam Bireysel Kredi	6.528.178	4.768.356	6.360.860	12.625.729	26.846.337

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Banka Kredileri, <http://www.tcmb.gov.tr>(10.02.2005)

Ülkemizdeki bankalarca kullanılan nakit bireysel krediler ile kredi kartlarının borç bakiyesine ilişkin gelişmeler, rakamsal olarak yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Nakit Bireysel krediler, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sırasında azalmış, 2002 yılında da aynı düzeyde kalmıştır. 2003 yılında başlayan hızlı gelişme 2004 yılında da aynı şekilde devam etmiştir. Kredi kartının borç bakiyesi ile oluşan krediler ise, 2000 ve 2001 yıllarında aynı kalmış, 2002 yılından itibaren hızlı bir şekilde artmıştır. 2004 yılı verilerinde, önemli büyüklükte taksitli kredi kartı borç bakiyesi de oluşmuştur. Her iki kredi türündeki rakamlar, tablodan da görüldüğü gibi, çok hızlı bir gelişme içinde bulunmaktadır.

6.2 Bankaların Gayri Nakdi Bireysel Kredi Limit ve Riskleri

Bankalarımızca gayri nakdi bireysel kredi olarak, kredi kartlarına tahsis edilen limit ile oluşturulan kart alacakları (kredi tutarları) aşağıda belirtilmektedir.

Tablo 24

Bankaların Kredi Kartı Limit ve Riskleri (Milyon YTL)

Banka	Kart Limit	Kart Alacağı (Riski)	Limit / Alacak Oranı (%)
Yapı Kredi	4.975.0	2.383.6	47.9
Garanti Bankası	5.995.0	2.374.4	39.6
İş Bankası	4.058.0	1.341.8	33.1
Akbank	10.246.0	1.303.6	12.7
Hsbc Bank	2.783.0	824.5	29.6
Finansbank	1.708.0	725.8	42.5
Vakıfbank	2.143.0	516.8	24.1
Dışbank	3.213.0	470.4	14.6
Ziraat Bankası	724.0	260.5	36.0
Denizbank	773.0	219.4	28.4
Koçbank	821.0	203.1	24.7
Halk Bankası	477.0	152.0	31.9
Citibank	1.256.0	132.3	10.5
Oyakbank	559.0	92.2	16.5
Şekerbank	182.0	70.5	38.7

Teb	121.0	20.6	17.0
Tekstil Bank	74.0	16.0	21.6
Anadolu Bank	87.0	14.8	17.0
Tefken Bank	18.0	4.2	23.5
Turkish Bank	9.0	1.7	18.7
Mng Bank	3.0	0.9	30.6
Bank Europa	3.0	0.3	8.5
Toplam	40.228.0	11.129.3	27.7

Kaynak: Referans Gazetesi, 20.12.2004, TCMB Mevduat Bankaları Bilânçosu, [http://www.tcmb.gov.tr\(12.01.2005\)](http://www.tcmb.gov.tr(12.01.2005)), TBB MUY Kapsamında Kamuya Açıklamış Konsolide Mali Tablolar, [http://www.tbb.org.tr\(12.01.2005\)](http://www.tbb.org.tr(12.01.2005)).

30.09.2004 tarihine ilişkin olan bu verilere göre, bankaların kredi kartlarına tahsis ettikleri gayri nakdi limitler, toplam kredi hacminin yaklaşık % 53'ü büyüklüğündedir. Mevduat bankalarınca kredi kartları ile kullandırılan nakdi kredilerin tutarı, toplam bireysel kredilerin % 45' ini ve toplam kredilerinin ise yaklaşık % 15 ini oluşturmaktadır. Kredi kartlarının yapısı gereği, başlangıçta tahsis edilen limitler, gayri nakdi bir kredi olarak değerlendirilmektedir. Ancak, tablodan görüldüğü gibi, kredi kartlarına tahsis edilen söz konusu gayri nakdi limitlerin % 27,7'sinin, nakit kredi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu tutar içindeki taksitli kredi miktarının 31.12.2004 tarihi itibarıyla % 27'sini oluşturduğu, %73 lük bir bakiyeyi oluşturan 10.059.338.-YTL. lık kısmının ise, asgari ödeme ile sürdürülen nakit kredi olduğu anlaşılmaktadır.

Bireysel kredilerdeki söz konusu gelişmeler, nakdi bireysel kredi faiz oranları ile gayri nakdi bir kredi türü olan, kredi kartlarının borç bakiyesine uygulanan faiz oranları karşılaştırılarak değerlendirilmesine çalışılacaktır

6.3 Bankaların Nakdi ve Gayri Nakdi Bireysel Kredi Faiz Oranları

Tablo 24’de yer alan kredi kartı borç bakiyesi en fazla olan ilk 8 bankanın, 31.12.2004 tarihi itibarıyla nakdi bireysel kredileri aylık faiz oranları ile kredi kartları için uyguladıkları aylık faiz oranları, yıllık bileşik faiz oranlarıyla birlikte, aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 25

Bankaların Bireysel Kredi Faiz Oranları (%)

Banka Adı	Tüketici Krd. Cari Faizi	Tüketici Krd. Bileşik Faizi	Kredi Kartı Cari Faizi	Kredi Kartı Bileşik Faizi
İş Bankası A.Ş.	2.20	29.8	5.95	100,1
Akbank A.Ş.	2.35	32	6.25	107,0
Yapı ve KrediBankası	2.40	32.9	6.25	107,0
Garanti Bankası A.Ş.	2.30	31.3	5.95	100,1
Vakıfbank A.Ş.	2.30	31.3	5.75	95,6
Hongkong Shangia B C	2.35	32	4.99	79,4
Dış Ticaret Bankası A.Ş.	2.45	32.9	6.25	107,0
Finansbank A.Ş.	2.40	32.9	6.2	107,0

Kaynak: BDDK, Bankaların Kredi Kartı Faiz Oranları, Aralık 2004, <http://www.bddk.gov.tr> (10 Şubat 2005)

Tablodan da görüleceği gibi, bankalar gayri nakdi bireysel kredi türü olan kredi kartlarının borç bakiyesine, nakdi bireysel kredilere uyguladıkları faiz oranının yaklaşık iki katı oranında faiz uygulamaktadırlar. Bir başka anlatımla, bankalar ancak iki birim nakdi bireysel kredi ile 1 birim gayri nakdi krediden (kredi kartından) sağladıkları geliri sağlayabilmektedirler. Bu sonuca göre, bankalar daha fazla kredi kartı borç bakiyesi oluşturulmasına ilgi göstereceklerdir.

6.3.1 Bankaların Kredi Kartı Faiz Oranları

Tablo 26

Bankaların Kredi Kartı Faiz Oranları(%)

31.12.2004	Aylık Faiz Oranı	Yıllık Bileşik Faiz Oranı
Citibank	8.95	179.7
Yapı ve Kredi	8.11	154.9
Garanti	6.48	112.3
Denizbank	6.35	109.3
Akbank	6.25	107.0
Şekerbank	6.25	107.0
Dışbank	6.25	107.0
Koçbank	6.25	107.0
Tekstilbank	6.25	107.0
Finansbank	6.25	107.0
İş Bankası	5.95	100.1
Vakıfbank	5.75	95.6
Halk Bankası	5.00	79.6
HSBC Bank	4.99	79.4
Bank Europa	4.95	78.6
Anadolubank	4.95	78.6
Turkishbank	4.75	74.5
Ziraat Bankası	4.50	69.6
T.Ekonomi Bankası	4.50	69.6
Oyakbank	4.44	68.4
Aritmetik Ortalama	5.86	98.0

Ağırlıklı Ortalama	6.51	114.5
--------------------	------	-------

Kaynak:BDDK-Bankaların Kredi Kartı Faiz Oranları, Aralık 2004
[http://www.tcmb.gov.tr\(12.01.2005\)](http://www.tcmb.gov.tr(12.01.2005))

Tablo 25 de görüldüğü gibi, nakdi bireysel krediler için bankacılık sistemi ortalama aylık % 2.30 civarında bir faiz uygulamaktadır. Kredi kartlarının borç bakiyesine uygulanan faiz oranları ise, aylık % 4.44 den başlayıp, aylık % 8.95 oranına kadar çıkmaktadır. Yıllık bileşik faiz oranları nakdi bireysel kredilerde yıllık % 30 lar düzeyinde iken, kredi kartlarının borç bakiyesi için bu oranlar yıllık % 68 ile % 179 arasında bulunmaktadır. Bankaların kredi kartı borç bakiyesine uyguladıkları faiz oranları, nakdi bireysel kredi faiz oranlarının ortalamaları itibarıyla 3 katı düzeyinde bulunmaktadır.

Bu uygulamadan, Bankacılık sisteminin kredi kartlarının borç bakiyesine uyguladığı yüksek faiz oranı ile söz konusu alacakların en kısa zamanda geri ödenmesini teşvik etmeyi, hatta zorlamayı amaçladığı anlaşılmaktadır.

Kredi kartlarına uygulanan yüksek faizin gerekçesi olarak, şu bakış açısının da gerçekçi olduğu kabul edilmektedir. Bilindiği gibi, nakdi bireysel kredilerde, kredilerin geri dönüşü bir takvim içinde gerçekleşmektedir. Kredi kullandıran banka da, bu geri dönüş paralelinde yeni kredi kullandırımını planlayabilmekte ve nakit akışını yönetebilmektedir. Ancak kredi kartı için durum böyle değildir.

Kredi kartının borç bakiyesini kullanan tüketici, zaman zaman kredi kartı borcunun tamamını, zaman zaman da en az yatırılması gereken miktarı ödemektedir. Bu durumda, bankalar için geri dönüşü tam olarak belli olmayan, yani yönetilemeyen bir nakit akışı söz konusu olmaktadır. Yönetilemeyen nakit akışına bağlı alacağın yönetilebilir hale getirilmesi için, fiyatının yüksek belirlenmesi suretiyle, geri dönüş süresinin kısaltılması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte, sabit ve operasyonel maliyetlerin yüksekliği de, bu fiyatın oluşmasında önem taşıyan bir başka etken durumundadır.

6.4 Bankaların Tasfiye Olunacak Bireysel Kredileri

Ülkemizdeki mevduat bankalarının, bireysel krediler, kredi kartları ve ticari kredilerden kaynaklanan, tasfiye olunacak alacaklarının durumu aşağıda tablo olarak verilmiştir.

Tablo 27

Tasfiye Olunacak Bireysel Krediler(Milyar TL)

Tasfiye Olunacak Bireysel Krediler	31.12.2000	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003	31.12.2004
Tas.Ol.Nakit Birey. Krd. (Tüketici Krd)	83.819	110.031	106.621	107.961	88.797
Nakit Bireysel Krd. (Tüketici Krd.)	4.487.26	2.322.899	2.261.927	6.047.955	12.923.235
Tas.Ol.BireyselKrd / Nakit Birey.Krd.	1,8	4.7	4.6	1.8	0.7
Gayri Nakdi Krd. (T.Ol.Kredi Kartı)	95.765	217.472	268.799	302.092	608.358
Gayri Nakdi Kredi (Kredi Kartı)	2.040.962	2.445.456	4.098.933	6.577.774	10.059.338
Taksitli Kredi Kartı					3.693.818
Toplam Gayri Nakdi Kredi Kartı.	2.040.962	2.445.456	4.098.933	6.577.774	13.753.156
Tas.Ol.Kredi Kartı/ Topl.Kredi.Kartı	4.6	8.8	6.5	4.6	4.4
Topl.Tasfiye Olun. Bireysel Krediler	189.584	327.503	375.420	410.043	697.155
Toplam Bireysel Krediler	6.528.178	4.768.356	6.360.860	12.625.729	26.846.337
Ts.Ol.BireyselKrd./ Topl.Bireysel Krd	2.9	6.8	5.9	3.2	2.6

TL Tas.Ol Tic.Krd.	2.795.129	6.244.813	9.107.822	8.526.479	5.938.756
YP Tas.Ol Tic.Krd.	326.063	176.404	1.014.420	223.900	143.132
TO Ticari Kredi	3.121.192	6.421.217	10.122.242	8.750.379	6.081.888
Mev.Bnk.Krd.	25.688.944	31.249.115	31.845.411	48.018.584	77.628.147
Tas.Ol.Tic.Kredi/ Mev.Bnk.Tic.Krd.	12	20.5	31.7	18.2	7.8
Bankacılık Sistemi Kredi Hacmi	30.373.886	39.094.280	39.469.441	57.170.313	87.924.782

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Para ve Banka
<http://www.tcmb.gov.tr> (10.02.2005)

Tüm kredilerin ekonomik kriz dönemlerinde sorunlu hale dönüşmesi olgusu göz önünde bulundurulduğunda, 2000 yılında % 1.8 olan sorunlu nakdi bireysel krediler oranı, 2001 yılında % 4.7 ve 2002 yılında % 4.6 olarak yükselmiş, 2003 yılında ise tekrar % 1.8 düzeyine inmiştir. 2004 yılında, tasfiye olunacak nakdi bireysel kredilerin, toplam bireysel kredilere oranı % 0,7 düzeyinde bulunmaktadır. Yaşanan ekonomik krizi takiben, sorunlu ticari krediler gibi, sorunlu tüketici kredileri de, oransal olarak azalış içinde bulunmaktadır.

Aynı duruma kredi kartları açısından bakıldığında, 2000 yılında sorunlu kredi kartı alacakları, kredi kartları borç bakiyesinin % 4,6' sı düzeyindedir. 2001 yılında %8,8, 2002 yılında % 6,5, 2003 yılında %4,6 ve 2004 yılında %4,4 düzeyinde bulunmaktadır.

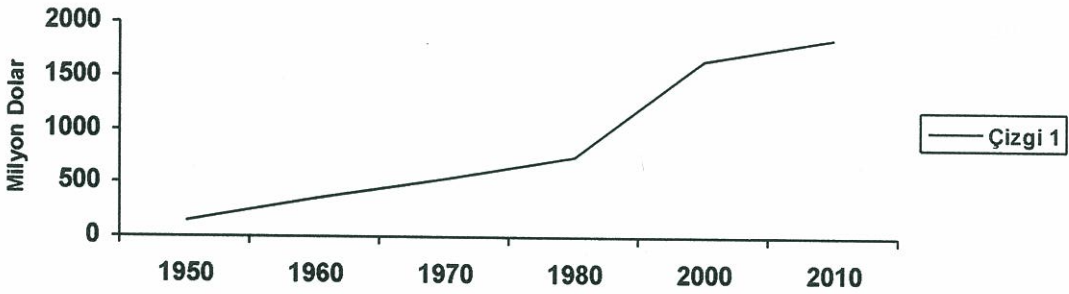
Tabloda da görüldüğü gibi, incelenen tüm yıllarda tasfiye olunacak bireysel krediler içindeki kredi kartlarından kaynaklanan alacaklar, tüketici kredilerinden kaynaklanan alacaklardan, oransal olarak daha yüksek bir düzeyde bulunmaktadır. 2001, 2003 ve 2004 yılındaki değerler, her iki kredi türü arasındaki ilişkiyi çok daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle 2004 yılında hemen hemen aynı ölçüde oluşan

plasman düzeylerine rağmen, bireysel kredilerdeki TOA/Plasman oranı % 0.7 iken, kredi kartlarındaki oran % 4.4 düzeyinde bulunmaktadır.

Bu sonuçlar, bankalarca nakit bireysel kredilendirmelerde sağlıklı bir değerlendirme yapıldığı, ancak aynı titizliğin gayri nakdi bireysel kredilerde, yani kredi kartlarında gösterilemediğini ortaya koymaktadır.

Bireysel kredilerin ödenmemesi ile ilgili olarak, dünyanın diğer ülkelerinde de bazı sorunlar yaşanmaktadır. Aşağıdaki tabloda ABD’de son 1950–2003 yılları arasında ödenmeyen bireysel kredilerin ulaştığı düzey, grafik olarak verilmektedir.

Tablo 28
ABD’de 1950–2003 Dönemi Ödenmemiş Tüketici Kredileri

Kaynak: Federal Merkez Bankası Kurulu, Dünyanın Durumu, Tema Vakfı Yay.2004 s.129

Ülkedeki ödenmemiş tüketici kredileri son yirmi yılda çok büyük artış göstererek Temmuz 2003 de 1,8 Trilyon Dolara ulaşmıştır. Her ay ekstrelerinde ödenmemiş borçlar görülen kredi kartı sahiplerinin oranı% 61 e çıkmış ve ortalama kredi kartı borcu 2002 de 12.000 USD gibi rekor bir düzeye yükselmiştir. (ABD 2002 GSYİH 10.481 Milyar \$) İngiltere’de de tüketici borçları 1991–2001 arasında, bugünkü değerle yaklaşık üç kat artmıştır. Almanya’da alınan tüketici kredileri 1989–1999 döneminde iki kat artarak 216 Milyar Euro’ya ulaşmış ve 2001 yılında toplam aile sayısının dörtte birinin ödenmemiş tüketici kredisi borcu olduğu kaydedilmiştir. Hollanda da ise, iflas etmemek için yardım bulmaya çalışan ailelerin sayısı 1992–1999

arasında iki kat artış göstermiştir. Güney Korelilerin kredi kartı harcamaları 2001 yılında iki kattan fazla artış göstermiş ve 2,5 milyon kişi kart borcunu ödeyememiştir.⁸³

Tabloda belirtildiği gibi, ABD’de ödenmeyen tüketici kredileri sürekli bir artış içinde olup, 2003 yılında 1,8 Milyar \$ düzeyine ulaştığı görülmektedir.

- Yaklaşık 2 Milyar dolar tahsili gecikmiş tüketici kredisi, önemsenecek bir büyüklüğü oluşturduğu ve artan yapısı itibarıyla tüketim alışkanlığının her şeye rağmen sürdürülme çabası içinde olduğunu göstermektedir.
- Sürdürülebilir bir tüketim düzeyi, ödenebilir bir borç yapısını, ödenebilir bir borç yapısı da bireysel gelirle karşılanabilecek ödeme yükümlülüğünü gerektirecektir.
- Ödenemeyen bir borç söz konusu ise, sürdürülebilir bir tüketim alışkanlığının bir sonucu olmadığı, yani bu düzeydeki bir tüketim alışkanlığının, mevcut gelirle karşılanmasının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

6.5 Kredi Kartlarında Limit Tahsis Yöntemi ve Taksit Sistemi

Tablo 29

Ödenmeyen/Gecikerek Ödenen Bireysel Kredi Müşterileri

Kişi Sayısı	Nakdi Bireysel Kredi (Tüketici Kredisi) Alanlar			Gayri Nakdi Bireysel Kredi (Kredi Kartı) Alanlar		
	Ödemeyen	Geciken	Toplam	Ödemeyen	Geciken	Toplam
2000	9355	163	9517	31392	1202	32594
2001	35455	821	36276	112919	8373	121292
2002	6230	363	6593	42625	6733	49358

⁸³ Michael Renner, **Dünyanın Durumu**, Tema Vakfı Yay., 2004, s.129

2003	4695	1831	6526	45546	17084	62630
2004	12219	8885	21104	87065	34665	121730

Kaynak: TCMB Negatif Nitelikli Ferdi Kredi ve Kredi Kartı Bilgiler, <http://www.tcmb.gov.tr>(12.05.2005)

Yukarıdaki tablodan, incelenen tüm dönemlerde, kredi kartı borcunu ödemeyen veya gecikerek ödeyen kişilerin sayıları, nakdi bireysel kredi müşterilerinden daha fazladır. Bu sonuç, Türk Bankacılık sistemindeki kredi kartları uygulamasının sağlıklı olmadığını göstermektedir.

Bunun yanında, Ülkemizde kredi kartı kullanımında şu hususlar dikkati çekmektedir.

- Ülkemizde nakdi bireysel krediler için bir sorun olmasa bile, gayri nakdi bireysel krediler için böyle bir olasılık söz konusudur.

Kredi kartının borç bakiyesinden daha fazla gelir elde ettikleri için, bankalar bu kredi türünün gelişmesi için aktif bir çalışma içinde bulunmaktadırlar.

- Yoğun reklâm kampanyaları ve mobil başvuru stantları ile pazar paylarını arttırmaya çalışmaktadırlar.

- Stantlarda başvuru formu doldurtularak alınan talepler, negatif sorgulamada bir olumsuzluk bulunmaması halinde, talep sahibinin banka müşterisi olup olmadığına bakılmaksızın, karşılanmaktadır.

- Başlangıçta geliri dikkate alınarak tahsis edilen kredi kart limiti, zaman içinde kişinin limitini kullanma yoğunluğu ve düzenli ödemeleri dikkate alınarak yükseltilmektedir.

Limit artırımlarında yeni gelir bilgisi yerine limit kullanma yoğunluğu ve düzenli ödeme verisinden hareket edildiğinden, arttırılan limit gelirin çok üzerinde gerçekleşebilmektedir. Sistemdeki tüm bankaların aynı uygulamayı yaptığı bu süreç

sonucu, kişilerin birçok bankada ve gelirinin çok üzerinde kredi kartı limiti oluşabilmektedir.

- Alışverişi kolaylaştırması nedeniyle tüketimi arttırıcı bir fonksiyonu bulunan kredi kartı, aynı zamanda plansız tüketimi de arttırıcı bir özelliğe sahiptir.
- Bireysel borçlanmalar, kişilerin gelirleri ile uyumlu oldukları ve kontrol altında tutabildikleri ölçüde, sorunsuz sonuçlandırılabilir.

Kredi kartlarının yukarıda belirtilen yapısı dikkate alındığında, 31.12.2004 tarihi itibarıyla bireysel nakit kredi talebine konu olması gereken yaklaşık 13.7 katrilyon TL. lık alışveriş, kredi kartı borç bakiyesi olarak sürdürülmektedir. Ancak, bu büyüklük içindeki 3,7 katrilyona TL. lık bakiye, taksitli kredi kartı borcu olarak, nakdi bireysel kredi gibi bir görünüme sahiptir. Bunun dışında kalan yaklaşık 10 Katrilyon TL. lık bir borç bakiyesi, sistemdeki yaklaşık 27 katrilyon TL.' lık bireysel kredinin % 37'si düzeyinde bulunmaktadır.

Kredi kartlarının gayri nakdi yapısı dikkate alındığında, gelen ekstre ile tamamının ödenmesi gereken bir borç olarak, söz konusu tutarın önemli bir büyüklük oluşturduğu görülmektedir.

Kredi kartlarının işleyişindeki kişisel gelirden bağımsız oluşum ve çalışma sürecinde karşılaşılan sorunların çözümü için, tüm bankaların Kredi Kayıt Bürosu ile işbirliği yapmaları gerekmektedir. Kredi Kayıt Bürosu kişilerin 36 ay süreli tüm ödemelerinin zamanlamasını izlemekte ve ödeme alışkanlıklarına bir skor oluşturarak kredi kartı tahsis ve limit artırım kararı için çok önemli bilgiler oluşturmaktadır. Ancak, sistemdeki az sayıda bankanın kullandığı bu bilgiler nedeniyle, kredi kartlarında irrasyonel durumlar meydana gelmektedir.

Diğer taraftan, kredi kartlarını başlangıç limiti tespiti ile limit artırımının gerçekçi bir sisteme kavuşturulmasının, gelecekte oluşacak sorunları çözümü için büyük önem taşıyacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Sistemdeki tüm bankalarca kişilere tahsis edilecek limitin aylık gelir dikkate alınarak, aylık gelirinin belli bir katını aşmaması, bireyin tüketiminin sürdürülebilirliği ve oluşan borcun ödenebilirliği açısından temel bir varsayım olmalıdır.

Kredi kartları ile yapılan taksit uygulamasının dayanıklı tüketim harcamalarında uygulanması, uzatılan vade ile bireylerin bütçelerinin genişletilmesini sağladığı ve gerek üretime ve gerekse tüketime olumlu etki yaptığı ortadadır. Ancak, tüketimi uzun süreli olmayan harcamaların ise, kredi kartları ile taksit konusu yapılmaması gerekmektedir. Zira tüketimi kısa sürede gerçekleşen yiyecek ve akaryakıt tüketiminin gelirle oransal ilişkisi tüketimin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Tüketimi tamamlanmasına karşın, taksiti devam eden bu tür tüketim harcamalarına yapılan taksitler, tüketim süresinin kısalığına bağlı olarak gelir üzerinde baskı oluşturacaktır. Tüketimin sıklığı gelirin bu şekilde harcanan kısmını arttırarak, zaman içinde taksitlerin tüm gelir düzeyine ulaşmasına ve taksitli alışveriş limiti/olanağı kalmamasına yol açabilecektir.

7. BİREYSEL KREDİ DESTEK KURULUŞLARI

Ülkemizde, bankaların iştiraki ile oluşturulan ve uluslar arası kuruluşların temsilcisi konumunda olan en yetkili kredi kartı kuruluşu Bankalar Arası Kredi Kartı Merkezi, tüm bireysel kredilere ilişkin pozitif ve negatif bilgilerin izlendiği en önemli bireysel kredi izleme kuruluşu ise Kredi Kayıt Bürosu A.Ş. dir.

7.1 Bankalar Arası Kart Merkezi (BKM A.Ş.)

Bankalar arası Kart Merkezi (BKM), kartlı ödeme sistemi içerisinde ortak sorunlara çözüm bulmak, ülkemizdeki banka ve kredi kartları kural ve standartlarını geliştirmek amacıyla 1990 yılında, 13 kamu ve özel Türk bankasının ortaklığı ile kurulmuştur.⁸⁴

Şirketin esas sermayesi Nisan 2002 itibarıyla 4 Trilyon TL'dir. Kart hamillerinin yaptıkları alışverişlerden kaynaklanan borç ve alacaklarının bankalar arasındaki takası, BKM bünyesinde, yurtiçi takas ve hesaplama aracılığı ile gerçekleştirilmektedir.

1993 yılında, bankalar arası yurtiçi kredi kartı ve banka kartı otorizasyonunun gerçekleştirilmesi, Türk bankalarının ATM ve POS sistemi ağlarının karşılıklı olarak müşterilerinin kullanımına açılması, Visa Base I ve Europay EPS-NET gibi uluslararası iletişim ağlarına tek noktadan bağlantı olanağı sağlanması, Türk bankaları tarafından ihraç edilmiş olan banka kartlarının takasının gerçekleştirilebilmesi amacı ile Switch Sistemi devreye alınmıştır.

1999 yılında BKM Switch Sistemi'nin yeni teknoloji ürünü ikinci aşaması devreye girmiş olup, işlem kapasitesi eski sisteme oranla büyük ölçüde artarak üyelerine kesintisiz hizmet sağlamaktadır.

BKM A.Ş.'ye 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na göre kurulan bankalar ile Visa ya da Europay'den en az birine üye olmuş kuruluşlar veya banka kartı ihraç eden

⁸⁴ BKM A.Ş. <http://www.bkm.com.tr> (22.12.2004)

bankalar ve BKM A.Ş. Yönetim Kurulu'nun onayına tabi olmak üzere Türkiye'de yerleşik olmayan yabancı bankalar yeni üyelik için başvurabilmektedirler.

7.1.1 BKM' nin Görevleri

BKM A.Ş.'nin kuruluş ana sözleşmesine göre amaçları ve başlıca görevleri aşağıda sıralanmıştır: ⁸⁵

- Yurtiçi ve yurtdışı takas ve provizyon işlemlerini yürütmek,
- Yurt içinde uygulanacak prosedürleri geliştirmek, standardizasyonu sağlamaya yönelik kararlar almak, bunları yayınlamak ve uygulamalarını takip etmek,
- Eğitim hizmetlerini düzenlemek,
- Kullanımı arttırıcı ve teşvik edici çalışmalar yapmak, reklâm faaliyetinde bulunmak,
- Takas hizmetinden yararlanacak kuruluşlar arasında takas komisyonunu belirlemek,
- Şirket ortakları ve şirketten hizmet alan diğer gerçek ve tüzel kişiler arasında istişari mahiyette hakemlik yapmak,
- Yurt dışı kuruluş ve komisyonlar ile ilişkiler kurmak ve gerektiğinde ortak bankaları bu kuruluşlarda temsil etmek,
- Sahtekârlığı önleyici tedbirler almak, birleşik uyarı listesi yayınlamak, güvenlik yöntemleri tespit etmek ve bunları uygulamaktır.

Üyelerinin tamamı aynı zamanda Europay International ve / veya Visa International'in de üyesidirler. BKM den hizmet alan banka ve finans kuruluşlarının bazıları şirkete ortak, bazıları ise BM'den hizmet alan üye konumundadırlar. 2004 yılı

⁸⁵ (BKM A.Ş.)T.T.S.Gazetesi 24.08.1990 Sayı 2595, s.225

sonu itibariyle BKM'ye ortak olan banka isimleri ile BKM.'den hizmet alan diğer üye isimleri aşağıda sıralanmıştır.

7.1.2 BKM'nin Ortakları

- 1- Akbank T.A.Ş.
- 2- Finansbank A.Ş.
- 3- Oyakbank A.Ş.
- 4- T.C. Ziraat Bankası A.Ş.
- 5- T.Dış Ticaret Bankası A.Ş.
- 6- T.Garanti Bankası A.Ş.
- 7- T.Halk Bankası A.Ş.
- 8- T. İş Bankası A.Ş.
- 9- T.Vakıflar Bankası T.A.O.
- 10- Yapı Ve Kredi Bankası A.Ş.

7.1.3 BKM Üyesi Bankaların Anlaşmalı Olduğu Kuruluşlar

Tablo 30

Bankaların Kredi Kartı Üyelikleri

No	Banka Adı	Visa	Mastercard
1	Akbank T.A.Ş	X	X
2	Albaraka Türk Özel Finans A.Ş		X
3	Alternatifbank A.Ş	X	X
4	Anadolu Finans Kurumu A.Ş.		X
5	Anadolu Kredi Kartı Tic. A.Ş	X	X
6	Anadolubank A.Ş.	X	X
7	Asya Finans Kurumu A.Ş.		X
8	Bankeuropa Bankası A.Ş.	X	

9	Cıtıbank A.Ş.	X	X
10	Denizbank	X	X
11	Family Finans Kurumu A.Ş.	X	
12	Finansbank A.Ş.	X	X
13	HSBC Bank A.Ş.	X	X
14	Koçbank A.Ş.	X	X
15	Kuveyt Türk Finans Kur.A.Ş.	X	
16	MNG Bank A.Ş.		X
17	Oyakbank A.Ş	X	X
18	Şekerbank A.Ş.	X	X
19	Tekfenbank A.Ş.	X	X
20	Tekstilbank A.Ş.	X	X
21	Turkish Bank A.Ş.		X
22	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	X	X
23	T.C.Ziraat Bankası A.Ş.	X	X
24	Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.	X	X
25	T.Garanti Bakası A.Ş.	X	X
26	T.Halk Bankası A.Ş.	X	X
27	T.İş Bankası A.Ş.	X	X
28	T.Vakıflar Bankası T.O.A	X	X
29	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	X	X

Kaynak: BKM Yıllık Faaliyet Raporları, Aralık 2004,
<http://www.bkm.com.tr>(12.04.2005)

A) Üye İşyeri Kabul Kuralları

Bilindiği gibi ülkemizde kartlı ödeme sistemi hızla gelişmekte olup, gündelik yaşamın bir parçası haline gelmektedir. Çağdaş kartlı ödeme sisteminin güvenliği ve daha da gelişmesi için BKM üye işyerlerinin uyması gereken bazı kuralları aşağıdaki gibidir.

- Satış belgesi üzerindeki imza ile kartın arka yüzündeki imzanın aynı olduğu kontrol edilmelidir.
- Kartın son kullanma tarihinin geçmiş olup olmadığı kontrol edilmelidir.
- Satın alınan mal bedelinin üzerine ücret ya da komisyon ilave edilmemelidir.
- İndirimli satışlarda kart hamillerinden ek ücret ya da komisyon talep edilmemelidir.
- POS Terminalinden çıkan Satış Belgesi üzerindeki kart numarası ile kartın ön yüzündeki numaranın aynı olup olmadığı mutlaka kontrol edilmelidir.
- Kartla alışveriş yapan müşterilerden gerektiğinde veya şüpheli bir durum olması halinde kimlik göstermeleri istenmelidir.
- Kartın taşınması gereken güvenlik özelliklerinin kartın üzerinde yer alıp almadığı kontrol edilmelidir.
- Şüpheli durumlarda sözleşmeli olunan banka aranmalıdır.
- Sahte yada çalınmış kartlara el konulmalıdır.

B) BKM Hizmetleri

1) Yurtiçi Takas ve Hesaplaşma

BKM, Üyelik ve Hizmet Sözleşmesi uyarınca hizmet sunduğu banka/kuruluşlara kendi bünyesinde oluşturduğu Takas Merkezi üzerinden hizmet vermektedir. Üye banka / kuruluşlar arasında kredi kartı işlemlerinden doğan borç veya

alacakların tasfiyesi YTH Modülü ve Takas Merkezi aracılığı ile T.C. Merkez Bankasındaki BKM hesabından net olarak yapılmaktadır. Bu anlamda BKM, yurtiçi kartlar için takas odası işlevini yerine getirmektedir. Her kart pazarlayan kuruluştan gelen bilgilerin BKM tarafından derlenmesi sonucu, karşılıklı borç ve alacaklar belirlenmektedir. Bankaların birbirlerine olan borçları ise, günlük olarak EFT sistemi ile ödenmektedir.

2) Mesaj Yönlendirme - Switch Sistemi

Uluslararası kart kuruluşlarının kuralları gereği, üzerinde bu kuruluşların logo'ları bulunan her kartın uluslararası kart kuruluşları ile anlaşmalı acquirer üyeler tarafından kabul edilme zorunluluğu bulunmaktadır. Acquirer'ların,(Üye işyeri anlaşması yapan kuruluş) anlaşmalı oldukları üye işyerlerinde ya da ATM'lerinde kendilerine ait olmayan bu kartlar ile yaptıkları işlemlerde (not-on-us) risklerini en aza indirmek amacıyla issuer'dan(Kredi kartı çıkaran kuruluş) yapılmak istenen işleme ait olumlu/ya da olumsuz bir yanıt almaları gerekmektedir. Her bir acquirer ile issuer arasında birebir iletişim kurulması uygulanabilir görülmediğinden Switch adı verilen yönlendirme merkezleri ihtiyacı doğmuştur. 1 Ağustos 1993 tarihinde açılan Switch Sistemi ile, BKM'nin yurtiçi kredi kartı otorizasyonunun yürütülmesi sürecinde rapor üretimi de gerçekleştirilmektedir.

3) Yönlendirme (Visa Base I - Europay EPS Net) Yerine Otorizasyon

Kullanıcı üyenin hizmet dışı olduğu ya da 15 saniyelik süresi kapsamında yanıt verememesi durumunda BKM Switch Yerine Otorizasyon Modülü otomatik olarak devreye girer ve issuer adına yanıt verir. Onaylanan işlemlere ait bildirimler, issuer hizmete hazır hale geldiğinde issuer'a bildirilmektedir.

7.1.4 Sayılarla Plastik Kartlar

BKM' nin kredi kartı ve banka kartı ile ilgili sayısal ve oransal kullanım bilgileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 31

Kredi Kartı Sayıları(Adet)

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004
Visa	8.280.783	7.829.302	7.947.302	9.572.460	13.202.147
Mastercard	5.068.747	6.102.024	7.718.049	12.255.667	13.450.664
Diğer	58.947	64.876	40.019	35.040	28.317
Toplam	13.048.477	13.996.806	15.705.370	19.863.167	26.681.128

Kaynak:BKM Yıllık Faaliyet Raporları, Aralık 2004,
<http://www.bkm.com.tr>(09.03.2005)

Tablo 32

Banka Kartı Sayıları(Adet)

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004
ElektronVisa	6.393.759	6.721.452	7.801.830	9.424.197	11.942.762
Plus Visa	71.687	57.672	50.766	45.069	39.915
ElektronPlus Visa	2.720.517	2.711.896	3.080.776	3.613.896	3.058.946
CirrusMaesMasterCard	13.873.135	14.628.251	16.966.124	20.601.196	24.506.797
Özel Logolu Banka Kartı	6.501.205	7.537.673	7.157.812	5.879.099	3.536.574
Toplam	29.560.303	31.656.944	35.057.308	39.563.457	43.084.994

Kaynak: BKM Yıllık Faaliyet Raporları, Aralık 2004 <http://www.bkm.com.tr>
(09.03.2005)

7.1.5 Plastik Kartların İşlem Hacmi

Tablo 33

POS Banka Kart İşlem Adet ve Tutarları

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004
İşlem Adedi	3.590.032	5.449.228	8550.522	12.428.032	19.928.312
İşlem Tutarı (Milyon YTL)	31.16	55.86	123.24	229.90	448.56

Kaynak: BKM Yıllık Faaliyet Raporları, Aralık 2004

[http://www.bkm.com.tr\(09.03.2005\)](http://www.bkm.com.tr(09.03.2005))

B) Kredi Kartı İşlem Adet ve Tutarları

1 Visa / Mastercard ve diğer kredi kartlarının yurtiçi kullanım adetleri (Turistlerin kullanımı dahil) aşağıda belirtilmektedir. (Milyon Adet)

Tablo 34

Kredi Kartlarının Yurtiçi Kullanım Adetleri

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004
Alışveriş	405	464	596	788	1080
Nakit Avans	60	48	42	45	56.3
Toplam	465	512	638	833	1136.3

Kaynak: BKM Yıllık Faaliyet Raporları, Aralık 2004

[http://www.bkm.com.tr\(09.03.2005\)](http://www.bkm.com.tr(09.03.2005))

2 Visa/MasterCard ve diğer kredi kartlarının yurtiçi kullanım cirosu (Turistlerin kullanımı dahil) aşağıda belirtilmektedir. (Milyon YTL)

Tablo 35

Kredi Kartlarının Yurtiçi Ciro

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004
Alışveriş	7.749	12.679	22.567	36.064	59.035
Nakit Avans	2.749	2.449	3.046	4.270	6.653
Toplam	10.498	15.128	25.613	40.334	65.688

Kaynak : BKM Yıllık Faaliyet Raporları, Aralık 2004
<http://www.bkm.com.tr>(09.03.2005)

3 BKM üyesi bankaların ihraç ettikleri Visa / Master Card ve diğer kredi kartlarının yurtiçi ve yurtdışı kullanım adetleri aşağıda belirtilmektedir. (Milyon Adet)

Tablo 36

Kredi Kartlarının Yurtiçi Yurtdışı Kullanım Adetleri

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004
Alışveriş	405	463	594	787	1080
Nakit Avans	58	45	39	42.7	54
Toplam	463	508	633	829.7	1134

Kaynak : BKM Yıllık Faaliyet Raporları, Aralık 2004 <http://www.bkm.com.tr>
(09.03.2005)

4 BKM üyesi bankaların ihraç ettikleri Visa / Master Card ve diğer kredi kartlarının yurtiçi ve yurtdışı kullanım cirosu aşağıda belirtilmektedir. (Milyon YTL)

Tablo 37

Kredi Kartlarının Yurtiçi Yurtdışı Kullanım Cirosu

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004
Aalışveriş	7.620	12.161	21.942	35.672	58.509
Nakit Avans	2.617	2.137	2.537	3.743	6.118
Toplam	10.237	14.298	24.479	39.415	64.627

Kaynak: BKM Yıllık Faaliyet Raporları, Aralık 2004
[http://www.bkm.com.tr\(09.03.2005\)](http://www.bkm.com.tr(09.03.2005))

5 BKM Switch'den son üç yılda geçen kredi kartı işlem adetleri aşağıda belirtilmektedir.

Tablo 38

BKM Kredi Kartları Kullanım Adetleri

Aylar	2002	2003	2004
Ocak	36.044.125	44.699.303	53.787.994
Şubat	36.668.746	40.365.590	46.185.961
Mart	40.371.497	46.911.460	55.029.197
Nisan	40.892.256	47.279.002	55.825.680
Mayıs	44.554.611	51.960.066	60.753.082
Haziran	44.338.022	51.400.939	60.811.101
Temmuz	46.756.424	52.801.847	63.511.204
Ağustos	46.687.516	52.361.124	62.469.410
Eylül	46.569.944	52.165.489	61.355.101

Ekim	46.273.717	52.136.005	61.510.128
Kasım	45.234.236	50.439.826	59.610.810
Aralık	47.963.615	54.110.871	62.611.609

Kaynak: BKM Yıllık Faaliyet Raporları, Aralık 2004
<http://www.bkm.com.tr>(09.03.2005)

6 BKM Sisteminden geçen işlemlerin oransal dağılımı, aşağıda belirtilmektedir. (%)

Kredi Kartı Alışveriş CC Purchase	90.96
POS BK Alışveriş DC Purchase	1.86
ATM BK Para Çekme DC ATM Cash Withdrawal	2.20
KK Nakit Avans CC Cash Advance	1.56
Europay/Visa Issuer Yönlendirme Europay/Visa Issuer Gateway	0.94
ATM Bakiye Sorma DC ATM Balance Inquiry	2.27
Europay / Visa Acquirer Yönlendirme Europay/Visa Acquirer Gateway	0.21

Kaynak: BKM Yıllık Faaliyet Raporları, Aralık 2004 <http://www.bkm.com.tr>
(09.03.2005)

7 Kredi Kartlı Ödeme Sistemi Döviz Girdi ve Çıktısı aşağıda belirtilmektedir.

Tablo 39

Kredi Kartları Döviz Girdisi ve Çıktısı (Milyon \$)

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004
Döviz Girdisi Milyon	1.165	1.081	1.261	1.373	1.664
Döviz Çıktısı Milyon \$	647	457	543	726	948
Net Girdi Milyon \$	518	624	718	647	716

Kaynak: BKM Yıllık Faaliyet Raporları, Aralık 2004,
[http://www.bkm.com.tr\(09.03.2005\)](http://www.bkm.com.tr(09.03.2005))

7.2 Kredi Kayıt Bürosu A.Ş. (KKB A.Ş.)

1990'lı yılların başından itibaren giderek önem kazanan ve hızla gelişen bireysel kredi pazarlama faaliyetleri, "Kredi Risk Yönetimi", "Müşteri İlişkileri Yönetimi" ve "Veri Ambarı Yönetimi" gibi çağdaş kavramları da beraberinde getirmiştir. Özellikle, bireysel kredi portföy hacminin hızla büyümesi, kredi kararı aşamasında kredi riskinin doğru olarak ölçülebilmesine olanak sağlayan yöntemlerin önemini daha da artırmıştır.

Yukarıda bahsi geçen yapılanış için gerekli en önemli verinin tüm bankalardaki 'bilgi' olmasına rağmen, 3182 sayılı eski Bankalar Kanun'un 83. maddesine göre; "Sıfat ve görevleri dolayısıyla öğrendikleri ya da müşterilerine ait sırları bu konuda kanunen yetkili kılınan mercilerden başkasına açıklayan banka mensupları ile diğer görevliler için 1 aydan 1 yıla kadar hapis cezası ile 100 bin liradan 500 bin liraya kadar ağır para cezası (memur maaş katsayısına bağlı olarak halen 12.900.000 liradan 64.500.000 liraya kadar) ile cezalandırılır" hükmü nedeniyle, söz konusu bilgi paylaşımı mümkün olamamıştır.

16.06.1994 tarih ve 538 sayılı KHK ile 83. maddenin 1. fıkrası sonuna, "Kredilerin takip ve kontrolü için 47. maddede belirtilen mali kurumlar arasında müşterileri ile ilgili olarak doğrudan doğruya veya en az 10 kurum tarafından kurulacak şirketler vasıtasıyla yapılacak bilgi alışverişi bu hükmün dışındadır." hükmü ile, "kurumlar arasında kredi müşterilerine yönelik bilgi paylaşımı" mümkün hale getirilmiştir.

Bu yeni düzenleme doğrultusunda, Bankalar Birliği'nin de desteği ile, ana faaliyet konuları para ve sermaye piyasaları ile sigortacılık olan mali kurumlar arasında bireysel kredilerin takip ve kontrolünü sağlamak ve gerekli olan bilgi paylaşımını gerçekleştirmek amacıyla, 11 Nisan 1995 tarihinde , Akbank T.A.Ş., Denizbank A.Ş., Koçbank A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., T.C. Ziraat Bankası A.Ş., T. Garanti Bankası A.Ş., T. Halk Bankası A.Ş., T. İş Bankası A.Ş., T. Vakıflar Bankası T.A.O., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. ortaklığında kurulmuştur)⁸⁶

⁸⁶ KKB A.Ş. <http://www.kkb.com.tr> (15.02.2005)

KKB (Kredi Kayıt Bürosu A.Ş.), bu amacı doğrultusunda geliştirdiği ve Kredi Referans Sistemi olarak adlandırdığı sistemi Nisan 1999'da sektörün hizmetine sunmuştur.

3182 sayılı Bankalar Kanunu, 18.06.1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile yürürlükten kaldırılmış; KKB'nin kurulmasına olanak veren hüküm yeni Kanunun 22. madde 9. fıkrasında yer almıştır.

Bilahare 4389 sayılı Bankalar Kanunun 22.maddesi, 9 numaralı fıkrası 17.12.1999 tarihli ve 4491 sayılı kanunun 13.maddesi ile değiştirilerek, bilgi paylaşım olanağından, ana faaliyet konuları para ve sermaye piyasaları ile sigortacılık olan mali kurumların yanı sıra Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından uygun görülecek şirketlerin de yararlanabilmeleri ve bu amaçla KKB A.Ş.'ye üye olabilmeleri sağlanmıştır.

Kurucu Üye konumundaki 11 bankanın 25 milyar TL sermaye payı ile toplam 275 milyar TL sermayeyle yola çıkan KKB, statüsüne sahip olarak hizmet almak isteyen diğer kurumlar ise KKB A.Ş. Yönetim Kurulu tarafından belirlenen üyelik tesis ücretini ödeyerek Kredi Referans Sistemi hizmetlerinden faydalanma olanağına sahip olabilmektedirler

KKB A.Ş., 10 kurucu üyesi de dahil olmak üzere, bugün itibariyle toplam 26 üyeye sahiptir. Bünyesinde oluşturduğu Kredi Referans Sistemi üzerinden paylaşım sunduğu tüketici bilgileri kapasitesi ise, sektör hacminin yaklaşık %97' lik bölümünü içermektedir.

7.2.1 Kredi Referans Sistemi

Kredi Referans Sistemi, KKB A.Ş. üyesi olan kurumlar arasında, bireysel kredi ürün müşterilerine ait detaylı bilginin, kredi kararı aşamasında risk faktörünün belirlenmesine ve dolayısıyla da riskin minimize edilebilmesine olanak sağlamak üzere çağdaş yöntemler kullanılarak paylaşımına olanak sağlayan bir "bilgi paylaşım sistemidir".

KKB A.Ş. üyeleri, KRS (Kredi Referans Sistemi) sayesinde, her türlü bireysel kredi ürününe yönelik mevcut ve potansiyel müşteri konumundaki tüketici bilgilerini birbirleriyle paylaşmaktadırlar. KKB A.Ş. tarafından, 1999 Nisan ayında sektörün hizmetine sunulmuş olan KRS, günümüz bankacılığı ve kredi ürünleri pazarlayan diğer kurumlar için, özellikle Kredi Risk Yönetimi (Credit Risk Management) konusunda çok güçlü bir 'kredi riski ölçüm sistemi' olmasının yanı sıra; Veri Ambarı Yönetimi (Data Warehousing Management) ve Müşteri İlişkileri Yönetimi (Customer Relationship Management) gibi konularda da önemli bir referans sistemi olma özelliği taşımaktadır.

KKB A.Ş. üyesi olan kurum, KRS' de gerçekleştireceği bir Sorgulama İşlemi ile, tüketicinin 'borçlu' ve 'kefil' konumunda bulunduğu tüm açık ve kapalı hesap bilgilerine ve hesap bazında ödeme performans bilgilerine On Line / Real Time ortamda saniyelerle ifade edilebilen sürelerde ulaşabilmektedir. Üyeler, tüketicinin toplam kredi riskini ve ödeme alışkanlıklarını kısa sürede belirleyerek kredi kararı aşamasında risk faktörünü gerçekçi olarak minimize edebilme olanağına sahip olup, gerek kurumsal ve gerekse sektörel bazda, olası mali kayıplar en aza indirebilmektedir.

7.2.1.1 KRS (Kredi Referans Sistemi) Veri Tabanı

KRS Veritabanı, KKB A.Ş. üyesi olan kurumlardan edinilen ve sadece bireysel kredi ürünü (kredi kartları dahil) müşterilerine yönelik bilgilerle oluşturulmuştur. KRS Veritabanı'nda paylaşım sunulan bilgiler sadece 'negatif bilgiler' değildir. Tüketicieye ait 'pozitif ve negatif' nitelikli tüm bilgiler KKB A.Ş. üyelerince paylaşılmaktadır.

Kredi Referans Sistemi (KRS) Veritabanı üç alt veritabanından oluşmaktadır.

Başvuru Veritabanı: Kredi başvurularına ait tüm bilgileri içermektedir.

Kredi Hesap Veritabanı: Kredi hesaplarına ait tüm bilgileri içermektedir.

Uyarı Veritabanı: Gerçek dışı bilgilerle yapılan kredi başvurusu girişimlerine ve benzeri diğer uyarı gerektiren durumlara ait bilgileri içermektedir.

KKB A.Ş., standart bir yapıya (formata) uygun olarak üyelerinden sağladığı bireysel kredi ürün bilgilerini, hiçbir değişiklik, birleştirme, ekleme ve benzeri işlemlere tabi tutmaksızın; özgün halleriyle KRS Veritabanı'na aktarmaktadır.

KRS Veritabanı, yeni üyelerin katılımı ve aylık güncelleme bildirimleriyle zaman içinde zenginleşmekte ve KKB A.Ş. üyesi kurumun kredi kararı aşamasında giderek daha etkin bir rol oynamaktadır.

Bugün itibariyle KRS Veritabanı'nda bulunan 47 milyonu aşkın bireysel kredi hesap kaydına ait güncel ve kapsamlı bilgi KKB üyesi kurumların paylaşımına sunulmuş bulunmaktadır.

7.2.1.2 KRS' de (Kredi Referans Sistemi) Bilgi Kavramı

KKB A.Ş., negatif ve pozitif nitelikli tüm bireysel kredi ürün bilgilerini üyelerinin paylaşımına sunmaktadır.

KKB A.Ş. Üyelik ve Hizmet Sözleşmesi gereği olarak; KKB A.Ş. üyesi kurum, bireysel kredi ürünlerine yönelik olarak bünyesinde mevcut, geçmişe ait ve güncel tüm bilgileri Kredi Referans Sistemi Veritabanı'nda diğer KKB A.Ş. üyelerinin paylaşımına açmakla ve her ay güncellemekle yükümlüdür.

KKB A.Ş., standart bir yapıya (formata) uygun olarak üyelerinden sağladığı bireysel kredi ürün bilgilerini, özgün halleriyle KRS Veritabanı'na aktardığından, KRS' de paylaşıma sunulan bilgilerin mülkiyeti üye kurumlara aittir.

Kredi müşterilerine ait hesap bilgileri (pozitif-negatif nitelikli tüm hesaplar) hesap kapanma tarihinden itibaren 5 yıl süre ile KRS' de saklanmaktadır. Tüketicinin, hesap bazında paylaşıma sunulan ödeme performans bilgileri ise son 36 aylık dönemi kapsayacak şekilde KRS' de saklanmaktadır.

KRS Veritabanı'nda, tüketicilerin KKB A.Ş. üyesi kurumlara yaptıkları kredi başvuru kayıtları da tüm gerekli bilgi sahaları ile donanmış olarak ulaşılabilir konumda 12 ay süresince saklanmaktadır.

KKB A.Ş. üyeleri, KRS çerçevesinde her türlü uyarı gerektiren durumlara ait bilgileri de birbirleri ile paylaşmaktadırlar.

KRS' de paylaşımına sunulan bireysel kredi ürünlerine yönelik bilgiler şunlardır:

Tüketici Kimliğini Tanımlayıcı Bilgiler

Ad, soy ad, cinsiyet, doğum tarihi, nüfus kâğıdı/ehliyet/pasaport numarası, ana adı, baba adı, doğum yeri, gibi bilgileridir.

Tüketicinin Konumunu ve Statüsünü Belirleyici Bilgiler

Medeni durumu(evli, bekâr), aile konumu (çocuk sayısı), ev ve iş adresleri, işi, geliri, tahsili, telefonları, gibi bilgilerdir.

Tüketicinin Kredi Başvuru Bilgileri

Tüketicinin geçmişte veya güncel olarak başvuruda bulunduğu kredi ürünlerini, talep ettiği limitleri, başvurunun kabul veya kabul etmeme konumunu tanımlayan bilgilerdir.

Tüketicinin Kredi Hesap Bilgileri

'Asıl borçlu' ve/veya 'kefil' konumunda olduğu, geçmiş(kapalı) ve/veya aktif(açık) kredi hesapları ve bunlara ait, hesabın açılış ve kapanış tarihleri, kredinin tutarı, aylık taksit sayısı, ödemiş olduğu tutar, kalan borcu, gibi bilgilerdir.

7.2.1.3 KRS' de Bilginin Kalitesi ve Güncellenmesi

KKB Üye'sinin bünyesinde mevcut bilgilerin veritabanı'na aktarılması aşamasında gerçekleştirilen her türlü bilgi bildirimi (ilk veri bildirimi, güncelleme bildirimi) KKB A.Ş. tarafından ilgili validasyon (geçerlilik) işlemlerinden geçirilmekte ve çeşitli kontrol kriterleri ile irdelenmektedir. Hatalı bildirimlerde üye uyarılmakta ve bildirimin tekrarı istenmektedir.

Bir kredi başvurusunun her kurum tarafından değişik kabul ve kabul etmeme kriterleri ile irdeleniyor olması doğaldır. KKB A.Ş., KRS Veritabanı'ndaki bilgileri,

bilginin sahibi olan üye kurum tarafından sunulduğu şekli ve içeriğiyle, üzerinde hiçbir değişiklik, ekleme veya birleştirme yapmaksızın (özgün hali ile), sorgulamayı yapan üyesinin kullanımına sunmaktadır. Yani, bilgiler hiçbir yorum yapılmaksızın sorgulama işlemini gerçekleştiren üyeye sunulmaktadır. Dolayısıyla, her üye, edinmiş olduğu bu bilgiyi, kendi geliştirdiği kriterler çerçevesinde değerlendirmek, yorumlamak ve ilgili kredi kararını verme olanağına sahiptir.

KKB üyeleri, Üyelik ve Hizmet Sözleşmesi gereği olarak; veritabanı'nda paylaşıma sunmuş oldukları kredi hesap kaydı bilgilerini her ay güncellemektedirler. Güncelleme işlemi, 'açık' konumlu hesaplarla, o güncelleme döneminde 'kapanmış' olan hesapların son durumlarının bildirilmesi işlemidir.

7.2.2 Üyelere Verilen Bilgi ve Hizmetler

KKB A.Ş., üyelerine her türlü eğitim ve teknik bilgi aktarım desteği yanında, aşağıdaki konularda bilgi paylaşımını sağlamaktadır.

- Üye bilgilerinin KRS Veritabanı'na aktarımı aşamasında teknik bilgi aktarımı,
- Üye bilgilerinin kalitesinin belirlenmesine yönelik rapor sunumu,
- Üye'nin KRS' ye ulaşım amacıyla oluşturacağı teknik altyapı çalışmalarında KKB bilgi ve deneyimlerinin sunulması,
- Üye'nin kredi değerlendirme iş akışının hangi adımında KRS sorgulama işlemini devreye sokması gerektiğine yönelik karar aşamasında KKB deneyimlerinin sunulması,
- Üye'nin KRS' den edindiği bilgileri yorumlamak üzere geliştireceği Programlarda KKB deneyimlerinin sunulması,
- Müşteri itirazlarının değerlendirilmesi ve hatalı bilgilerin düzeltilmesine yönelik hizmetler sunulması,

A) Uyarı Gerektiren Durumlara Karşı Uyarı Bilgisi

Üye kurum bünyesinde tüketici hakkında geçmişe ait bir uyarı kaydı varsa veya üye kurum tarafından başvuru anında bir uyarı gerektiren durum belirlenmişse ilgili bilgiler, üye kurum tarafından, uyarı kaydı olarak veritabanı'na aktarılmakta ve diğer üyelerinin de uyarılmaları sağlanmaktadır.

Herhangi bir uyarı gerektiren bir durumu belirleyen üye kurum, ilgili bilgileri anında (On line / Real time) KRS' ye aktarabilmekte ve tüketici hakkında gerekli uyarı kaydını yaratmış olmaktadır. Bu tüketici, kredi talebi ile bir başka üye kuruma kredi talebi ile başvurduğunda, başvuruya muhatap olan üye kurum, KRS' de gerçekleştireceği sorgulama işlemi ile bu Uyarı Kaydına anında ulaşabilmektedir.

Kredi hesap ve başvuru kayıtlarında, bilgiyi sağlamış olan, yani kaydın sahibi konumunda olan üye kuruluşun ismi (unvanı) gizli tutulmakta; sorgulama işlemi ile bir başka üye kurumun bu tür bilgisine ulaşan kurum, bilginin hangi üyeye ait olduğunu bilmemektedir. Uyarı kayıtlarında ise, uyarı kaydını yaratan üye kurumun ismi (unvanı) belirtilmektedir. Böylece uyarı kaydına ulaşan üyenin, daha detaylı bilgi edinebilmek amacıyla kaydın sahibi olan üyeyle görüşebilmesi sağlanmış olmaktadır.B) Tüketicinin Ödeme Performansı Bilgileri

KRS, tüketicinin kredi hesabına yönelik olarak ödeme performansını gösteren bir kodlama sistemine sahiptir. Böylece, tüketicinin her bir kredi hesabı için, son 36 ay boyunca nasıl bir ödeme performansı gösterdiğini belirlemek mümkün olabilmektedir. Ödeme Performansı Kodlama Sistemi ile tanımlanabilen kategoriler şunlardır:

- Ödemenin zamanında yapılmış olması,
- 1 dönemlik gecikme yapılmış olması,
- 2.3.4.5.6 aydır ödeme yapılmamış olması,
- İdari Takip işlemine alınmış olması,
- Kanuni Takip işlemine alınmış olması.

C) Bireysel Kredi Notu (BKN)

Tüketicinin, KKB üyesi olan kuruluştan aldığı ya da alacağı kredinin geri ödemesini diğer bir tüketiciye kıyasla ne ölçüde yerine getireceğini tahmin etmek amacıyla, KKB tarafından üretilerek üyeye sunulan ve üyenin Bireysel Büro Sistemi aracılığı ile edindiği kredi raporunun özeti olarak da tanımlanabilecek olan sayısal bir göstergedir. BKN, istatistik bilimi kullanılarak üretilmiş olan bir “karar destek ürünü” olarak da tanımlanabilir. KKB, BKN’yi Ekim 2003’ten itibaren üyelerine sunmaya başlamıştır. Ekim 2003-Aralık 2004 arasında üyelere toplam 11,5 milyon BKN sunulmuştur.⁸⁷

7.2.3 Risk Değerlendirmesi ve KRS’ nin Yararları

A) Diğer Mali Kurumların Risk Değerlendirmesi

- Eğer kredi talep eden kendi müşterisi ise, kendi veritabanında ödeme performansı değerlendirmesi yaparak,
- TCMB negatif kayıtlar veritabanında sorgulama yaparak,
- Müşteri beyanına dayalı başvuru skoru üreterek,
- Kurumun kendi istihbarat kaynaklarını kullanarak, müşteri riskini değerlendirmektedir.

Ancak, yukarıda yapılanlar hem mevcut müşterilerin, hem de kredi başvurusunda bulunan bir tüketicinin genel risk durumunu belirlemek için sınırlı kalmaktadır. Çünkü kredi risk ölçümünde aşağıdaki bilgileri içermeyen ve olanakları sunamayan bir kredi riski ölçüm yöntemi, kesin ve doğru bir kredi kararını almak için yeterli olamayacaktır.

- Başvuru sahibinin kaç adet açık kredi hesabı olduğunu ve geçen 5 yıl içinde kaç adet kredi hesabı kullandığı,

⁸⁷ Bankacılar Dergisi TBB Yayınları 2004 Sayı 51 s.90

- Başvuru sahibinin geçmişte kullandığı ve/veya açık konumdaki kredi hesaplarına yönelik ödeme performansı hakkında bilgi,
- Mevcut müşterinize yeni bir kredi limiti tahsis ederken müşterinizin o gün itibariyle taşıdığı toplam kredi riski,
- Başvuru sahibinin taşımakta olduğu kefalet riski,
- Başvuru sahibinin kefil olarak gösterdiği kişinin taşıdığı toplam kredi riskini ve ödeme performansı,
- Başvuru sahibinin sizden alacağı kredi ile bir başka kurumdan almış olduğu kredi hesabına ait borcunu kapamak amacıyla olup olmadığı,

Kredilendirme kararında önem taşımaktadır.

B) KKB A.Ş. Üyesi Kurumların Risk Değerlendirmesi

- KKB Üyeleri, geçmiş 5 yıla kadar bünyelerinde mevcut açık ve kapalı tüm bireysel kredi hesap bilgilerini, hesap sahibinin kredi değerliliğinin ölçümüne esas teşkil edecek detay bilgileri içerecek şekilde birbirleriyle paylaşmakta ve kredi kararlarını bu bilgiler ışığında daha sağlıklı olarak verebilmektedirler.
- KKB Üyesi, KRS' de yapacağı bir sorgulama ile limit artırımını yapacağı müşterisinin o an itibariyle taşıdığı toplam kredi riskini belirleyebilmekte ve limit kararını bu bilgi ışığında çok daha sağlıklı olarak verebilmektedir.
- Kredi Referans Sistemi'nde paylaşıma sunulan bir kredi hesap bilgisi, hesapta kefil konumunda bulunan kişilere (tüketicilere) ait gerekli bilgileri de içermektedir. Dolayısıyla, KKB Üyesi kurum kredi başvurusunda bulunan bir tüketici için KRS' de gerçekleştireceği bir sorgulama işlemi ile tüketicinin 'borçlu' konumunda olduğu hesaplardaki toplam riskinin yanı sıra 'kefil' konumunda olduğu kredi hesaplarındaki toplam kefalet riskini de belirleyebilmektedir.

- KKB Üyesi kurum, KRS' de gerçekleştireceği bir sorgulama işlemi ile sadece başvuruda bulunan tüketicinin toplam kredi riskini ve ödeme performansını değil, başvuru sahibinin kefil olarak gösterdiği kişilerin de toplam kredi risklerini ve ödeme performanslarını belirleyebilmektedir.
- KKB Üyesi kurum, başvuru sahibinin yaptığı kredi talebi ile bir başka kurumdan almış olduğu kredi hesabına ait borcunu kapamak amacıyla olduğunu, KRS' de gerçekleştireceği bir sorgulama işlemi sonucunda belirleyebilme olanağına sahiptir.

C) KRS Sistemimizin Yararları

- Bireysel kredi riskinin minimize edilmesini sağlar,
- Kredi kararlarının daha hızlı ve daha sağlıklı verilmesini sağlar,
- Kredi riskinin ölçülmesi ile kullandırılan kredi hacmini artırır,
- Bireysel kredi kullanımının yaygınlaşmasını sağlar,
- Mevcut müşterilerin yeni kredi limitlerini belirlemede rasyonel karar alınmasını sağlar,
- Üyeler KKB A.Ş.'nin sistemini kullanırken aynı zamanda sistemden gelir sağlarlar,
- Bireysel kredi müşterilerini düzenli ödemeye teşvik eder,
- Sorunlu müşterileri KKB üyesi kurumların dışında tutar,
- Bireysel Büro Sistemi (BBS), Üyeleri için, Kredi Risk Yönetimi (Credit Risk Management) konusunda çok güçlü bir 'Kredi Risk Ölçüm Sistemi' olma özelliğini taşımaktadır. Ayrıca, Veri Ambarı Yönetimi (Data Warehousing Management) ve Müşteri İlişkileri Yönetimi (Customer Relationship Management) gibi konularda da çok önemli bir referans sistemi olma özelliğine de sahiptir.

- Farklı kurumlara yapılan başvuruların da görüntülenmesini sağlar,
- SABAS (Sahte Bilgi/Belge/Beyan Başvuru Alarm Sistemi) sayesinde, kimlik hırsızlıkları yoluyla ele geçirilen ve/veya sahte olarak üretilen bilgi ve belgelerle gerçekleştirilen kredi başvurusuna yönelik sahtekârlıkların minimize edilmesini sağlar.

7.2.4 Dünyada Benzer Şirketler ve Sorgulama Sonuçları

A) Dünyada Benzer Şirketler

Kredi Referans Bürolarının Dünyadaki gelişimine bakıldığında, kuruluş tarihlerinin uzun yıllar öncesine dayandığı görülmektedir. Aşağıda bazı büyük şirketlerin kuruluş tarihleri ile ilgili örnekler yer almaktadır.

Ülke	Şirket	Kuruluş Yılı
A.B.D	EQUIFAX	1899
A.B.D	EXPERIAN	1932
A.B.D	TRANS UNION	1960
İNGİLTERE	EXPERIAN	1980
JAPONYA	CIC	1975

B) Dış Örnekler Sorgulama Sayıları

2004 yılı sonu itibarıyla, KKB A.Ş. olarak veritabanındaki hesap kayıt adedi 49 milyonu aşmıştır. Üyelerinin KRS' de yaptıkları sorgulama sayıları ise 37 milyona ulaşmış olup, sürekli artış trendinde bulunmaktadır.

Aşağıda bazı ülkelerdeki Şirketlerin veritabanlarındaki hesap kaydı adetlerinden ve yapılan yıllık sorgulama sayılarından örnekler verilmektedir.

Toplam Kayıt Adedi (Milyon)	Yıllık Sorgulama Sayısı(Milyon)
EXPERIAN (ABD) 450	30
TRANSUNION(ABD) 450	30 Toplam 60

EQUIFAX AVRUPA	100	30
EXPERIAN UK	300	30
CIC JAPONYA	157	30
CCB JAPONYA	60	30 Toplam 60

Bireysel Büro Sistemi (BBS) ile, üyesi olan kurumlar arasında bireysel kredi ürünlerine yönelik her türlü detaylı bilginin paylaşımına olanak sağlayan KKB, yeni planladığı Kurumsal Büro Sistemi Projesi ile de, kurumsal ve ticari kredi faaliyetinde bulunan diğer kuruluşların ihtiyaç duyduğu bilgileri sunmayı hedeflemektedir. Buna göre, bankalar, leasing ve faktoring şirketleri, sigorta şirketleri, icra iflas kayıtları ve tapu sicil kayıtları gibi devlet kurum ve kuruluşlarındaki veritabanları, ticaret ve sanayi odaları, firmalar ve medya dahil olmak üzere birçok kaynaktan edinilecek olan farklı veri türlerinin tek bir sorgulama işlemi sonucunda raporlanabilmesine olanak sağlayacak bilgilerin 2005 Kasım ayında paylaşımına sunulması öngörülmektedir.⁸⁸

⁸⁸ Bankacılar Dergisi TBB Yayınları Sayı 2004 Sayı 51 s.85

8. BANKACILIK ALTYAPISININ PAYLAŞIMI

(ORTAK ATM VE POS KULLANIMI)

8.1 Bankaların ATM ve POS Yatırımları

Türk Bankacılık Sisteminin müşteri hizmetleri altyapısını oluşturan ATM ve POS sayılarındaki son 5 yıla ilişkin gelişmeler aşağıda belirtilmektedir. ATM (Automatic Teller Machine) Otomatik Para Çekme Makinesi, POS (Point Of Sale) Satış Noktası Terminali olarak anılmaktadır.

A) Bankacılık Sisteminde ATM ve POS Sayıları

Tablo 40
ATM ve POS Sayıları

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004
ATM	11.991	12.127	12.069	12.857	13.544
POS	299.636	364.636	495.718	662.429	912.118

Kaynak: Yıllık Faaliyet Raporları, BKM 2004 <http://www.bkm.com.tr>(09.03.2005)

Bankacılık sistemi müşteri hizmetlerinde önemli bir yer tutan söz konusu altyapı donanımları için, yıllar itibarıyla sürekli artan miktarda bir yatırım içinde bulunmaktadır.

B) Banka Bazında ATM ve POS Sayıları

Aralık 2004 itibarıyla ATM ve POS' ların, Banka bazında adet dağılımı ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 41
Bankaların ATM ve POS Sayıları

Banka	ATM	POS
Ziraat Bank	1462	242
Halk Bank	476	6111
Vakıf Bank	1783	59769
Teb	128	1933
Ak Bank	1436	188871
Pamuk Bank	572	6913
Şeker Bank	203	18812
Garanti Bank	1004	110194
İş Bankası	2413	175672
Yapı Kredi	1452	135976
Dış Bank	257	70050
Cıttı Bank	44	0
Koç Bank	294	29077
Oyak Bank	941	15203
Bank Europa	14	0
Mng Bank	7	0
Anadolu Bnk	52	17
Tekstil Bnk	38	1631
Finans Bank	313	34200
Hsbc	381	20616

Alternatif	28	0
Tekfen Bank	35	0
Deniz Bank	211	22442
Anadolu Kredi Kartları	0	12319
Toplam	13544	912118

Kaynak: Yıllık Faaliyet Raporları, BKM 2004 <http://www.bkm.com.tr>(09.03.2005)

8.2 ATM ve POS' ların Bankacılık Sistemine Maliyeti

Türk Bankacılık Sistemi 31.12.2004 tarihi itibarıyla 13.202.147 adet Visa ve 13.450.664 adet Mastercard olmak üzere toplam 26.681.128 adet kredi kartına sahiptir. Aynı tarih itibarıyla 43.084.994* adet de, banka kartı bulunmaktadır. Bankacılık hizmetlerinin sunumunda önemli yer tutan söz konusu plastik kartların kullanımı için de, sistemde 13.544 adet ATM ve 912.118 adet POS bulunmaktadır.

Bankaların müşterilerine hizmet sunulmasında önemli yer tutan donanımlardan ATM lerin, teknolojik gelişmelere bağlı olarak fonksiyonları artmakta ve fiyatları da azalmaktadır. Ancak, halen katma değer vergisi dahil 10.000.-USD civarında bir maliyeti söz konusudur. Her bankanın ayrı ayrı ithal ederek hizmete sunduğu söz konusu makinelere, bankacılık sistemi yaklaşık $10.000 \times 13.544 = 135.440.000$ USD yatırım yapmış durumdadır.

POS cihazları da aynı şekilde, bankalarca ayrı ayrı ithal edilerek hizmete sunulmaktadır. Bu cihazlarında fiyatları zaman içinde azalmakla birlikte, halen yaklaşık katma değer vergisi dahil 200 USD civarında bir maliyeti söz konusudur. Bu durumda bankacılık sistemi POS cihazları içinde, yaklaşık $200 \times 912.118 = 182.429.000$ USD yatırım yapmış durumdadır.

Bankacılık sistemi, her iki çağdaş bankacılık ödeme aracı için, 317.869.000 USD tutarında bir yatırım yapmış bulunmaktadır. Ülkemizde POS lar yaklaşık 10 yılı aşkın bir zamandır, ATM ler ise yaklaşık 20 yıla yakın bir zamandır kullanılmaktadır. Geçen bu süre içinde, ATM' ve POS ların % 30'luk bir kısmının kullanım dışı kalmış olacağı varsayılmaktadır. Bu durumda, bankacılık sistemi söz konusu bireysel

bankacılık altyapısı için yaklaşık $317.869.000.-\text{USD} \times 1.30 = 413.229.700.-\text{USD}$ 'lık bir yatırım maliyetine katlanmış olmaktadır.

Söz konusu ekipmanlara önceki yıllarda çok daha yüksek ücretler ödenmekle beraber, hesaplamalar son ürünlere ödenen fiyatlar üzerinden yapılmıştır. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda, fiyatları sürekli azalan bu ekipmanlardan ATM ler için, önceki yıllarda 20.000–40.000.-USD aralığında ücretler ödendiği bilinmektedir.

Rekabetin artmakta ve karlılığın azalmakta olduğu bu yeni dönemde, her bankanın diğerlerinden bağımsız olarak, bankacılık altyapısını oluşturma uygulamasını sürdürmesi halinde, sabit maliyetleri artmaya devam edecektir. Diğer taraftan, enflasyon oranındaki düşüş kar marjlarındaki azalışı beraberinde getireceğinden, bankacılık sistemi sabit maliyetleri aynı paralellikte azaltabilme olanağına sahip olamayacaktır. Bu nedenle, bankaların karlılıklarını arttırma arayışlarına cevap verecek en uygun yöntem, bankacılık altyapısını oluşturan ATM ve POS sistemin paylaşımı olacaktır.

Halen, banka kartları ile tüm POS larda ve kredi kartları ile de tüm ATM lerde işlem yapmak mümkündür. Banka kartının POS larda kullanılması ile, alışveriş bedeli anında satıcının hesabına aktarılmaktadır. Kredi kartlarının ATM lerde kullanımı ile de, bankalar açısından (yüksek faiz oranlı) kredi kullandırımı gerçekleştirilmektedir. Buna karşılık, Ülkemizde her banka ya bağımsız ya da küçük gruplar halinde bankacılık altyapısını kullanmaktadır. Önemli ölçüde kaynak israfına neden olan ve bir noktada birden fazla ATM ve POS makinesi konumlandırılarak müşteri hizmetleri sürdürülmektedir.

Oysa Bankacılık sistemindeki mevcut ATM ve POS cihazlarının, tüm bankalarca ortak kullanılması mümkündür. Bu durumda, maliyetler dikkate alınarak, her bankanın ortak sistemi kullanma oranına göre belirlenecek bedele, planlanan karın ilavesi ile oluşacak ücretin, otomatik olarak kullanıcı bankadan alınarak sistemi kuran bankaya ödenmesi mümkün olacaktır. Uygulama ile daha önce maliyete katlanan bankaların karlılıkları artacaktır.

Bu konuda bir başka alternatif ise, ATM ve POS'ların satın alınması, kurulması, işletilmesi ve kullanıcılara göre ücretlendirilmesinin, tüm bankaların iştiraki ile kurulacak bir bağımsız şirkete devredilmesidir. Bu durumda, ancak yeni ihtiyaç halinde ithal edilecek makine bedeli, hizmeti sunan firma tarafından karşılanacaktır. Banka bazında maliyetler, bağımsız şirketteki hisseleri oranında dağıtılacağından, küçülecektir. Şube sayıları ve kullanım sıklıklarından oluşturulacak kriterlere göre elde edilecek gelirler de, yine hisseleri oranında tüm bankalara paylaştırılabilecektir.

Bankacılık altyapısının paylaşılması halinde, 31.12.2004 tarihi itibarıyla müşterilere verilmiş olan 26.681.128 adet kredi kartı ve 43.084.994 adet banka kartı ile, tüm ATM lerde işlem yapılmasını sağlanacak ve her üye işyerinde tek bir POS cihazı kullanılmasını mümkün hale getirecektir. Bu uygulama, doğal olarak ülkemizdeki tüm bankacılık işlemlerinin kolaylaşmasını ve mevcut kapasitenin etkin kullanılmasını sağlayacaktır. Ayrıca, müşterilerin hesabının olduğu banka ATM'si yerine, kendisine en yakın ATM den işlem yaparak zaman kaybının azalmasını sağlayacaktır. Buna bağlı olarak, özellikle ATM ile sunulan hizmet kalitesini olumsuz etkileyen ve hata şube dışı alanlara taşarak, uzun sıraların oluşmasına neden olan yoğunlaşma ortadan kalkacaktır. Ayrıca, her işyerinde çok sayıda POS yerine, sadece bir POS kullanılacağından, önemli ölçüde maliyet tasarrufu da sağlanmış olacaktır.

8.3 ATM (Automatic Teller Machine) 'lerin Ortak Kullanımı

Bankacılık hizmet altyapısını oluşturan ATM lerin tüm bankalarca ortak kullanımı, daha önce sadece yurtdışı kredi kartları için olanaklı idi. Son yıllarda, yurtiçi kredi kartları için de, tüm ATM leri ortak kullanabilme ve işlem yapabilme olanağı sağlanmıştır. ATM leri kullanabilme ve nakit çekebilme olanağı, kredi kartı müşterilerini aynı zamanda kredi müşterisi durumuna getirmektedir. Mevduat müşterileri ise, sadece kendi bankalarına ait ATM leri kullanabilmektedir.

Banka kartlarının tüm ATM lerde ortak kullanımı konusunda, son yıllarda gruplar halinde ilk örnekler oluşmaya başlamıştır. Bunlardan ilki Altın Nokta ATM Ortak Kullanım Grubu 'dur.

Altın Nokta; başlangıçta 4 banka tarafından kurulmuş, daha sonra 2 bankanın üyenin daha katılımı ile toplam 6 üyelik bir ATM Ortak Kullanım Grubu oluşmuştur. Osmanlı Bankasının Garanti Bankası ile birleşmesi sonucu, sistem halen aşağıdaki 5 banka tarafından sürdürülmektedir. Bu gruba, Halkbank ile birleştirilen Pamukbank da dahil olmuştur.

<u>Altın Nokta ATM Ortaklığı</u>	<u>ATM Adedi</u>
Akbank,	1436
Garanti Bankası,	1004
Vakıfbank,	1783
Halkbank, + Pamukbank	476 + 572
<u>Dışbank</u>	<u>257</u>
Toplam	5528

Türk Bankacılık sisteminde, toplam 13544 ATM 'in % 40,8 'ini oluşturan 5528 ATM, 5 banka tarafından ortak kullanılmaktadır.

ATM'lerin Ortak Kullanımı konusundaki ikinci grup Ortak Nokta'dır. 1988 yılında oluşturulan Ortak Nokta'yı oluşturan bankalar aşağıda belirtilmektedir.

<u>Ortak Nokta ATM Ortaklığı</u>	<u>ATM Adedi</u>
1- Alternatifbank	28
2- Anadolubank	52
3- Bankkapital	-
4- Citibank	44
5- Denizbank	211
6- EGSSBank-	-
7- Esbank	-
8- Finansbank	313
9- İktisat Bankası	-
10- İnterbank	-

11-	Kentbank	-
12-	Koçbank	294
13-	Sümerbank	-
14-	Şekerbank	203
15-	Tekstilbank	38
16-	TEB	128
17-	Etibank	-
18-	Egebank	-
19-	MNGBank	7
20-	Oyakbank	941
21-	Sitebank	-
22-	Tarişbank	-
23-	Yurtbank	-
24-	Bankekspress	-
25-	Toprakbank	-
26-	<u>Demirbank</u>	-
<u>Toplam</u>		<u>2259</u>

Ortak Nokta ATM Ortak Kullanım Grubu 26 banka ile oluşturulmuştur. Sistem, halen faaliyetini sürdürebilen 11 banka ile aktif durumdadır. Ortak Nokta toplam 2259 ATM ile söz konusu sistemin % 16,7 sine sahip durumdadır.

ATM lerin ortak kullanımı konusunda bir başka oluşum ise, Ziraat Bankası'nın, Halk Bankası, Vakıflar Bankası, Denizbank ve Finansbank ile tek taraflı olarak yaptığı ve ATM lerini sözkonusu banka müşterilerinin kullanıma açtığı sistemdir. Bu yapı ile, yaygın şube ağına sahip olan Ziraat Bankasının ATM sistemini kullanma olanağı bulan diğer dört bankanın, müşterilerine hizmet sunma olanakları artmış durumdadır. Ancak, sistem karşılıklılık özelliği taşımamaktadır. Bu nedenle, tek taraflı anlaşma yapan Ziraat Bankasına, kullanım ücreti dışında bir fayda sağlamamakta ve müşterilerine ilave noktalarda ATM hizmeti sunma olanağı vermemektedir.

Gerek Altın Noktanın 5528 ATM'si ve gerekse Orta Noktanın 2259 ATM'si ile oluşturulan ATM Ortak Kullanım Grubunca, toplam 7787 ATM ortak kullanılmaktadır. İki ayrı grup halinde ortak kullanılan ATM'ler, sistemin % 57,5 payını oluşturmaktadır.

Her iki Ortak Kullanım Grubunda da yer almayan ve sadece kendi ATM kullanan bankalar sisteminin % 42,5 oluşturmaktadır. Söz konusu bankalar ve ATM sayıları ise;

İş Bankası	2413
Ziraat Bankası	1462
Yapı Kredi Bankası	1452
HSBC	381
Tekfenbank	35
<u>Bank Europa</u>	<u>14</u>
Toplam	5757 şeklindedir.

Bankacılık sisteminde, toplam 5757 ATM yukarıda belirtilen bankalarca kullanılmaktadır. Mevduat kabul etmeyen 13 bankanın da yer aldığı bankacılık sistemindeki 48 bankadan 25 inde ise, ATM makinesi bulunmamaktadır.

Her bankanın sistemini ayrı ayrı kurmaya devam etmesi halinde, ATM lerin bankacılık sistemine maliyeti sürekli artmaktadır. Buna karşın, söz konusu sistemin maliyet ve karlılık esaslarına göre tüm bankalarca ortak kullanılması ve teknolojik gelişmeler karşısında sektörün birlikte hareket etmesi, maliyetlerin yükseldiği ve karlılıkların azaldığı bir dönemde, sabit maliyetlerin azaltılması açısından önem taşımaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, bankacılık sisteminde kullanılmakta olan mevcut ATM lerin, tüm bankalarca ortak kullanılması mümkündür. Bu durumda, maliyetler dikkate alınarak, her bankanın ortak sistemi kullanma oranına göre belirlenecek bedele, planlanan karın ilavesi ile oluşacak ücretin, otomatik olarak kullanıcı bankadan alınarak

sistemi kuran bankaya ödenmesi mümkün olacaktır. Uygulama ile, daha önce maliyete katlanan bankaların karlılıkları artacaktır.

Bu konuda bir başka alternatif ise, ATM lerin satın alınması, kurulması, işletilmesi ve kullanıcılara göre ücretlendirilmesinin, tüm bankaların iştiraki ile kurulacak bir bağımsız şirkete devredilmesidir. Bu durumda, ancak yeni ihtiyaç halinde ithal edilecek makine bedeli, hizmeti sunan firma tarafından karşılanacaktır. Banka bazında maliyetler, bağımsız şirketteki hisseleri oranında dağıtılacağından, küçülecektir. Şube sayıları ve kullanım sıklıklarından oluşturulacak kriterlere göre elde edilecek gelirler de, yine hisseleri oranında tüm bankalara paylaştırılabilecektir.

Bankacılık altyapısının ortaklaşa kullanımına ilişkin Ortak Nokta ve Altın Nokta tek bir çatı altında toplanmalı ve sisteme dâhil olmayan diğer bankaların da sisteme dahil edilmesi sağlanmalıdır. Bu uygulama, bazı bankaların ATM kapasitesinin atıl kalmasını önleyeceği gibi, maliyetlerin paylaşılması nedeniyle, karlılıklarını da arttıracaktır.

Bankaların ATM Ortaklığı, 31.12.2004 tarihi itibarıyla müşterilere verilmiş olan 43.084.994 adet banka kartının, tüm ATM lerde kullanılmasını mümkün hale getirecektir. Bu uygulama, doğal olarak ülkemizdeki tüm bankacılık işlemlerinin kolaylaşmasını ve mevcut kapasitenin etkin kullanılmasını sağlayacaktır. Ayrıca, bir bölgede yoğunlaşmış olan ATM ler dağıtılarak, 13.544 farklı noktada bu hizmetin sunulması mümkün hale gelecektir. Buna bağlı olarak, özellikle ATM ile sunulan hizmet kalitesini olumsuz etkileyen ve uzun zaman kayıplarına neden olan yoğunlaşma da ortadan kalkacaktır.

8.4 POS (Point Of Sale) ların Ortak Kullanımı

Türk Bankacılık Sisteminde en fazla rekabetin yaşandığı bir ürün kredi kartlarıdır. Gerek borç bakiyesine uygulanan yüksek faiz ve gerekse üye yapılan işyerlerinden alınan önemli komisyon tutarı nedeniyle, bankacılıkta en karlı ürünlerden biridir. Dolayısıyla bankacılık sistemi tarafından en fazla yatırım yapılan bankacılık hizmet alanlardan biri durumundadır.

31.12.2004 tarihi itibarıyla toplam 912.118 adet POS aktif durumdadır. Bankacılık sistemince, mevcut ekipmanlar için 200 \$'lık son fiyatı itibarıyla, yaklaşık 182.423.600.-\$ yatırım yapılmış durumdadır.

Söz konusu yatırıma bağlı olarak kredi kartlarıyla 31.12.2004 tarihi itibarıyla 59 katrilyon TL alışveriş ve 6,7 katrilyon TL nakit avans olmak üzere toplam 65,6 katrilyon TL.'lık bir ciro gerçekleştirilmiştir. Bankalar arasında kredi kartı takası için uygulanan % 2.15 minimum komisyon oranı ile değerlendirildiğinde, bu düzeyde bir alışveriş hem kart sahibi olan bankalar ve hem de POS sahibi olan bankalar açısından 1.410.400.000.000.TL bir komisyon gelirini ifade etmektedir. POS başına yıllık gelir (Kur 1.3000.000.-TL) hesabıyla 119 \$ olmakta, bir POS için ödenen 200 \$ bedel ise, yaklaşık 20 ayda kazanılmaktadır.

Bununla birlikte, her üye işyerine ayrı ayrı kurulması nedeniyle, POS ların bankacılık sistemine maliyeti sürekli artmaktadır. ATM lerde olduğu gibi, mevcut POS ların maliyet ve karlılık esaslarına göre tüm bankalarca ortak kullanılması ve teknolojik gelişmeler karşısında sektörün birlikte hareket etmesi, maliyetlerin yükseldiği ve karlılıkların azaldığı bir dönemde, bankaların sabit maliyetlerin azaltılması açısından önem taşımaktadır.

Artan rekabet ve azalan karlılığa çözüm olarak POS ların ortak kullanımı alternatif, iki banka tarafından uygulamaya konulmuştur. Garanti Bankası ile İş Bankası tarafından, ortak POS kullanımı konusunda ilk somut adım atılmıştır. Her iki bankanın da POS cihazının bulunduğu üye işyerlerinde, uygulamaların tek bir POS cihazı üzerinde birleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Garanti Bankası ve İş Bankası POS' larının ortak kullanılması amacıyla, her iki bankaya da üye olan işyerlerini belirlemeye yönelik bir çalışma yapılmıştır. Bu karar doğrultusunda, POS donanımı ve yazılımı sağlayan bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu bankaların ortak POS konusundaki yatırımları, 2003 yılında yapılmaya başlanmıştır. Bu işlemler için iki farklı model oluşturulmuştur. Bankaların kendi aralarında işbirliği yapmalarını gerektiren ilk model doğrultusunda, Garanti Bankası ve İş Bankası POS cihazları ortak kullanılmaya başlanmıştır. Garanti Bankası aynı çalışmayı Denizbank ile de yürütmektedir.

İkinci modelde ise, kredi kartı üye işyerlerine kendi POS cihazını konumlandırıp bu cihaza birden çok banka uygulaması yüklenerek, ortak kullanımı gerçekleştirilmektedir. Bu alandaki ilk çalışma 2004 yılı başında Şekerbank ile başlatılmıştır. Benzer hizmet modelindeki en büyük atılım ise 2004 yılı sonunda Dışbank ile yapılan anlaşma ile sağlanmıştır. Buna göre Dışbank'ın 70 bin üzerindeki POS cihazının tüm işletim, yönetim ve kullandırma hakkı Universal Kart'a devredilmiştir. Böylece Universal Kart toplam 100 bin civarında POS'u ortak kullanıma sunmak üzere, Türkiye'de ilk kez kendi ödeme sistemi altyapısını oluşturmuştur. İkinci sistemin ilkinden farkı, bankaların kendi aralarında işbirliği yapmalarına gerek kalmadan ortak POS yapısına dahil olabilmektedirler.

Ziraat Bankası'nın Halk Bankası, Anadolubank ve Denizbank ile, HSBC Bank'ın Ziraat Bankası ile ve Finansbank'ın HSBC Bank ile POS ların ortak kullanım konusundaki çalışmaları halen devam etmektedir. POS ların ortak kullanımı için yürütülen çalışmalarda en önemli nokta, taksitlerin her POS pazarlayan bankada aynı şekilde geçerli olması üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Mevcut uygulamalar, ortak POS kullanımı konusunda bankacılık sisteminin tamamını aynı çatı altında toplayamamıştır Türk bankacılık sisteminde 48 banka faaliyet göstermektedir. Anadolu Kredi Kartları ve 18 banka olmak üzere 19 kuruluşun POS sistemi bulunmakta, aralarında mevduat kabul etmeyen 13 bankanın da bulunduğu 29 bankada ise, POS sistemi bulunmamaktadır. Sistemin paylaşımı halinde, istekli olan tüm kuruluş ve bankalar, aynı zamanda POS kullanım olanağına sahip olacaklardır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, bankacılık sisteminde kullanılmakta olan mevcut POS ların, tüm bankalarca ortak kullanılması mümkündür. Bu durumda, maliyetler dikkate alınarak, her bankanın ortak sistemi kullanma oranına göre belirlenecek bedele, planlanan karın ilavesi ile oluşacak ücretin, otomatik olarak kullanıcı bankadan alınarak sistemi kuran bankaya ödenmesi mümkün olacaktır. Uygulama ile, daha önce maliyete katlanan bankaların karlılıkları artacaktır.

Bu konuda bir başka alternatif ise, POS ların satın alınması, kurulması, işletilmesi ve kullanıcılara göre ücretlendirilmesinin, tüm bankaların iştiraki ile kurulacak bir bağımsız şirkete devredilmesidir. Bu durumda, ancak yeni ihtiyaç halinde

ithal edilecek makine bedeli, hizmeti sunan firma tarafından karşılanacaktır. Banka bazında maliyetler, bağımsız şirketteki hisseleri oranında dağıtılacağından, küçülecektir. Şube sayıları ve kullanım sıklıklarından oluşturulacak kriterlere göre elde edilecek gelirler de, yine hisseleri oranında tüm bankalara paylaştırılabilecektir.

Bankaların POS Ortaklığı sonucu, her noktada (üye işyerinde) bir POS kullanılacak olması nedeniyle 912.118 adet üye işyerine hizmet verilebilecektir. Yeni sistemde, tüm bankalar daha az maliyetle, çok daha geniş bir müşteri kitlesine ulaşabilme olanağına sahip olacaktır. Doğaldır ki, Türk Bankacılık sisteminde karlılığın azalışının yaşandığı bu dönemde, POS'ların ortak kullanımı uygulaması, hem bazı bankaların POS kapasitesinin atıl kalmasını önleyecek, hem de maliyetlerin paylaşılması nedeniyle bankaların karlılıklarını arttıracaktır.

9. EMEKLİLERE VERİLEN ATM KARTLARININ GELECEĞİ

Bankalarca, elemansız hizmet sunulmasında kullanılan ATM kartları konusunda, bir saha çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada bu kartı kullanan farklı bir toplum kesitinin, bu kartı kullanma özelliklerinin tespitine çalışılmıştır.

Esasen, SSK ve Emekli Sandığından emekli olan vatandaşlar için, 2001 yılında T.C.Ziraat Bankası'nca yeni bir uygulama ile, tüm emeklilere ATM kartı verilmeğe başlanmıştır. Bu kart ile emeklilerin şubelerde beklememeleri ve kuyruklarda zaman kaybetmeleri amaçlanmıştır.. Çünkü, ATM Kartlarını kullanma alışkanlıklarının, başlangıçta öngörülen varsayımlarla ne kadar uyum içinde gerçekleşeceği ve bu müşteri grubunda nasıl bir izlenim ve görüşlere yol açacağı, gelecekteki planlamalar için önem taşımaktaydı. Bu çalışma, 2001 yılında belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaşıldığının göstergesi olmuştur. Yapılan çalışmada kullanılan veriler ve kabuller aşağıda aktarılmaktadır.

Bu araştırmanın varsayımları şunlardır:

V1 ; Emekli ATM kartı (Bankamatik kartı) verilmesi, maaşlarını almaları için bu müşterilerin bankada beklemek zorunda kalmaları durumunu ortadan kaldırmıştır,

V2 ; Emekli ATM kartı (Bankamatik kartı) verilmesi, maaşlarını almaları için bu müşterilerin bankada beklemek zorunda kalmaları durumunu ortadan kaldıramamıştır.

Bu çalışma için, yaklaşık 10.000 kişiye emekli maaşının ödendiği Beşiktaş Şair Nedim Caddesi No:103 'de bulunan T.C.Ziraat Bankası A.Ş. Beşiktaş Özel İşlem Merkezi seçilmiştir.

Bu şube toplam 1 bodrum + giriş ve asma kattan oluşan bir hizmet merkezidir. Emeklilere maaş ödemesinin yapıldığı giriş holü yaklaşık 80m2 'dir. Bankanın %30 / %70 kuralı gereği, holün %30 'u personele çalışma alanı %70 'i de müşterilere hizmet alanı olarak belirlenmiştir. Yeni düzenleme yapılmış olan alan, temiz ve bakımlıdır. Mobilyalar ve müşterilerin beklemek için oturduğu koltuklar rahat ve yenidir.

Şubede 4.190 T.C. Emekli Sandığı Emeklisine, 5.480 Sosyal Sigortalar Kurumu emeklisine ve 296 Yaşlılık (65 yaş üstü) Emeklisine Emekli Maaşı ödeme hizmeti verilmektedir. T.C.Emekli Sandığı Emeklileri de 3 ayda bir maaş almakla birlikte her ay bir grup emekli maaşı almakta, Yaşlılık emeklileri ile SSK emeklileri ise aylık emekli maaşı almaktadır.

Şubede; 1 Yönetmen, 2 Yönetmen Yardımcısı, 1 Servis Yetkilisi, 1 Servis Görevlisi, 1 Güvenlik Görevlisi olmak üzere toplam 6 eleman görev yapmaktadır. Tüm elemanlar Banko-Vezne sistemi ile ön bankoda çalışarak müşterilere hizmet vermektedir. Toplam olarak yaklaşık 10.000 emekliye hizmet verilen ünite, banka kartı ile verilen hizmetin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yapılacak çalışmada Şube içinde maaş almak için bekleyen emekli müşteriler seçilmiştir. Şubece emekli maaşı ödemesi yapılan 9.966 müşteriden 6.672 sine ATM kartı verilmiştir. ATM kartına sahip olma oranı %66 olan söz konusu müşterilerden maaş almak için şube içinde bekleyenlerin, ATM kartı olmayan müşterilerden oluşması gerektiği temel alınarak bu çalışmaya başlamıştır.

9.1 Cevaplanması İstenilen Sorular

Çalışmaya esas alınan temel varsayım doğrultusunda, hazırlanan sorular aşağıdaki gibidir.

1. Ne zaman emekli oldunuz?
2. Banka kartınız var mı?
3. Banka kartı edinmek ister misiniz?
4. Banka kartınızı ne kadar zamandır kullanıyorsunuz?
5. Banka kartı ile emekli maaşınızı almanız kolaylaştı mı?
6. Banka kartı ile maaşınızı, şubenize gitmeden de alabileceğinizi biliyor musunuz?
7. Banka kartının size sunduğu hizmetlerin tamamından haberdar mısınız?
8. Banka kartı ile maaşınızı almayı güvenli buluyor musunuz?
9. Banka kartı ile başka işlemleri yapıyor musunuz?

10. Eğitim durumunuz?

11. Cinsiyet

24.05.2004 Pazartesi günü saat: 14.00 'de yapılan çalışma sırasında, Şubenin görünümü şöyledir.

Şubenin önünde bir ATM makinesi bulunmaktadır. ATM makinesi önünde 3 müşteri bulunmaktadır. Şubenin içinde oturan yaklaşık 40 kişi bulunmaktadır. Ödeme yapıldıkça azalan müşteri sayısına yeni gelen ve numaratörden numara alarak bekleyen yeni müşteriler eklenmektedir. Şube holünde müşteriye ayrılmış 40 adet koltuk sürekli dolu durumdadır.

Araştırmanın yapıldığı 24.05.2004 Pazartesi günü bu ilk çalışmaya katılmayı kabul eden 30 kişi üzerinde inceleme yapılmaktadır. Bu ilk çalışma saat: 16:30 'da tamamlanmıştır.

25.05.2004 Salı günü aynı çalışma bu defa sabah saat: 10.30 'da tekrarlanmıştır. Bu çalışma öncesinde de Şube önündeki ATM 'de bekleyen hiçbir müşteri bulunmazken, Şube içi holde yaklaşık 25 müşteri bulunmaktadır.

Öğlen yemek molasına kadar sürdürülen bu ikinci gün, katılmayı kabul eden 12 kişi ile inceleme yapılmıştır. İkinci gün yapılan bu çalışma da saat: 12.30'da tamamlanmıştır.

İki gün içinde toplam 42 kişi ile yapılan çalışma ve sonuçları aşağıda detaylı olarak aktarılmaktadır.

9.2 Cevapların Değerlendirilmesi

Yapılan araştırma sonucu elde edilen bilgiler aşağıdaki gibidir.

Rakamsal Bilgiler

	Süre	Kişi	Süre	Kişi	Süre	Kişi
1. Ne zaman emekli oldunuz?	1 – 5 Yıl	11	6 – 10 Yıl	11	10 Yıl Üstü	20
2. Banka kartınız var mı?	Evet	40	Hayır	2	Yanıtssız	-
3. Banka kartı edinmek ister misiniz?	Evet	2	Hayır	5	Yanıtssız	35
4. Banka kartınızı ne kadar zamandır kullanıyorsunuz?	2 Yıl	19	5 Yıl	13	10 Yıl	8
5. Banka kartı ile emekli maaşınızı almanız kolaylaştı mı?	Evet	35	Hayır	7	Yanıtssız	-
6. Banka kartı ile maaşınızı şubenize gitmeden de alabileceğinizi biliyor musunuz?	Evet	38	Hayır	3	Yanıtssız	1
7. Banka kartının size sunduğu hizmetlerin tamamından haberdar mısınız?	Evet	31	Hayır	11	Yanıtssız	-
8. Banka kartı ile maaşınızı almayı güvenli buluyor musunuz?	Evet	36	Hayır	6	Yanıtssız	-
9. Banka kartı ile başka işlemleri yapıyor musunuz?	Evet	5	Hayır	36	Yanıtssız	1
10. Eğitim durumunuz?	İlk	15	Orta	6	Lise	13
	Yüksek- okul	3	Üniversite	5	Y.Lisans	-
	Bayan	31	Bay	11		
11. Cinsiyet						

Oransal Bilgiler

	Süre	Oran(%)	Süre	Oran(%)	Süre	Oran(%)
1. Ne zaman emekli oldunuz?	1 – 5 Yıl	26,2	6 – 10 Yıl	26,2	10 Yıl Üstü	47,6
2. Banka kartınız var mı?	Evet	95,2	Hayır	4,8	Yanıtsız	-
3. Banka kartı edinmek ister misiniz?	Evet	4,8	Hayır	11,9	Yanıtsız	83,3
4. Banka kartınızı ne kadar zamandır kullanıyorsunuz?	2 Yıl	45,2	5 Yıl	31	10 Yıl	19
5. Banka kartı ile emekli maaşınızı almanız kolaylaştı mı?	Evet	83,3	Hayır	16,7	Yanıtsız	-
6. Banka kartı ile maaşınızı şubenize gitmeden de alabileceğinizi biliyor musunuz?	Evet	90,5	Hayır	7,1	Yanıtsız	2,4
7. Banka kartının size sunduğu hizmetlerin tamamından haberdarmısınız?	Evet	73,8	Hayır	26,2	Yanıtsız	-
8. Banka kartı ile maaşınız almayı güvenli buluyor musunuz?	Evet	85,7	Hayır	14,3	Yanıtsız	-

9. Banka kartı ile başka işlemleri yapıyor musunuz?	Evet	11,9	Hayır	85,7	Yanıtsız	2,4
10. Eğitim durumunuz?	İlk	35,7	Orta	14,3	Lise	31,0
	Yükseko	7,1	Üniversi	11,9	Yüksek	-
	kul (Ön Lisans)		te (Lisans)		Lisans	
11. Cinsiyet	Bayan	73,8	Bay	26,2		

Belirtilen bilgiler, 24.05.2004 Pazartesi günü Şubece hizmet verilmiş olan toplam 397 müşteriden 30 'u ile 25.05.2004 Salı günü ise hizmet verilmiş olan toplam 460 müşteriden 12 'si ile oluşturulmuştur.

Bilgilerin Değerlendirilmesi

Bilgilerin değerlendirilmesine geçmeden önce, Banka ATM Kartlarının kullanım özellikleri hakkındaki bilgiler kısaca aşağıdaki gibidir.

ATM kartı (Bankamatik Kartı) ile yapılabilecek temel bankacılık işlemleri;

- Para çekme,
- Hesaba havale,
- Hesaplar arası aktarma,

-Yurtdışında Maestro Logosu taşıyan tüm ATM'lerde, bulunduğu ülkenin parası cinsinden, Bankamızda bulunan vadesiz hesap tutarı kadar para çekebilmek,

-Yurtiçi ve yurtdışı Maestro logolu işyerlerinde yapılan alışverişlerde, alışveriş tutarının vadesiz hesaptan düşülmesini sağlayan sistem sayesinde, nakit ödemesiz işlem yapılabilme,

Şeklindedir.

ATM kartı ile Bankacılık hizmetlerinin sunumunun kolaylaştırılması yanında müşterilerin hem standart hem de seri bir hizmet almaları mümkün hale getirilmiştir. Ayrıca müşterilerin maaş almak için Şubede beklemek zorunda kalmalarının banka imajını olumsuz etkilediği düşüncesiyle, kendileri ile mutabakat sağlanarak müşterilere ATM kartı verilmesi prensibi benimsenmiştir.

Bu doğrultuda toplam 9.966 emekli müşteriden oluşan maaş ödeme grubunda toplam 6.672 müşteriye ATM kartı verilmiştir. %66 sı ATM kartlı müşterilerden oluşan emekli grubunda, Şube içinde maaş alanların ATM kartı olmayan müşterilerden oluşması gerektiği temel alınmıştır.

Hazırlanan sorulara alınan cevapların değerlendirilmesi, aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

1 Öncelikle müşterilerinin emekli geçmişleri hakkında da bilgi oluşturmaya çalışılmıştır. 11 müşterinin; 1-5 yıl, 11 müşterinin; 6-10 yıl, müşterinin de 10 yıldan daha fazla bir süredir emekli oldukları belirlenmiştir.

Bu konuya ilişkin yüzdesel veriler ise aşağıdaki gibidir.

1 – 5 Yıl	6,2	6 – 10 Yıl	6,2	10 Yıl Üstü	7,6
-----------	-----	------------	-----	-------------	-----

2 Müşteri holünde bekleyen müşterilerde özellikle ATM kartları olup olmadıklarının belirlenmesine çalışılmıştır. Çünkü ATM kartı olan müşterilerin maaşlarını bu kart ile alacaklarından, şubede beklememeleri gerekmektedir.

Bu soruya alınan cevaplar şöyledir; 40 müşterinin banka kartının olduğu, sadece iki müşterinin banka kartının olmadığı belirlenmiştir.

Bu konuya ilişkin yüzdesel veriler ise aşağıdaki gibidir.

Evet	95,2	Hayır	4,8	Yanıtsız	
------	------	-------	-----	----------	--

3 Banka kartı olmayan 2 müşterinin banka kartı edinmek isteyip istemedikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu iki müşteri banka kartı edinmek istemediklerini belirtmişler, ayrıca banka kartı mevcut olan 3 müşteri de bu soruya olumsuz yanıt vermişlerdir.

Bu konuya ilişkin yüzdesel veriler ise aşağıdaki gibidir.

Evet	4,8	Hayır	11,9	Yanıtsız	83,3
------	-----	-------	------	----------	------

4 Banka kartına sahip olan 40 müşterinin kullanım süreleri ile ilgili bilgileri şöyledir.; 19 müşteri 2 yıl, 13 müşteri 5 yıl ve 8 müşteri 10 yıldır banka kartı kullanmaktadır.

Bu konuya ilişkin yüzdesel veriler ise aşağıdaki gibidir.

2 Yıl	45,2	5 Yıl	31	10 Yıl	19
-------	------	-------	----	--------	----

5 Banka kartını kullanan müşterilerin, emekli maaşlarını almalarının kolaylaştırıp kolaylaşmadığının belirlenmesine çalışılmıştır. Banka kartı kullanan 35 müşteri maaşlarını almalarının bu kart ile kolaylaştığını beyan etmişlerdir. Kart sahibi 5 müşteri ile banka kartı olmayan 2 müşteri bu soruya cevap vermemiştir.

Bu konuya ilişkin yüzdesel veriler ise aşağıdaki gibidir.

Evet	83,3	Hayır	16,7	Yanıtsız	
------	------	-------	------	----------	--

6 Banka kartını kullanan bu bilinçli müşterilere, bu kart ile Banka Şubesine gitmeden maaşlarını alabilecekleri konusundaki bilgilerinin belirlenmesine çalışılmıştır. Banka kart sahibi 38 müşteri bu konuya olumlu cevap vermiştir. Kart sahibi olan 2 müşteri ile kart sahibi olmayan 1 müşteri de bu konuya cevap vermemiştir.

Bu konuya ilişkin yüzdesel veriler ise aşağıdaki gibidir.

Evet	90,5	Hayır	7,1	Yanıtsız	2,4
------	------	-------	-----	----------	-----

7 Kart sahibi olmaları nedeniyle müşterilerin yarısından fazlası 5-10 yıl aralığında bir süredir banka kartı kullanmaktadır. Bu nedenle bu kartla sunulan diğer bankacılık hizmetler konusunda sahip oldukları bilgilerin belirlenmesine çalışılmıştır. 31 müşteri bankanın bu kart ile sunduğu hizmetleri bildiklerini, kart sahibi olan 9 müşteri ile kart sahibi olmayan 2 müşteri bu hizmetleri bilmediklerini ifade etmişlerdir.

Bu konuya ilişkin yüzdesel veriler ise aşağıdaki gibidir.

Evet	73,8	Hayır	26,2	Yanıtsız	
------	------	-------	------	----------	--

8 Banka kartı sahibi olan bu müşterilerin hizmete uygun ve boş ATM makineleri yerine sırada bekleyerek şube içinde maaş almak istemelerinin nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Banka kartı ile maaş almayı güvensiz bulmaları olasılığı üzerinde durulmuştur. Araştırmanın yapıldığı sırada, ATM makineleri önünde hiçbir sıra veya bekleme söz konusu olmadığı gibi, makinelerin sorunsuz çalıştıkları gözlenmiştir.

Bu durumda, ATM makineleri ile maaş almayı güvenli bulup bulmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu soruya banka kartı sahibi olan 40 müşteriden 36 sı olumlu yanıt vermiştir. Kart sahibi olan 4 müşteri ile kart sahibi olmayan 2 müşteri ise bu kartla maaş almayı güvenli bulmadıklarını belirtmişlerdir.

Bu sonuç karşısında, müşterilerin ATM makinelerine itibar etmeme ve ilgi göstermeme nedenleri ile ilgili bilgi talep edilmiştir. Müşterilerden sadece Serpil ÖZUĞURLU, ATM makineleriyle ilgili olarak; “çok sık para vermiyor, işlem yapmıyor, ekran silik” ve ATM kartı ile ilgili olarak da; “kart sürekli bozuluyor.” şeklinde sorunlar oluşturduğunu belirtmiştir. Emeklilere verilen ATM kartlarının kullanım süresinin 1 yıl olması ve her yıl bu sürenin yalnızca talep ve kimlik tespiti ile uzatılması durumunun, bu emekli tarafından “Bank kartın bozulması” şeklinde algılandığı tespit edilmiştir. Diğer müşteriler ise, bu konuda bir sorun belirtmemişlerdir.

Bu konuya ilişkin yüzdesel veriler ise aşağıdaki gibidir.

Evet	85,7	Hayır	14,3	Yanıtsız	
------	------	-------	------	----------	--

9 Banka kartı ile başka bir bankacılık işlemi yapıp yapmadıkları konusunda bilgi edinilmeğe çalışılmıştır. Bu soruya alınan yanıt ve açıklamalar itibarıyla, ATM kartının kullanılması amacının, maaş alımıyla özdeşleştirildiği gözlenmiştir. Sadece 5 müşteri bu kartı başka bankacılık işlemleri için de kullandığını, kart sahibi olan 35 müşteri ise söz konusu kartını sadece maaş almak için kullandıklarını belirtmişlerdir. Kart sahibi olmayan 1 müşteri ise, bu konuyu yanıtsız bırakmıştır.

Bu konuya ilişkin yüzdesel veriler ise aşağıdaki gibidir.

Evet	11,9	Hayır	85,7	Yanıtsız	2,4
------	------	-------	------	----------	-----

10 Eğitim durumları nedeniyle teknolojiye fazla adapte olamamalarına rağmen makinelerle işlem yapmayı güvenli bulan emeklilerin, personele iş yaptırma istekleri

özellikle insanlarla temas sağlamak istedikleri gözlenmiştir. Ayrıca müşterilerin alışkanlıklarını değiştirmek konusunda zorlandıkları gözlenmiştir.

Bu konuya ilişkin yüzdesel veriler ise aşağıdaki gibidir.

İlk	35,7	Orta	14,3	Lise	31,0
Yüksekokul (ön lisans)	7,1	Üniversite (lisans)	11,9	Yüksek Lisans	

Diğer taraftan eğitim durumları itibariyle; %35,7 İlkokul, %14,3 Ortaokul olmak üzere %50 İlköğretim, %31 Lise, %7,1 Önlisans, %11,9 u da lisan mezunu oldukları belirtilmiştir.

11 Bu çalışmanın yapıldığı 31 bay ve 11 bayan müşterilerin cinsiyetlerine ilişkin yüzdesel veriler ise aşağıdaki gibidir.

Bayan	73,8	Bay	26,2
-------	------	-----	------

Konu ile ilgili olarak hazırlanmış sorulara alınan yanıtların sayısal ve oransal sonuçları aşağıdaki gibidir.

Rakamsal Sonuçlar

1. Soru	1 – 5 Yıl	11	6 – 10 Yıl	11	10 Yıl Üstü 20	
2. Soru	Evet	40	Hayır	2	Yanıtsız	-
3. Soru	Evet	2	Hayır	5	Yanıtsız	35
4. Soru	2 Yıl	19	5 Yıl	13	10 Yıl	8
5. Soru	Evet	35	Hayır	7	Yanıtsız	-
6. Soru	Evet	38	Hayır	3	Yanıtsız	1

7. Soru	Evet	31	Hayır	11	Yanıtsız	-
8. Soru	Evet	36	Hayır	6	Yanıtsız	-
9. Soru	Evet	5	Hayır	36	Yanıtsız	1
10. Soru	İlk	15	Orta	6	Lise	13
	Yüksekokul (Ön Lisans)	3	Üniversite (Lisans)	5	Yüksek Lisans	-
11. Soru	Bayan	31	Bay	11		

Oransal Sonuçlar

1. Soru	1 – 5 Yıl	26,2	6 – 10 Yıl	26,2	10 Yılı üstü	47,6
2. Soru	Evet	95,2	Hayır	4,8	Yanıtsız	-
3. Soru	Evet	4,8	Hayır	11,9	Yanıtsız	83,3
4. Soru	2 Yıl	45,2	5 Yıl	31	10 Yıl	19
5. Soru	Evet	83,3	Hayır	16,7	Yanıtsız	-
6. Soru	Evet	90,5	Hayır	7,1	Yanıtsız	2,4
7. Soru	Evet	73,8	Hayır	26,2	Yanıtsız	-
8. Soru	Evet	85,7	Hayır	14,3	Yanıtsız	-
9. Soru	Evet	11,9	Hayır	85,7	Yanıtsız	2,4
10. Soru	İlk	35,7	Orta	14,3	Lise	31,0
	Yüksekokul (Ön Lisans)	7,1	Üniversite (Lisans)	11,9	Yüksek Lisans	-

11. Soru	Bayan	73,8	Bay	26,2		
----------	-------	------	-----	------	--	--

9.3 S o n u ç

Bu araştırmanın varsayımları şunlardır:

V1 ; Emekli ATM kartı (Bankamatik kartı) verilmesi, maaşlarını almaları için bu müşterilerin bankada beklemek zorunda kalmaları durumunu ortadan kaldırmıştır,

V2 ; Emekli ATM kartı (Bankamatik kartı) verilmesi, maaşlarını almaları için bu müşterilerin bankada beklemek zorunda kalmaları durumunu ortadan kaldıramamıştır.

Konu ile ilgili olarak hazırlanan sorulara ilişkin yanıtların sayısal ve oransal değerleri dikkate alınarak yapılan genel değerlendirme sonucu;

- Seçilen örnekteki emekli müşterilerinin %74 ünün, 5 yıldan daha fazla bir süredir emekli oldukları,
- Seçilen örnekte %95 oranındaki müşterilerin ATM kartının olduğu,
- Banka kartı olmayan %4,8 müşterinin bu kartı edinmek istemediği,
- Tüm müşterilerin 2 yıldan uzun bir süredir banka kartı kullandıkları,
- Seçilen müşterilerin %83,3 ünün ATM kartı ile maaşlarını almalarının kolaylaştığını kabul ettikleri,
- Seçilen müşterilerin %90,5 inin ATM kartı ile maaşlarını ilgili şubeye gitmeden de alabildiklerini bildiklerini,
- Seçilen müşterilerin %73,8 inin banka kartının kendilerine sunduğu hizmetlerden haberdar oldukları,

- Seçilen müşterilerin %85,7 sinin banka kartı ile maaş almayı güvenli buldukları,
- Seçilen müşterilerin %85,7 sinin bu kartı başka bir işlem için kullanmadıkları,
- Seçilen müşterilerin %50 sinin ilköğretim mezunu oldukları,
- Seçilen müşterilerin %73,8 inin bayan olduğu,

Belirlenmiştir.

Bu araştırmanın varsayımları, araştırma sonuçları ve bu sonuçlarla ulaşılabilecek teze temel oluşturan en önemli hususlar şöyledir.

- Şube içindeki müşterilerin %95 inin banka kartı bulunması ve ATM nin de müsait olmasına rağmen şubede bekleyerek maaş almayı tercih etmeleridir.
- Ulaşılabilecek teze temel oluşturacak bir diğer konu ise, bu müşterilerin %73,8 inin banka kartının hizmetlerinden haberdar oldukları halde %85,7 sinin bu kartı başka bir işlem için kullanmamalarıdır.
- Bankaca, müşterilerin beklentilerini ortadan kaldırmak, daha seri bir hizmet sunmak için ATM kartı verilmiş olmasına ve onları kullanım olanakları konusunda bilgilendirilmiş olmasına rağmen planlanan sonuçlara ulaşamadığı görülmektedir.
- Bu durumda ilk varsayımı reddetmek ve ikinci varsayımı kabul etmek gerekmektedir. Bu sonuca yol açan nedenlerden biri, bir müşteri ATM makinesi ve kartı ile ilgili olarak belirttiği sorunlar olabilir. Ancak müşterinin daha önce yaşamış olabileceği bir soruna bağlı olarak kartının kullanmama gerekçesi, araştırma sırasında ATM makinesinde bir sorunun bulunmaması nedeniyle mevcut durumda anlamlı bulunmamıştır.

Araştırma sırasında, Şube Yönetmeni ile yapılan görüşmelerden, bazı emeklilerin;

- Zaman zaman ATM kartı ile müşteri ekstresi alabilmelerine rağmen, yapılan işlemi görebilmek adına cüzdan işletmek amacıyla şubeye müracaat ettikleri,
- ATM lerin cadde kenarlarında olması sonucu hırsızlığa maruz kalma korkuları nedeniyle, şube içinden işlem yaptıkları,

Öğrenilmiştir.

Ancak görüşme yapılan 42 emekli müşteriden, buna yönelik bilgi alınamamıştır.

Araştırma sürecindeki izlenimlerimiz;

- İnsanlarla iletişimleri minimum düzeye inen emeklilerin, bu süreçte iletişime ihtiyaç duymaları,
- Teknolojiye karşı gösterilen ihtiyat,
- Bir değer ve kimlik olarak algılanma ve ilgi görme ihtiyacı,

Şeklinde sıralanabilir.

Bunların dışında emekli müşterilerin ATM Kartlarını kullanmamalarının somut bir sebebi ortaya çıkmamaktadır.

Bu araştırma sonucuna göre;

- Emeklilere ATM kartı (Bankamatik kartı) verilmesi, maaşlarını almaları için bu müşterilerin Bankada beklemek zorunda kalmalarını ortadan kaldıramamıştır. Çünkü emeklilerin maaşları almaları için, sadece ATM kartı verilmesinin onların iletişim ihtiyacını tam olarak karşılamadığı görülmektedir. Ayrıca, şubelerde yaşanan ödeme yoğunluğu da banka-müşteri ilişkileri açısından bu iletişime imkân verememektedir.
- Bu araştırmada elde edilen bilgiler itibariyle başlangıçtaki varsayımlardan, ilk varsayımı reddedilmiş, bunun yerine ikinci varsayımı kabul edilmiştir.
- Bankanın, % 50 si lise ve üstü eğitim düzeyine sahip olan ve önemli bir kısmı yalnız yaşayan söz konusu emekli grubuna, maaş ödemeleri için ATM

kartı verilmesi yanında, onların iletişim ihtiyacını gideren bir organizasyonla, hizmet sunulması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Çünkü, aktif iş hayatında ayrılan emeklilerin, daha durağan bir seyir izleyen yaşamlarının bu döneminde, ilgi ve iletişime ihtiyaç duydukları görülmektedir.

▪ “Siz bizim için önemlisiniz” anlayışını hissettirecek şekilde hizmet sunulması gerektiğidir. Emeklilere emekli maaşı ödenmesi için ATM kartı verilmesi sürecinde, bu kartla maaşının ATM makinelerinden alınabilecekleri, ancak ihtiyaç duyularsa, aktarılan veya yazı ile belirtilen yoğun günlerin dışındaki günlerde şubelerimize gelerek de işlem yaptırabilecekleri belirtilmelidir.

Sonuç olarak; mevcut sistemde ayın belli günlerinde maaş ödemesi yapıldığı için, bu dönemlerde olağanüstü bir yoğunluk yaşanmaktadır. Emekli grubuna ayın tüm iş günlerinde ödeme yapılabilmesi ve sayının buna göre belirlenerek dağıtılması halinde, daha sağlıklı bir hizmet sunulması mümkün olabilecektir. Bununla birlikte, tüm ATM lerin, bankalarca ortak kullanılması halinde, hizmetin her noktada sunulmasının mümkün olması nedeniyle, yoğunluk sorunun ortadan kalkacağı ve hizmet kalitesinin artacağı düşünülmektedir.

10. SONUÇ VE ÖNERİLER

10.1 Kredi Kartlarında Limit Tahsis Yöntemi ve Taksit Sistemi

Ödeme durumlarına ilişkin olarak incelenen tablodaki tüm dönemlerde, kredi kartı borcunu ödemeyen veya gecikerek ödeyenler kişilerin sayıları, nakdi bireysel kredi müşterilerinden daha fazladır. Bu sonuç, Türk Bankacılık sistemindeki kredi kartları uygulamasının sağlıklı olmadığını göstermektedir.

Bunun yanında, Ülkemizde kredi kartı kullanımında şu hususlar dikkati çekmektedir.

- Ülkemizde nakdi bireysel krediler için bir sorun olmasa bile, gayri nakdi bireysel krediler için böyle bir olasılık söz konusudur.
- Kredi kartının borç bakiyesinden daha fazla gelir elde ettikleri için, bankalar bu kredi türünün gelişmesi için aktif bir çalışma içinde bulunmaktadır.
- Yoğun reklâm kampanyaları ve mobil başvuru stantları ile pazar paylarını arttırmaya çalışmaktadırlar.
- Stantlarda başvuru formu doldurtularak alınan talepler, negatif sorgulamada bir olumsuzluk bulunmaması halinde, talep sahibinin banka müşterisi olup olmadığına bakılmaksızın, karşılanmaktadır.
- Başlangıçta geliri dikkate alınarak tahsis edilen kredi kart limiti, zaman içinde kişinin limitini kullanma yoğunluğu ve düzenli ödemeleri dikkate alınarak yükseltilmektedir.

Limit artırımlarında yeni gelir bilgisi yerine, limit kullanma yoğunluğu ve düzenli ödeme verisinden hareket edildiğinden, arttırılan limit gelirin çok üzerinde gerçekleşebilmektedir. Sistemdeki tüm bankaların aynı uygulamayı yaptığı bu süreç sonucu, kişilerin birçok bankada ve gelirinin çok üzerinde kredi kartı limiti oluşabilmektedir.

- Alışverişi kolaylaştırması nedeniyle tüketimi arttırıcı bir fonksiyonu bulunan kredi kartı, aynı zamanda plansız tüketimi de arttırıcı bir özelliğe sahiptir.
- Bireysel borçlanmalar, kişilerin gelirleri ile uyumlu oldukları ve kontrol altında tutabildikleri ölçüde, sorunsuz sonuçlandırılabilir.

Kredi kartlarının yukarıda belirtilen yapısı dikkate alındığında, 31.12.2004 tarihi itibarıyla bireysel nakit kredi talebine konu olması gereken yaklaşık 13.7 katrilyon TL.lık alışveriş, kredi kartı borç bakiyesi olarak sürdürülmektedir. Ancak, bu büyüklük içindeki 3.7 katrilyona TL.lık bakiye, taksitli kredi kartı borcu olarak, nakdi bireysel kredi gibi bir görünüme sahiptir. Bunun dışında kalan yaklaşık 10 Katrilyon TL. lık bir borç bakiyesi, sistemdeki yaklaşık 27 katrilyon TL.' lık bireysel kredinin % 37'si düzeyinde bulunmaktadır.

Kredi kartlarının gayri nakdi yapısı dikkate alındığında, gelen ekstre ile tamamının ödenmesi gereken bir borç olarak, söz konusu tutarın önemli bir büyüklük oluşturduğu görülmektedir.

Kredi kartlarının işleyişindeki kişisel gelirden bağımsız oluşum ve çalışma sürecinde karşılaşılan sorunların çözümü için, tüm bankaların Kredi Kayıt Bürosu ile işbirliği yapmaları gerekmektedir. Kredi Kayıt Bürosu kişilerin 36 ay süreli tüm ödemelerinin zamanlamasını izlemekte ve ödeme alışkanlıklarına bir skor oluşturarak kredi kartı tahsis ve limit artırım kararı için çok önemli bilgiler oluşturmaktadır. Ancak, sistemdeki az sayıda bankanın kullandığı bu bilgiler nedeniyle, kredi kartlarında irrasyonel durumlar meydana gelmektedir.

Diğer taraftan, kredi kartlarını başlangıç limiti tespiti ile limit artırımının gerçekçi bir sisteme kavuşturulmasının, gelecekte oluşacak sorunları çözümü için büyük önem taşıyacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Sistemdeki tüm bankalarca kişilere tahsis edilecek limitin aylık gelir dikkate alınarak, aylık gelirinin belli bir katını aşmaması, bireyin tüketiminin sürdürülebilirliği ve oluşan borcun ödenebilirliği açısından temel bir varsayım olmalıdır.

Kredi kartları ile yapılan taksit uygulamasının dayanıklı tüketim harcamalarında uygulanması, uzatılan vade ile bireylerin bütçelerinin genişletilmesini sağladığı ve gerek üretime ve gerekse tüketime olumlu etki yaptığı ortadadır. Ancak, tüketimi uzun süreli olmayan harcamaların ise, kredi kartları ile taksit konusu yapılmaması gerekmektedir. Zira tüketimi kısa sürede gerçekleşen yiyecek ve akaryakıt tüketiminin gelirle oransal ilişkisi tüketimin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Tüketimi tamamlanmasına karşın, taksiti devam eden bu tür tüketim harcamalarına yapılan taksitler, tüketim süresinin kısalığına bağlı olarak gelir üzerinde baskı oluşturacaktır. Tüketimin sıklığı gelirin bu şekilde harcanan kısmını arttırarak, zaman içinde taksitlerin tüm gelir düzeyine ulaşmasına ve taksitli alışveriş limiti/olanağı kalmamasına yol açabilecektir.

10.2 ATM ve POS' ların Ortak Kullanımı

Türk Bankacılık Sistemi 31.12.2004 tarihi itibarıyla 13.202.147 adet Visa ve 13.450.664 adet Mastercard olmak üzere toplam 26.681.128 adet kredi kartına sahiptir. Aynı tarih itibarıyla 43.084.994 adet de banka kartı bulunmaktadır. Belirtilen bankacılık ürünlerinin kullanımı için, sistemde 13.544 adet ATM ve 912.118 adet POS bulunmaktadır.

Bankaların müşterilerine hizmet sunulmasında önemli yer tutan ekipmanlarından ATM lerin, teknolojik gelişmelere bağlı olarak fonksiyonları artmakta ve fiyatları da azalmaktadır. Ancak, halen katma değer vergisi dahil 10.000.-USD civarında bir maliyeti söz konusudur. Her bankanın ayrı ayrı ithal ederek hizmete sunduğu söz konusu makinelere, bankacılık sistemi yaklaşık $10.000 \times 13.544 = 135.440.000$ USD yatırım yapmış durumdadır.

POS cihazları da aynı şekilde bankalarca ayrı ayrı ithal edilerek hizmete sunulmaktadır. Bu cihazlarında fiyatları zaman içinde azalmakla birlikte, halen yaklaşık katma değer vergisi dahil 200 USD civarında bir maliyeti söz konusudur. Bu durumda bankacılık sistemi POS cihazları içinde, yaklaşık $200 \times 912.118 = 182.429.000$ USD yatırım yapmış durumdadır.

Bankacılık sistemi, her iki çağdaş bankacılık ödeme aracı için, 317.869.000 USD tutarında bir yatırım yapmış bulunmaktadır. Ülkemizde POS lar yaklaşık 10 yılı aşkın bir zamandır, ATM ler ise yaklaşık 20 yıla yakın bir zamandır kullanılmaktadır. Geçen bu süre içinde, ATM' ve POS ların % 30'luk bir kısmının kullanım dışı kalmış olacağı varsayılmaktadır. Bu durumda, bankacılık sistemi söz konusu bireysel bankacılık altyapısı için yaklaşık $317.869.000.-USD \times 1.30 = 413.229.700.-USD$ lık bir yatırım maliyetine katlanmış olmaktadır.

Söz konusu ekipmanlara önceki yıllarda çok daha yüksek ücretler ödenmekle beraber, hesaplamalar son ürünlere ödenen fiyatlar üzerinden yapılmıştır. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda, fiyatları sürekli azalan bu ekipmanlardan ATM ler için, önceki yıllarda 20.000–40.000.-USD aralığında ücretler ödendiği bilinmektedir.

Rekabetin artmakta ve karlılığın azalmakta olduğu bu yeni dönemde, her bankanın diğerlerinden bağımsız olarak, bankacılık altyapısını oluşturma uygulamasını sürdürmesi halinde, sabit maliyetleri artmaya devam edecektir. Diğer taraftan, enflasyon oranındaki düşüş kar marjlarındaki azalışı beraberinde getireceğinden, bankacılık sistemi sabit maliyetleri aynı paralellikte azaltabilme olanağına sahip olamayacaktır. Bu nedenle, bankaların karlılıklarını arttırma arayışlarına cevap verecek en uygun yöntem, bankacılık altyapısını oluşturan ATM ve POS sistemin paylaşımı olacaktır.

Halen, banka kartları ile tüm POS larda ve kredi kartları ile de tüm ATM lerde işlem yapmak mümkündür. Banka kartının POS larda kullanılması ile, alışveriş bedeli anında satıcının hesabına aktarılmaktadır. Kredi kartlarının ATM lerde kullanımı ile de, bankalar açısından (yüksek faiz oranlı) kredi kullandırımı gerçekleştirilmektedir. Buna karşılık, Ülkemizde her banka ya bağımsız ya da küçük gruplar halinde bankacılık altyapısını kullanmaktadır. Önemli ölçüde kaynak israfına neden olan ve bir noktada birden fazla ATM ve POS makinesi konumlandırılarak müşteri hizmetleri sürdürülmektedir.

Bankacılık altyapısının paylaşılması halinde, 31.12.2004 tarihi itibarıyla müşterilere verilmiş olan 26.681.128 adet kredi kartı ve 43.084.994 adet banka kartı ile tüm ATM lerde işlem yapılmasını ve her üye işyerinde tek bir POS cihazı

kullanılmasını mümkün hale getirecektir. Bu uygulama, doğal olarak ülkemizdeki tüm bankacılık işlemlerinin kolaylaşmasını, müşterilerin hesabının olduğu banka ATM'si yerine, kendisine en yakın ATM den işlem yaparak zaman kaybının azalmasını sağlayacaktır. Buna bağlı olarak, özellikle ATM ile sunulan hizmet kalitesini olumsuz etkileyen ve şube dışı alanlara taşarak, uzun sıraların oluşmasına neden olan yoğunlaşma ortadan kalkacaktır. Ayrıca, her işyerinde çok sayıda POS yerine, sadece bir POS kullanılacağından, önemli ölçüde maliyet tasarrufu da sağlanmış olacaktır.

10.2.1 ATM 'lerin Ortak Kullanımı

Bankacılık hizmet altyapısını oluşturan ATM lerin tüm bankalarca ortak kullanımı, daha önce sadece yurtdışı kredi kartları için olanaklı idi. Son yıllarda, yurtiçi kredi kartları için de, tüm ATM leri ortak kullanabilme ve işlem yapabilme olanağı sağlanmıştır. ATM leri kullanabilme ve nakit çekebilme olanağı, kredi kartı müşterilerini aynı zamanda kredi müşterisi durumuna getirmektedir. Mevduat müşterileri ise, sadece kendi bankalarına ait ATM leri kullanabilmektedir.

Banka kartlarının tüm ATM lerde ortak kullanımı konusunda, gruplar halinde ilk örnekler oluşmaya başlamıştır. Bunlardan ilki Altın Nokta ATM Ortak Kullanım Grubu 'dur.

Altın Nokta; başlangıçta 4 banka tarafından kurulmuş, daha sonra 2 bankanın üyenin daha katılımı ile toplam 6 üyelik bir ATM Ortak Kullanım Grubu oluşmuştur. Osmanlı Bankasının Garanti Bankası ile birleşmesi sonucu, sistem halen 5 banka tarafından sürdürülmektedir. Bu gruba, Halkbank ile birleştirilen Pamukbank da dahil olmuştur.

Türk Bankacılık sisteminde, toplam 13544 ATM 'in % 40,8 'ini oluşturan 5528 ATM, Altın Nokta Grubunu oluşturan Akbank, Garanti Bankası, Vakıfbank, Dışbank ve Halk Bankası tarafından ortak kullanılmaktadır.

ATM'lerin Ortak Kullanımı konusundaki ikinci grup Ortak Nokta'dır. Ortak Nokta ATM Ortak Kullanım Grubu 1988 yılında 26 banka ile oluşturulmuştur. Sistem, halen faaliyetini sürdürebilen Alternatifbank ,Anadolubank, Citibank, Denizbank, Finansbank Koçbank, Şekerbank, Tekstilbank, TEB, MNGBank ve Oyakbank olarak

11 banka ile aktif durumdadır. Ortak Nokta toplam 2259 ATM ile söz konusu sistemin % 16.7 sine sahip durumdadır.

ATM lerin ortak kullanımı konusunda bir başka oluşum ise, Ziraat Bankası'nın, Halk Bankası, Vakıflar Bankası, Denizbank ve Finansbank ile tek taraflı olarak yaptığı ve ATM lerini sözkonusu banka müşterilerinin kullanıma açtığı sistemdir. Bu yapı ile yaygın şube ağına sahip olan Ziraat Bankasının ATM sistemini kullanma olanağı bulan diğer dört bankanın, müşterilerine hizmet sunma olanakları artmış durumdadır. Ancak, sistem karşılıklılık özelliği taşımamaktadır. Bu nedenle, tek taraflı anlaşma yapan Ziraat Bankasına, kullanım ücreti dışında bir fayda sağlamamakta ve müşterilerine ilave noktalarda ATM hizmeti sunma olanağı vermemektedir.

Gerek Altın Noktanın 5528 ATM'i ve gerekse Orta Noktanın 2259 ATM'i ile oluşturulan ATM Ortak Kullanım Grubunca, toplam 7787 ATM ortak kullanılmaktadır. İki ayrı grup halinde ortak kullanılan ATM'ler, sistemin % 57,5 payını oluşturmaktadır.

Her iki Ortak Kullanım Grubunda da yer almayan ve sadece kendi ATM kullanan Ziraat Bankası, İş Bankası, Yapı Kredi Bankası, HSBC, Tekfenbank ve Bank Europa, bankalar sisteminin % 42,5 ini oluşturmaktadır. Toplam 5757 ATM, yukarıda belirtilen bankalarca kullanılmakta olup, sistemdeki 48 bankanın 25 inde ise, ATM makinesi bulunmamaktadır.

Her bankanın sistemini ayrı ayrı kurmaya devam etmesi halinde, ATM lerin bankacılık sistemine maliyeti sürekli artmaktadır. Buna karşın, söz konusu sistemin maliyet ve karlılık esaslarına göre tüm bankalarca ortak kullanılması ve teknolojik gelişmeler karşısında sektörün birlikte hareket etmesi, maliyetlerin yükseldiği ve karlılıkların azaldığı bir dönemde, sabit maliyetlerin azaltılması açısından önem taşımaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, bankacılık sisteminde kullanılmakta olan mevcut ATM lerin, tüm bankalarca ortak kullanılması mümkündür. Bu durumda, maliyetler dikkate alınarak, her bankanın ortak sistemi kullanma oranına göre belirlenecek bedele, planlanan karın ilavesi ile oluşacak ücretin, otomatik olarak kullanıcı bankadan alınarak

sistemi kuran bankaya ödenmesi mümkün olacaktır. Uygulama ile, daha önce maliyete katlanan bankaların karlılıkları artacaktır.

Bu konuda bir başka alternatif ise, ATM lerin satın alınması, kurulması, işletilmesi ve kullanıcılara göre ücretlendirilmesinin, tüm bankaların iştiraki ile kurulacak bir bağımsız şirkete devredilmesidir. Bu durumda, ancak yeni ihtiyaç halinde ithal edilecek makine bedeli, hizmeti sunan firma tarafından karşılanacaktır. Banka bazında maliyetler, bağımsız şirketteki hisseleri oranında dağıtılacağından, küçülecektir. Şube sayıları ve kullanım sıklıklarından oluşturulacak kriterlere göre elde edilecek gelirler de, yine hisseleri oranında tüm bankalara paylaştırılabilecektir.

Bankacılık altyapısının ortaklaşa kullanımına ilişkin Ortak Nokta ve Altın Nokta tek bir çatı altında toplanmalı ve sisteme dahil olmayan diğer bankalar da sisteme dahil edilmesi sağlanmalıdır. Bu uygulama, bazı bankaların ATM kapasitesinin atıl kalmasını önleyeceği gibi, maliyetlerin paylaşılması nedeniyle karlılıklarını da arttıracaktır.

Bankaların ATM Ortaklığı, 31.12.2004 tarihi itibarıyla müşterilere verilmiş olan 43.084.994 adet banka kartı ile ATM sayısı olan 13.544 farklı noktada hizmet sunulması mümkün hale getirecektir. Bu uygulama, doğal olarak ülkemizdeki tüm bankacılık işlemlerinin kolaylaşmasını ve mevcut kapasitenin etkin kullanılmasını sağlayacaktır. Ayrıca, müşterilerin hesabının olduğu banka ATM'si yerine, kendisine en yakın ATM den işlem yaparak, zaman kaybının azalmasını sağlayacaktır. Buna bağlı olarak, özellikle ATM ile sunulan hizmet kalitesini olumsuz etkileyen ve şube dışı alanlara taşarak, uzun sıraların oluşmasına neden olan yoğunlaşma ortadan kalkacaktır.

10.2.2 POS' ların Ortak Kullanımı

Türk Bankacılık Sisteminde en fazla rekabetin yaşandığı bir ürün kredi kartlarıdır. Gerek borç bakiyesine uygulanan yüksek faiz ve gerekse üye yapılan işyerlerinden alınan önemli komisyon tutarı nedeniyle, bankacılıkta en karlı ürünlerden biridir. Dolayısıyla bankacılık sistemi tarafından en fazla yatırım yapılan bireysel bankacılık alanlardan biri durumundadır.

31.12.2004 tarihi itibarıyla toplam 912.118 adet POS aktif durumdadır. Bankacılık sistemi, mevcut ekipmanlar için 200 \$'lık son fiyatı itibarıyla, yaklaşık 182.423.600.-\$ yatırım yapmış durumdadır.

Söz konusu yatırıma bağlı olarak kredi kartlarıyla 31.12.2004 tarihi itibarıyla 59 katrilyon TL alışveriş ve 6,7 katrilyon TL nakit avans olmak üzere toplam 65,6 katrilyon TL.'lık bir ciro gerçekleştirilmiştir. Bankalar arasında kredi kartı takası için uygulanan % 2.15 minimum komisyon oranı ile değerlendirildiğinde, bu düzeyde bir alışveriş hem kart sahibi olan bankalar ve hem de POS sahibi olan bankalar açısından 1.410.400.000.000.TL bir komisyon gelirini ifade etmektedir. POS başına yıllık gelir (Kur 1.3000.000.-TL) hesabıyla 119 \$ olmakta, bir POS için ödenen 200 \$ bedel ise, yaklaşık 20 ayda kazanılmaktadır.

Bununla birlikte, her üye işyerine ayrı ayrı kurulması nedeniyle, POS ların bankacılık sistemine maliyeti sürekli artmaktadır. Bu durumda, ATM lerde olduğu gibi, söz konusu sistemin maliyet ve karlılık esaslarına göre tüm bankalarca ortak kullanılması ve teknolojik gelişmeler karşısında sektörün birlikte hareket etmesi, maliyetlerin yükseldiği ve karlılıkların azaldığı bir dönemde, bankaların sabit maliyetlerin azaltılması açısından önem taşımaktadır.

Artan rekabet ve azalan karlılığa çözüm olarak POS ların ortak kullanımı alternatifi, iki banka tarafından uygulamaya konulmuştur. Garanti Bankası ile İş Bankası tarafından, ortak POS kullanımı konusunda ilk somut adım atılmıştır. Her iki bankanın da POS cihazının bulunduğu üye işyerlerinde, uygulamaların tek bir POS cihazı üzerinde birleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Garanti ve İş Bankası POS' larının ortak kullanılması amacıyla, her iki bankaya da üye olan işyerlerini belirlemeye yönelik bir çalışma yapılmıştır. Bu karar doğrultusunda, POS donanımı ve yazılımı sağlayan bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu bankaların ortak POS konusundaki yatırımları, 2003 yılında yapılmaya başlanmıştır. Bu işlemler için iki farklı model oluşturulmuştur. Bankaların kendi aralarında işbirliği yapmalarını gerektiren ilk model doğrultusunda, İş ve Garanti Bankalarınca POS cihazları ortak kullanılmaya başlanmıştır.

İkinci modelde ise, kredi kartı üye işyerlerine kendi POS cihazını konumlandırıp bu cihaza birden çok banka uygulaması yüklenerek, ortak kullanımı gerçekleştirilmektedir. Bu alandaki ilk çalışma 2004 yılı başında Şekerbank ile başlatılmıştır. Benzer hizmet modelindeki en büyük atılım ise 2004 yılı sonunda Dışbank ile yapılan anlaşma ile sağlanmıştır. Buna göre Dışbank'ın 70 bin üzerindeki POS cihazının tüm işletim, yönetim ve kullandırma hakkı Universal Kart'a devredilmiştir. Böylece Universal Kart toplam 100 bin civarında POS'u ortak kullanıma sunmak üzere, Türkiye'de ilk kez kendi ödeme sistemi altyapısını oluşturmuştur. İkinci sistemin ilkinden farkı, bankaların kendi aralarında işbirliği yapmalarına gerek kalmadan ortak POS yapısına dahil olabilmektedirler.

Ziraat Bankası'nın Halk Bankası, Anadolubank ve Denizbank ile, HSBC Bank'ın Ziraat Bankası ile, Finansbank'ın HSBC Bank ile POS ların ortak kullanım konusundaki çalışmaları halen devam etmektedir. Halen, POS ların ortak kullanımı için yürütülen en önemli çalışma, taksitlerin her POS pazarlayan bankada aynı şekilde kullanılabilir sorununu aşmak üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Mevcut gelişmeler, ortak POS kullanımı konusunda bankacılık sisteminin tamamını aynı çatı altında toplayamamıştır Türk bankacılık sisteminde 48 banka faaliyet göstermektedir. Anadolu Kredi Kartları ve 18 banka olmak üzere 19 kuruluşun POS sistemi bulunmakta, aralarında mevduat kabul etmeyen 13 bankanın da bulunduğu 29 bankada ise, POS sistemi bulunmamaktadır. Sistemin paylaşımı halinde, istekli olan tüm kuruluş ve bankalar, aynı zamanda POS kullanım olanağına sahip olacaklardır.

Yukarıda belirtildiği gibi, bankacılık sisteminde kullanılmakta olan mevcut POS ların, tüm bankalarca ortak kullanılması mümkündür. Bu durumda, maliyetler dikkate alınarak, her bankanın sistemi kullanma oranına göre belirlenecek bedele, planlanan karın ilavesi ile oluşacak ücretin, otomatik olarak kullanıcı bankadan alınarak sistemi kuran bankaya ödenmesi mümkün olacaktır. Uygulama ile daha önce maliyete katlanan bankaların karlılıkları artacaktır.

Bu konuda bir başka alternatif ise, POS ların satın alınması, kurulması, işletilmesi ve kullanıcılara göre ücretlendirilmesinin, tüm bankaların iştiraki ile kurulacak bir bağımsız şirkete devredilmesidir. Bu durumda, ancak yeni ihtiyaç halinde

ithal edilecek makine bedeli, hizmeti sunan firma tarafından karşılanacaktır. Banka bazında maliyetler, bağımsız şirketteki hisseleri oranında dağıtılacağından, küçülecektir. Şube sayıları ve kullanım sıklıklarından oluşturulacak kriterlere göre elde edilecek gelirler de, yine hisseleri oranında tüm bankalara paylaştırılabilecektir.

Bankaların POS Ortaklığı sonucu, her noktada (üye işyerinde) bir POS kullanılacak olması nedeniyle 912.118 adet üye işyerine hizmet verilebilecektir. Yeni sistemde, tüm bankalar daha az maliyetle, çok daha geniş bir müşteri kitlesine ulaşabilme olanağına sahip olacaktır. Doğaldır ki, Türk Bankacılık sisteminde karlılığın azalışının yaşandığı bu dönemde, POS'ların ortak kullanımı uygulaması, hem bazı bankaların POS kapasitesinin atıl kalmasını önleyecek, hem de maliyetlerin paylaşılması nedeniyle bankaların karlılıkları arttıracaktır.

10.3 Emeklilere Verilen ATM Kartları

Emekli maaşları ödemeleri, bazı sorunlarla birlikte sürdürülmektedir. Oluşan en önemli sorun, kişilerin maaşların almak için uzun süre bankada beklemek zorunda kalmalarıdır. Tüm emeklilere ATM kartı verilmesi, bu soruna ne ölçüde çözüm oluşturduğu hususu, örnek olay çalışması ile incelenmiştir.

Bu araştırma sonucuna göre; emeklilere ATM kartı (Bankamatik kartı) verilmesi, maaşlarını almaları için bu müşterilerin Bankada beklemek zorunda kalmalarını ortadan kaldıramamıştır. Çünkü emeklilerin maaşları almaları için, sadece ATM kartı verilmesinin onların iletişim ihtiyacını tam olarak karşılamadığı görülmektedir. Ayrıca, şubelerde yaşanan ödeme yoğunluğu da banka-müşteri ilişkileri açısından bu iletişime imkân verememektedir.

Bankanın, özellikle kültür düzeyi yüksek olan ve önemli bir kısmı yalnız yaşayan emekli grubuna, ATM kartı verilmesi yanında, onların iletişim ihtiyacını gideren bir organizasyonla maaş ödemelerini yapması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Aktif iş hayatında ayrılan emeklilerin daha durağan bir seyir izleyen yaşamlarının bu döneminde ilgi ve iletişim ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hizmet sunulması gerekmektedir.

Bu araştırmada ortaya çıkan en önemli olgu, “Siz bizim için nemlisiniz” anlayışını hissettirecek şekilde hizmet sunulması gerektiğidir. Emeklilere emekli maaşı ödenmesi için ATM kartı verilmesi sürecinde, bu kartla maaşının ATM makinelerinden alınabilecekleri, ancak ihtiyaç duyularsa, aktarılan veya yazı ile belirtilen yoğun günlerin dışındaki günlerde banka şubelerine gelerek de işlem yaptırabilecekleri belirtilmelidir.

Sonuç olarak; mevcut sistemde ayın belli günlerinde maaş ödemesi yapıldığı için, bu dönemlerde olağanüstü bir yoğunluk yaşanmaktadır. Emekli grubuna ayın her iş günü ödeme yapılabilmesi ve sayının buna göre belirlenerek dağıtılması halinde, daha sağlıklı bir hizmet sunulması mümkün olabilecektir. Tüm banka ATM lerinin, sistemdeki bankalarca ortak kullanılmasının sağlanması halinde ise, bu sorun kendiliğinden çözülebilecektir.

Bankalar, müşteri ilişkilerini daha etkin ve verimli hale getirmek için yukarıdaki yeni uygulamalar yanında, başka uygulamalara gitmenin gayreti içersinde olmalıdır. Küreselleşen ekonomilerde ve toplumlarda bankacılık faaliyetleri kişinin sadece ekonomik alanını değil, aynı zamanda sosyal tarafını da ilgi konusu yapmaktadır. Bu gün dünyanın birçok gelişmiş ülkesi, hatta gelişmekte olan ülkeler bile, bankacılık faaliyetlerinde tek cepheli değil de çok cepheli olarak hizmet vermektedirler.

EKLER

Ek 1 : ATM ile Müşteri Hizmetleri Anket Formu

ATM İLE MÜŞTERİ HİZMETLERİ ANKET FORMU

1. Ne zaman emekli oldunuz?

Tarih.....

2. Banka kartınız var mı?

☐ EVET ☐ HAYIR

3. Banka kartı edinmek istermisiniz ?

☐ EVET ☐ HAYIR

4. Banka kartınızı ne kadar zamandır kullanıyorsunuz?

☐ 2 Yıl ☐ 5 Yıl ☐ 10 Yıl

5. Banka kartı ile maaşınızı almanız kolaylaştı mı?

☐ EVET ☐ HAYIR

6. Banka kartı ile maaşınızı, şubenize gitmeden de alabileceğinizi biliyor musunuz?

☐ EVET ☐ HAYIR

7. Banka kartının size sunduğu hizmetlerin tamamından haberdar mısınız?

☐ EVET ☐ HAYIR

8. Banka kartı ile maaşınızı almayı güvenli buluyor musunuz?

☐ EVET ☐ HAYIR

9. Banka kartı ile ve başka işlemleri yapıyor musunuz?

☐ EVET ☐ HAYIR

10. Eğitim durumunuz?

☐ İlk	☐ Orta	☐ Lise
☐ Yüksekokul (ön lisans)	☐ Üniversite (lisans)	☐ Yüksek Lisans

11. Cinsiyet:

☐ Bayan ☐ Bay

12. Adı – Soyadı: Semt: Telefon:

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akgüç Öztin, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1992, Aktaran: Şahözkan Dr. Burak Cem, Banka Birleşmeleri, TBB Yayınları No.233, Temmuz 2003

Alpergin Pelin, **Bireysel Bankacılık**, Ankara: TBB Yayını, Yayın No:160 1990, Aktaran : Çırpan Belgin, Kredi Kartları, Ceren Basın Yayım, Şubat 2000,

Al Hüseyin, **Türkiye’de Bankacılığını Tarihsel Gelişimi**, Tanzimat’a Kadar Osmanlı Devletinde Bankacılık Faaliyetleri, Active Bankacılık ve Finans Dergisi, Sayı.1 Haziran-Temmuz 1998, Aktaran: Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Bankalar Birliği Yayınları 2001

Aydın Davut, **Finansal Aracılar Fonksiyonları Türleri**, Para Finans Ansiklopedisi, Creative Yayıncılık, 1996

Baykal Esra, **İstanbul Bölgesel Finans Merkezi Olma Yolunda**, Active, Bankacılık ve Finans Dergisi Sayı.56, Kasım 2004

Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, **Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi**, Bankalar Birliği Yayınları 2001

Çeker Mustafa, **Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanımı**, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1997, Aktaran: Yılmaz Eyüp, Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2000

Çırpan Belgin, **Kredi Kartları**, Ceren Basın Yayım, Şubat 2000,

Çiller Tansu, Çil Akça Murat, **Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri**, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1989, Aktaran: Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Bankalar Birliği Yayınları 2001

Çolak Ömer Faruk, **Bankacılık Sektöründe Birleşme Eğilimleri ve Türk Bankacılık Sektörü**, TBB Yayınları, Şubat 2000, Aktaran: Şahözkan Burak Cem, Banka Birleşmeleri, TBB Yayınları No.233, Temmuz 2003

Durer Salih, **Türkiye’de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapı ve Yeterliliği Üzerine Bir İnceleme**, Yapı Kredi Bankası Bankacılık Araştırmaları Dizisi, No: 8 1988, Aktaran: Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Bankalar Birliği Yayınları 2001

Ekren Nazım, **Finansal Hizmetler Sektörü**, Para Finans Ansiklopedisi Creative Yayıncılık 1996

Geylan Ramazan, **Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticari Bankalarının Temel Yönetim Sorunları**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.86 İİBF Yayınları, No.22, 1985, Aktaran : Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Bankalar Birliği Yayınları 2001

Han Ergül, **Türkiye Ekonomisi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No.1149, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları No.608, Kasım 1999

Kazgan Haydar, **Osmanlı’dan Cumhuriyete Türk Bankacılık Tarihi**, TBB Yayını, 1997, Aktaran: Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Bankalar Birliği Yayınları 2001

Lindsey Ian, **Credit Cards, The Authoritative Guide and Paymaent Cards**, Bedfordshire England, Rushmere Wynee Ltd., 1. P, , 1994, Aktaran: Yılmaz Eyüp, Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2000

Mucuk İsmet, **Modern İşletmecilik**, İstanbul: Türkmen Kitabevi, , 1998, Aktaran: Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Bankalar Birliği Yayınları 2001

Öcal Tezer, Ö.Faruk Çolak, Selahattin Togay ve Kadir Eser, **Para Banka Teori ve Politika**, Ankara: Gazi Kitabevi, 1997 Aktaran: Yılmaz Eyüp, Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2000

Özsunay Ergun, **Tüketici Kredileri ve Batı Ülkelerindeki Uygulamalar Paneli**, İTO Yayınları, 1992-3.

Renner Michael, **Dünyanın Durumu**, Tema Vakfı Yayınları 2004

Sarıkamış Cevat, **Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No.957, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları No:526, 2004

Sarıkamış Cevat, **Taksitli Satışlar, Tüketici Kredisi ve ABD Tecrübesi**, İstanbul: İTO Yayını, 1988, Aktaran: Özsunay Prof. Dr. Ergun, Tüketici Kredileri ve Batı Ülkelerindeki Uygulamalar Paneli, İTO Yayınları, 1992-3.

Stephenson Graham, **Credit, Debits & Cheque Cards, Law & Praticce**, Central Law Publishing Birmingham, 1993,

Şahözkan Burak Cem, **Banka Birleşmeleri**, TBB Yayınları No.233, Temmuz 2003

Şıklar İlyas, **Türkiye Ekonomisi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No.1149, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları No. 608, Kasım 1999

Tarlan Selim, **Tarihte Bankacılık**, Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu, Yayın No.1996/231, 1986, Aktaran : Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Bankalar Birliği Yayınları 2001

Teoman Ömer, **Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması**, İstanbul: Güncelleştirilmiş 2.b., Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş. 1996, Aktaran: Yılmaz Eyüp, Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2000

Tuna K. Batu, Mustafa T.Uzuner ve Adnan Yiğit, **Türkiye’de Kamu Bankacılığı ve Sektör Üzerine Etkileri**, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 7 Aralık 1997, Aktaran: Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Bankalar Birliği Yayınları 2001

Uludağ İlhan ve Erişah Arıcan, **Finansal Hizmetler Ekonomisi**, İstanbul: Beta Basım, 1999

Ulutan Burhan, **Bankacılığın Tekâmülü**, Ankara 1969, Aktaran: Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Bankalar Birliği Yayınları 2001

Uzunoğlu Sadi, **Yeniden Yapılanma Sürecinde Bankacılık**, Mıda Institute Eğitim Danışmanlık, 2002, Aktaran: Şahözkan Burak Cem, Banka Birleşmeleri, TBB Yayınları No.233, Temmuz 2003

Yazgan Teoman, **Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi**, Ankara: Baylan Basım ve Ciltevi, 1969, Aktaran: Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Bankalar Birliği Yayınları 2001

Yetim Sedat, **Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri**, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, Yay. No: 69, 1997

Yılmaz Eyüp, **Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri**, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2000

Sürekli Yayınlar

AB ve Türk Bankacılığı, Milliyet Business, 26.12.2004 Sayı 76

Bankacılar Dergisi TBB Yayınları 2004 Sayı 51 s.90

Co-Branding- Ortak Kartlar, Europay International Haberler, Ekim/Aralık 1997, No: 9, Aktaran: Yılmaz Eyüp, Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2000

Economic Report, European Union Commission, DİE, DPT, 1999, Aktaran: Şahözkan Burak Cem, Banka Birleşmeleri, TBB Yayınları No.233, Temmuz 2003

Günümüzde Bankacılık Sektörünün Durumu, ASO Medya, Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı, Kasım 1998, Aktaran: Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Bankalar Birliği Yayınları 2001

İstatistiklerle Türkiye 2001, D.İ.E.

Kredi Kartı Alacakları, Referans Gazetesi, 20.12.2004

Kredi Kartlarında 10 Dolandırıcılık Yöntemi, Hürriyet Gazetesi, 05.10.1998, Aktaran: Yılmaz Eyüp, Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2000

Ödenmemiş Tüketici Kredileri, Federal Merkez Bankası Kurulu, ABD

Para Finans Ansiklopedisi, Creative Yayıncılık, 1996

Tarihte Bankacılık, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu, Yayın No.1996/231, Ankara: 1986 Aktaran: Çankaya Fikret ve Öz Mehmet, Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, TBB Yayınları 2001

Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi, TBB Yayınları, Mart 2005

Türkiye Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No.1149, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları No. 608, Eskişehir Kasım 1999

T.T.S.Gazetesi 24.08.1990 sayı 2595, s.225,(KKB A.Ş)

Yabancı Gözüyle Bankacılık, Yatırım, Finansman ve Dış Ticaret, İTO, 1998, Aktaran: Şahözkan Burak Cem, Banka Birleşmeleri, TBB Yayınları No.233, Temmuz 2003

Yıllık Raporlar BKM A.Ş.

Yıllık Raporlar TBB

Yıllık Raporlar TCMB

Web Adresleri

www.kkb.com.tr : Kredi Kayıt Bürosu

www.tcmb.gov.tr : T.C.Merkez Bankası

www.die.gov.tr : Devlet İstatistik Enstitüsü

www.tbb.org.tr : Türkiye Bankalar Birliği

www.bkm.com.tr: Bankalar Arası Kredi Kartları Merkezi

www.bddk.org.tr : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu